

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MATEŘSTVÍ A BEZDĚTNOST V ČASOPISECH PRO ŽENY

Jana Pomahačová

Vedoucí práce: *PhDr. Jana Duffková CSc.*

2006

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze, 5. ledna 2006

Jana Pomahačová
Jana Pomahačová

Poděkování

Děkuji PhDr. Janě Duffkové CSc., doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi CSc., Hance a Pavlovi.

Obsah

1 Úvod	5
Teoretická část - základní pojmy a východiska	7
2 Úvod do sociologie hodnot	8
3 Hodnota dítěte	11
3.1 Mateřská láska jako instinkt, nebo sociální norma?	11
3.2 Hodnota dítěte v psychologických a sociologických výzkumech .	13
3.3 Rodičovství sociální normou	17
3.4 Rodičovství v individualizované společnosti	18
3.5 Druhý demografický přechod	20
4 Mateřství a bezdětnost v České republice	23
4.1 České demografické trendy devadesátých let	23
4.2 Rodičovství očima českých mužů a žen	27
Mateřství a bezdětnost v časopisech pro ženy	30
5 Český mediální trh a časopisy pro ženy	32
6 Metodické postupy	35
7 Zpráva z analýzy	40
7.1 Nedobrovolná bezdětnost - bariéry naplnění mateřské touhy . . .	41
7.1.1 Neplodnost	41
7.1.1.1 Neplodnost v životních příbězích	41
7.1.1.2 Neplodnost pohledem zvenku	49
7.1.1.3 Shrnutí	54

7.1.2	Chybějící otec	55
7.1.2.1	Můj partner dítě nechce...	55
7.1.2.2	Chci mít dítě, ale jsem sama...	56
7.1.2.3	Shrnutí	58
7.2	Plánování rodičovství	59
7.2.1	Ztráta svobody	60
7.2.2	Neslučitelnost mateřství a kariéry	61
7.2.3	Finanční nejistota	62
7.2.4	Nepřípravenost partnerského vztahu	63
7.2.5	Odlíšné úhly pohledu	64
7.2.6	Věk	66
7.2.7	Shrnutí	68
7.3	Neplánované těhotenství	68
7.3.1	Stát se matkou?	69
7.3.2	Shrnutí	71
7.4	Být matkou...	72
7.4.1	Stala jsem se matkou...	73
7.4.2	Shrnutí	75
7.5	Dobrovolná bezdětnost	76
7.5.1	Rozhodla jsem se pro život bez dětí...	77
7.5.2	Shrnutí	79
7.6	Mateřství a bezdětnost v časopisech pro ženy - kvantitativní shrnutí	81
7.6.1	Obecné tendence	81
7.6.2	Odlíšné pojetí problematiky jednotlivými tituly	84
8	Závěr	88
	Literatura	91
	Přílohy	98

Kapitola 1

Úvod

Dítě mělo odjakživa svou hodnotu pro společnost, rodinu i pro rodiče jako jednotlivce. Zvláště mateřství bylo donedávna chápáno jako samozřejmá součást dospělého života ženy a pevně spjata s její identitou. Aktuální výzkumná data však naznačují, že se hodnota dítěte v české společnosti pozvolna mění. V situaci, kdy se mateřství dostává do konfliktu s mnoha alternativními rolemi a životními styly, mění se reprodukční strategie a hodnota dítěte ztrácí svou výlučnost. Mezi nejvýznamnější indikátory těchto změn patří pokles úrovně plodnosti, oddalování mateřství do vyššího věku a rostoucí počet celoživotně bezdětných žen. Demografické trendy, kterých jsme svědky zhruba od poloviny devadesátých let minulého století, se dostávají do centra odborných diskusí i mediálních obsahů.

Masová média dokáží spoluurčovat, jak budou lidé vnímat svět, o čem budou přemýšlet a co považovat za normální a přijatelné; jejich prostřednictvím se udržují v oběhu představy o lidech, jejich názorech a postojích. Studium mediálních obsahů je potom užitečným nástrojem analýzy a pochopení společenských změn, neboť média jsou odrazem sociální reality, stejně jako jejími tvůrci. Vybírají témata, problémy a kontexty, v nichž je svým příjemcům předloží, rozhodují o tom, které skutečnosti a jevy zůstanou zamlčeny; vytváří svět a nabízí jej svým příjemcům jako svět reálný. K průniku mediálních obsahů zpět do reality potom dochází v souladu s Thomasovým teorémem, jehož *situace definovaná jako reálná, stává se reálnou ve svých důsledcích*. (Keller 1997:116) Časopisy pro ženy mají na českém mediálním trhu významné postavení, přestože jich od počátku devadesátých let do současnosti vzniklo již několik desítek, nové tituly se neustále objevují a získávají své čtenářky. Z hlediska zájmu čtenářek i inzerentů patří tento segment tisku mezi nejlukrativnější.

V nastíněném kontextu stále aktuálních diskusí o proměnách současné české rodiny resp. moci masových médií - jejich vlivu na utváření názorů a postojů, zkoumám v této práci, jakým způsobem je problematika hodnoty mateřství a bezdětnosti tematizována v časopisech pro ženy. Zajímá mne, jaké otázky jsou v sou-

vislosti s tímto fenoménem ve světě ženských časopisů otevírány, jaká dílčí témata se vynořují; zajímá mne, které roviny a aspekty mateřství resp. bezdětnosti jsou odkrývány a které naopak zůstávají neviditelné. Mezi základní výzkumné otázky a okruhy tak patří: Jak dnes ženy ve světě ženských časopisů vnímají své mateřství, co pro ně znamená a nakolik a v kterých ohledech se jeho obsah a role mění? Pojmeme-li rozhodnutí ženy, zda mít, či nemít dítě jako výsledek racionální volby, co jsou dnes hlavní náklady mateřství a co je jeho hlavním ziskem? Jakou roli hrají při plánování rodičovství emocionální, ekonomické či sociální faktory? Jaké bariéry mohou založení rodiny bránit? Do jakých explanačních rámců jsou redakcemi časopisů a oslovenými odborníky zasazovány sledované demografické trendy?

Teoretická část této práce seznamuje se základními pojmy a východisky, hodnota mateřství je zde stručně pojednána z různých úhlů pohledu. Zpráva z vlastní analýzy mediálních obsahů časopisů pro ženy je strukturována do šesti kapitol na základě toho, jak se relevantní problémy postupně vynořovaly a následně byly seskupovány do tematických celků.

Vzhledem ke skutečnosti, že otázky motivace jsou tradičně doménou psychologů, pojetí sledované problematiky je v mé práci do značné míry psychologizující: je zde implicitně obsaženo, že sociální jevy jsou jevy psychickými, intersubjektivními a společenská realita je zobecněným produktem jednání jednotlivých individuů. Na druhé straně, zkoumané aspekty myšlení, cítění a jednání by byly zcela nevysvětlitelné mimo celospolečenský kontext. Pevně věřím, že zodpovím-li nastolené otázky, alespoň skromně obohatím komunikaci relativně nových otázek a sociálních jevů v české společnosti.

Teoretická část
- základní pojmy a východiska

Kapitola 2

Úvod do sociologie hodnot

V úvodu i dále v textu zmiňuji, že východiskem mé práce, jedním ze základních kritérií pro vytvoření výběrového souboru je kontext hodnotových orientací, a právě z tohoto důvodu uvádím teoretickou část své práce krátkým představením pojmů, jež mají zásadní postavení v sociologické teorii i empirickém výzkumu.

Pojem *hodnoty* má svůj původ v oblasti ekonomie resp. filosofie; jakožto k základní sociologické kategorii se k hodnotě již od jejího vzniku váže mnoho různých významů a interpretací. „Podle Clyda K. M. Kluckhohna (1951) je hodnota *explicitní nebo implicitní pojetí o tom, co je žádoucí, pojetí příznačné pro jednotlivce i pro skupinu, ovlivňující výběr přístupných prostředků a cílů jednání.*“ (Velký sociologický slovník 1996: 375) Také T. Parsons, jehož koncepce významně ovlivňovaly sociologii hodnot zejména v padesátých a šedesátých letech, zdůrazňuje normativní aspekty hodnocení a chápe hodnoty jako obecné pojetí o žádoucím nikoli jako předměty chťení.¹ Na tomto místě je však třeba hodnoty odlišit od *sociálních norem* - verbalizovaných, závazných pravidel, které vyžadují respekt bez ohledu na to, co si o nich člověk myslí; hodnoty nemůžou být založeny na cizí vůli. Jsou základem kultury, představují vazbu sociálního systému se systémem osobnosti. Prostřednictvím hodnot je jedinci umožněno ztotožnit se s významy, které jej přesahují, jsou prostředkem sociální kontroly, aniž by bylo jejich působení pocíťováno jako vnější tlak. Ovlivňují orientaci člověka, určují a podmiňují volbu cílů i prostředků jednání; spoluurčují jeho vztah ke světu; vyjadřují významy různých objektů, činností, možností a jejich alternativ. „*Hodnoty se kvalitativně liší zejména tím, že: mají znaménko, tzn. jsou kladné nebo záporné; mají určitý status, tzn. zaujímají vyšší nebo nižší místo v hierarchii hodnot, jsou více a méně důležité; vytvářejí specifická seskupení, různé subsystémy, pásma, řady hodnot.*“ (Velký

---

¹Již v práci *The Structure of Social Action* (1937) si Parsons klade otázku, jak je možná společnost jako řád. V souvislosti s důrazem na nezbytnost normativních prvků pro zachování stability systému formuluje svou koncepci instrumentálního aktivismu, jako specifického převládajícího hodnotového systému USA.

sociologický slovník 1996: 376) Uvedené charakteristiky potom utváří podstatu pojmu *hodnotový systém*. *Hodnocení* je složitým psychosociálním procesem, který integruje vzájemně interagující procesy poznávací, citové a volní.

Hodnocení jsou vyjádřena ve stanoviscích a v *postojích*, které k objektům zaujímáme. Dosavadní zkušenosti jsou interpretovány v kontextu zkušeností nových, což ústí v utváření, trvání popř. změnu sklonů jedince chovat se v určitých situacích určitým způsobem. Postoj je vyjádřením vazby mezi psychickým stavem a vnější sociální skutečností; pro jeho verbalizaci užívá sociologie pojmu *mínění*. V oblasti psychologie jsou postoje spojovány s *motivací* - dynamickou složkou osobnosti zaměřující chování a jednání určitým směrem. Teorie motivace vychází z konceptu celoživotního učení, v jehož průběhu zpracovává člověk nejrůznější podněty a přetváří je v příčiny, motivy vlastního jednání. Sociologie v této spojitosti vymezuje základní pojem *socializace*, jímž je chápán komplexní proces osvojování hodnot a norem, srozumitelných a platných v dané kultuře, prostřednictvím sociální komunikace a interakce s druhými.

Otázky hodnot byly studovány od konce devatenáctého století, ve vzrůstající míře byl výzkum hodnot realizován od dvacátých resp. třicátých let dvacátého století, přičemž měl mnohdy interdisciplinární charakter - docházelo k výměně podnětů mezi sociologií, kulturní antropologií či psychologií. Významný vliv na následný vývoj empirického zkoumání hodnotových orientací měla např. koncepce E. Sprangera o životních formách (1914), vymezující šest ideálních typů hodnotových zaměření, jimž odpovídaly základní lidské typy člověka „*teoretického, ekonomického, estetického, sociálního, mocenského a náboženského*.”² (Velký sociologický slovník 1996: 1410) F. R. Kluckhohn a F. Strodtbeck publikovali v roce 1961 výsledky kulturně antropologického výzkumu, který vycházel z předpokladu, že ve všech společnostech existuje určitý počet společných problémů, pro něž existují řešení vycházející právě z hodnotových orientací charakteristických pro jednotlivé kultury. Tato práce podtrhuje nadčasovou dimenzi v hodnotových orientacích a především z tohoto důvodu patří mezi nejvýznamnější kapitoly empirického výzkumu hodnot.

V kontextu modernizačních procesů je však spíše než na nadčasovost sdílení hodnot kladen důraz na proměny hodnotových orientací. „*Od konce šedesátých let stále výrazněji zaznívají kritické hlasy volající po přehodnocení nebo odmítnutí mnoha hodnot, jež byly spjaty s rozvojem vědeckotechnické revoluce, s velkým hospodářským rozmachem vyspělých průmyslových společností, s růstem spotřeby a s rozvíjením takzvané masové konzumní společnosti.*“ (Urbánek 1994:120) Příklady hledání a vysvětlení těchto změn najdeme např. v pracích E. Fromma³ (1956,

²Sprangerovu koncepci metodologicky instrumentalizovali P. E. Vernon a G. W. Allport (1931) či později P. E. Vernon, Allport a G. Lindzey (1951) a Ch. W. Morris a L. V. Jones (1948, 1955, 1956).

³Viz. zejména *Umění milovat* (1956) resp. *Mít nebo být* (1976).

1976), prezidenta Římského klubu A. Pecceie (1977, 1981)⁴ či v dodnes hojně citované koncepci R. F. Ingleharta *Silent Revolution* (1977), která inspirovala realizaci řady srovnávacích výzkumných projektů. Inglehart zde upozorňuje na hluboké kvalitativní změny, jejichž podstatou je přechod od hodnot materialistických - od ekonomické prosperity, růstu, hmotných jistot - k hodnotám postmaterialistickým - cílem se stává možnost svobodné seberealizace, účast na politických, veřejných rozhodnutích a kvalita života v čistém životním prostředí.⁵

Změny v oblasti hodnotových preferencí jsou obvykle vázány na delší časové období, neb jak bylo již výše naznačeno, „*rezistence hodnot vůči vnějším vlivům je vysoká.*“ (Prudký 2002: 5) Východiskem pro naznačení trendů ve vývoji hodnotových orientací bývá nejčastěji dlouhodobá analýza výsledků relevantních empirických šetření a také snaha využít poznatků respektovaných přístupů k výzkumu hodnot. Mezi mezinárodní komparativní šetření patří např. projekty *European Values Study (EVS)* a *World Values Survey (WVS)*, jejichž výsledky zachycují aktuální sociologická témata (religiozita a morálka, rodina, sexualita a role rodičů ve výchově dětí, sociální interakce a sociální normy, obecná spokojenost, tolerance k různým sociálním skupinám, vnímání chudoby a vztah k práci, politika, postmaterialismus a životní prostředí aj.). První mezinárodní šetření hodnot se uskutečnilo v roce 1981 v deseti západoevropských zemích a na základě iniciativy R. Ingleharta byl výzkum replikován v dalších čtrnácti zemích i mimo západní Evropu. Od roku 1989 byly realizovány dvě samostatné vlny evropského a tři vlny světového šetření hodnot. Česká republika se v devadesátých letech účastnila obou projektů a data z těchto výzkumů jsou základem poznání vývoje hodnotových orientací české populace v devadesátých letech resp. pochopení hodnotových proměn, které přinesla politicko-ekonomická transformace české společnosti.⁶

Širší pojetí hodnotových orientací na tomto místě opustím a v následujícím textu se vzhledem ke specifickému zadání své práce zaměřím na jednu z významných dimenzí problematiky hodnot, a sice na hodnoty rodinné, hodnotu rodičovství, hodnotu dítěte.⁷

---

⁴Viz. např. *The Human Quality* (1977) či *One Hundred Pages for the Future* (1981).

⁵Tato koncepce vychází z předpokladu, že lidé preferují hodnoty, jichž je nedostatek. Existuje-li tedy alespoň minimální ekonomická a fyzická jistota, stoupá potřeba lásky a úcty; když jsou tyto potřeby nasyceny, začíná získávat ústřední význam intelektuální a estetické naplnění...

⁶V roce 1990 agentura AISA a Sociologický ústav ČSAV provedly československé šetření v rámci WVS. O něco později, v polovině roku 1991, uskutečnil tým katedry sociologie FSV UK společně z agenturou SC&C další šetření, které bylo součástí EVS. Výzkum pro třetí vlnu WVS byl v České republice proveden Sociologickým ústavem AV ČR a agenturou AISA v roce 1998. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a agentura SC&C se ujaly realizace českého výzkumu třetí vlny EVS v roce 1999. S výsledky představených projektů je možné se seznámit např. v publikaci L. Rabušice (ed.) 2002: *České hodnoty 1991 – 1999*. Brno: FSS MU

⁷K EVS se v nastíněných souvislostech dále v textu ještě jednou vrátím.

Kapitola 3

Hodnota dítěte

Dítě mělo odjakživa svou hodnotu pro rodinu, rodiče jako jednotlivce i pro společnost. Mateřství resp. otcovství je a vždy také bylo výsledkem kombinace privátních a společenských impulsů, představuje podmínku reprodukce lidského rodu, ale také lidského řádu. Většina existujících společností byla pronatalitně zaměřena - v historii se opakovaně setkáváme se snahou o udržení relativně vysoké úrovně porodnosti, jež byla na počátku motivována sdíleným zájmem států o pracovníky a vojáky, od jejichž počtu odvozovaly své bohatství a sílu, zatímco dnes vychází především ze snah o udržení ekonomické rovnováhy ohrožené stárnutím populací. Pro zachování společenské stability kontroluje stát reprodukci své populace zejména prostřednictvím medicíny a sociální politiky a tak ji reguluje jak na individuální, tak na společenské úrovni.

3.1 Mateřská láska jako instinkt, nebo sociální norma?

Individuální motivace k rodičovství bývá vysvětlována různými způsoby a spektrum názorů na její podstatu je velmi široké. V této souvislosti rozlišuje P. Mareš (2002) tři základní výkladové modely: *sociobiologický, evoluční a sociokulturní*.

„*Sociobiologie operuje s určitou základní úrovní geneticky a hormonálně nebo strukturou lidské psychiky dané fertility a biologickou touhou člověka reprodukovat se.*“ (Mareš 2002: 160) Jejím základním předpokladem je biologická predispozice žen k mateřství, i když uznává, že konečný počet dětí může být výsledkem vědomého rozhodování sexuálních partnerů. Rozmnožování je podle tohoto konceptu motivováno zejména instinktivně, vychází z vrozených potřeb jedince.¹

---

¹V první polovině dvacátého století se silná instinktivistická větev vyvinula v rámci etologie a reprezentovaly ji zejména práce K. Lorenze a N. Tinbergena. Psycholog W. McDougall sestavuje

Kritikové instinktivismu převážně nevyvracejí existenci biologicky zakotvených sil určujících chování člověka, ale zdůrazňují roli kultury a interpersonálních vztahů. Dle Nakonečného (1996) je u vývojově výše postavených živočichů jejich instinktivní chování více modifikovatelné učením, člověk si však výrazné instinktivní složky zachovává právě např. v mateřském a sexuálním chování:² v období laktace se ve zvýšené míře vylučuje hormon prolaktin, což se projevuje kladnými citovými reakcemi na dítě, tendencemi pečovat o ně, poskytovat mu ochranu.

Z evolučního hlediska je rodičovství chápáno jako instituce nezbytná pro biologickou a sociální reprodukci lidského rodu - není jen předpokladem zrození nového, ale také prostředkem k udržení stávajícího; představuje záruku uchování sociálního řádu a jeho institucí. Například v agrárních společnostech měly děti pro rodinu vysokou ekonomickou hodnotu, jelikož zvyšovaly její pracovní potenciál, byly zárukou držby a obdělávání půdy a umožňovaly tak přežít.

M. Ridley navrhuje přenést se přes dichotomii instinkt versus učení, vrozené versus získané, lidská přirozenost versus lidská kultura a zdůrazňuje, že lidé mají instinkty pro učení: „*Naše instinkty se kombinují s učením. Žádný u našich instinktů nás nemusí nevyhnutelně ovládnout, zatímco my dokážeme potlačit kterýkoliv z nich.*“ (Ridley 1999: 256) Učení není instinktům protikladem. Vzájemně podmiňující se vztah genů a prostředí nalézá také R. Dawkins. Pro pochopení evoluce moderního člověka je podle něho nutné přiznat vliv nejenom genům, ale také *memům* - jednotkám kulturního přenosu. „*Jsme vytvořeni jako nástroje genů a vychováni jako nástroje memů, ale můžeme se vzepřít našim stvořitelům.*“ (Dawkins 1998: 182) Fakt, že lidské chování je silně zakořeněno, byť ne v absolutně deterministickém smyslu, v behaviorálních predispozicích geneticky předávaných v průběhu evoluce, obhájí také C. Foster. Tvrdí, že „*ženy mají biologicky založenou predispozici k pečování nebo mateřskému chování.*“ (Foster 2000: 214, citováno dle Rabušic 2001: 146) Tato vrozená dispozice je podle ní biologickým základem reprodukční motivace.

Výše představené explanační rámce mnozí sociální vědci odmítají a poukazují na to, že rodičovské role se osvojují v průběhu socializace. „**Sociokulturní model předpokládá, že rodičovství je kulturní konstrukt a motivace k němu je naučená, osvojovaná v socializačním procesu, podporovaná hodnotami, normami a sociálními institucemi dané kultury či komunity a vynucovaná přímými i nepřímými sociálními tlaky.**“ (Mareš 2002: 161) Podle v současnosti velmi citované francouzské socioložky E. Badinter (1998) mateřský instinkt vůbec neexistuje a mateřská láska, jež má být jeho projevem, je především sociálním konstruktem: v některých

---

již na počátku minulého století seznam základních lidských instinktů, zároveň však připouští, že tyto instinkty jsou schopny jisté modifikace prostřednictvím učení. V rámci své psychoanalytické koncepce představuje S. Freud *eros a thanatos* jako základní motivační síly chování jedince.

²Předpoklad, že podnět k mateřství má žena v sobě geneticky zakódován, zakládá metaforu „*biologických hodin.*“

historických obdobích ji téměř nenajdeme, v jiných byla naopak velmi vypjatá. Právě na historických pramenech od sedmáctého století, prostřednictvím identifikace tří odlišných etap, autorka ukazuje, jak se postupně měnila norma pro výkon mateřské role.

Až do poloviny osmnáctého století podle Badinter láska ve vztahu mezi matkou a dítětem zcela absentovala, dítě bylo vnímáno převážně jako břemeno a neštěstí a (z hlediska dnešního pojetí mateřství) bylo zanedbáváno. Tisíce francouzských dětí byly v tomto období odloženy před dveře kostelů resp. do nalezinců, novorozenci byli odtrháváni od matčina prsu a předáváni placeným kojným, výchova dětí z buržoazních a aristokratických kruhů se vyznačovala mravní a citovou chladností, jakož i nedostatkem základní péče. K radikální proměně charakteru mateřství dochází na konci osmnáctého století v důsledku sociálního tlaku spojeného s novou společenskou ideologií: člověk začal být vnímán jako vzácné zboží, jako zdroj bohatství a vojenské síly - dítěti tak začala být přisuzována ekonomická hodnota. Osvícenská filosofie propagovala myšlenku rovnosti a osobního štěstí, jehož hledání rodí sňatky uzavírané z lásky. Změna kvality vztahu mezi manželkou a manželem se odráží také ve vztahu k dítěti; idea návratu k přírodě vyvolala tlak na to, aby matky své děti kojily a plně se jim věnovaly, jak je to v přírodě obvyklé. Právě v tomto období se podle autorky zformoval „mýtus, který přetrvává ještě i po dvou stoletích: mýtus o mateřském instinktu anebo o spontánní lásce každé matky ke svému dítěti.“ (Badinter 1998: 107) Žena se stává něžnou, milující bytostí... Ve dvacátém století se význam mateřské lásky zejména pod vlivem psychoanalýzy dále proměňuje - matka již není odpovědná pouze za přežití a zdraví svého dítěte, ale především za jeho štěstí. Podle Badinter vládnoucí ideje uvěznily ženu do role matky, z níž bylo možno uniknout jen za cenu mravního odsouzení;³ žena se tak stává pasivní bytostí cele oddanou štěstí svého dítěte...

3.2 Hodnota dítěte v psychologických a sociologických výzkumech

Otázky motivace jsou doménou psychologů a z tohoto důvodu to byly právě psychologické výzkumy, které zásadním způsobem přispěly k vědeckému uchopení toho, proč mají lidé děti. Bádání v této oblasti bylo započato na přelomu šedesátých a sedmdesátých let; na základě analýz desítek výzkumů tehdy vyústilo ve formulaci devíti základních hodnot, které dítě či děti poskytují svým rodičům. Tuto sadu, jejímiž autory jsou L. W. Hoffman a M. L. Hoffman (1973), představuje

³Rozpor mezi vládnoucími sociálními hodnotami a ženskými aspiracemi je také pramenem feministického hnutí.

Rabušic (2001) a uvádí následující důvody:

- Narození dítěte poskytuje mladým lidem status dospělosti a dává jim sociální identitu. Dítě umožňuje rodičům expanzi za hranice vlastního života, dává jim pocit reprodukce sebe samých, pocit jisté „nesmrtelnosti“.
- Dítě dává člověku pocit morálnosti - rodič se vzdává vlastních zájmů ve prospěch jiné osoby.
- Dítě uspokojuje potřebu afiliace - potřebu navazovat pozitivní a těsné vztahy s jinými lidmi, vytváří pro člověka nesmírně důležité vazby primární skupiny.
- Dítě je zdrojem stimulace, novosti v životě, zábavy.
- Dítě je také zdrojem pocitu kreativity, pocitu naplnění, kompetence.
- Přináší rodičům (hlavně matkám) zdroj moci a pocit kontroly nad někým jiným.
- Dítě umožňuje rodičům srovnávat se a soutěžit jeho prostřednictvím s jinými - může tak zajišťovat prestiž.
- Dítě je ekonomicky užitečné.

Ne všechny uvedené hodnoty se podle autorů musejí vyskytovat nezbytně v každém sociálním prostředí a ve všech sociálních strukturách; navíc se liší v závislosti na pořadí, v němž se dítě v rodině narodilo. Zkoumat odděleně motivaci pro plození dětí v obecném slova smyslu a motivaci pro určitý počet dětí navrhuji J. T. Fawcet a F. S. Arnold (1973), kteří na práci Hoffmanových navazují. Vycházejí z modelu obsahujícího pět proměnných, na jehož základě vytváří sadu 45 výroků, prostřednictvím kterých lze s využitím dotazníkového šetření poznat hodnotu dítěte v konkrétní společnosti. První z proměnných - *hodnota dětí* - je zde chápána jako množina psychologických potřeb a funkcí, které děti uspokojují,⁴ dále jsou vymezeny *alternativní zdroje* této hodnoty, *náklady*, tedy vše, co člověk musí obětovat a co ztrácí, když si děti pořídí, a nakonec *překážky* a *podporovatelé* odkazující k faktorům, které brání nebo naopak podporují to, aby člověk hodnotu mít děti mohl uskutečnit.

Obě zmíněné metodologie přináší zajímavé výsledky. Výzkum uskutečněný v roce 1975 v USA upozorňuje na skutečnost, že jeho účastníci nejvýše hodnotí to, že děti *uspokojují potřebu afiliace* - vytváří důležité vazby primární skupiny, jsou

---

⁴Prvky této množiny přebírají autoři z baterie Hoffman a Hoffman uvedené výše.

zdrojem *stimulace a zábavy* a umožňují *přesah vlastního života*.⁵ K obdobným výsledkům dospělo i srovnávací šetření provedené kromě USA také na Filipínách a v Jižní Koreji o šest let později. „*Na otázku, proč si přáli své první dítě, respondenti ve všech třech zemích v podstatě shodně nejčastěji vybírali odpovědi, které zdůrazňovaly emocionální a psychické prvky (mít dítě pro lásku a péči, aby bylo doma veselo, mít dítě jako pokračování lidského jména apod.)*.“ (Rabušic 2001: 155)

Zdá se, že důraz na psychickou hodnotu, kterou děti přinášejí, je klíčový. Také Z. Matějček (1978) připomíná, že jsou to především emocionální potřeby, které rodiče prostřednictvím svých dětí uspokojují.

Výše uvedené podtrhuje též Mareš (2002) ve svém shrnutí výsledků reprezentativního šetření z roku 2001 a navazující kvalitativní studie zaměřené právě na hodnotu mateřství.⁶ Upozorňuje zde na způsob, jakým se soubor dat strukturoval v případě, že se výzkumníci opřeli o škály, jejichž prostřednictvím byla zjišťována míra souhlasu s výroky proč mít a naopak proč nemít děti. Byly identifikovány tyto faktory: „*A. Dítě jako zdroj emocí, B. Dítě jako opora, C. Dítě jako výraz kontinuity života, D. Dítě jako potvrzení vztahů v rodině*.“ (Mareš 2002: 165) V případě položek prvního faktoru se souhlas žen ve výběrovém souboru pohyboval obecně kolem 60%, a to bez významné diference podle sociodemografických charakteristik. I v hloubkových rozhovorech byla představa mateřství ženami nejčastěji spojována s převážně pozitivními emocemi a „*pokud měly říci, co vlastně pro ženu znamená mateřství, začínaly stereotypně výčtem a popisem emocionálních stavů (radost, štěstí, něha etc.)*.“ (Mareš 2002: 167) Co se týče druhého faktoru, nejedná se ani tak o materiální, jako spíše o emoční zabezpečení rodičů, a to především se vzdálenějším časovým horizontem, dítě je zde ponejvíce vnímáno jako opora proti osamělosti ve stáří. Výpovědi též naznačují, že v naší kultuře má rodičovství (byť potlačený) metafyzický rozměr, řada žen je chápe jako podmínku udržení kontinuity života. Obecně se v provedených interview vypořádala představa, že rodičovství má v partnerské dyádě integrační funkci.⁷

Američtí autoři D. Friedman, M. Hechter a S. Kanazawa (1994) vychází při hledání hodnoty dítěte z teorie racionální volby a postulují předpoklad, že člověk se ve svém jednání řídí *principem redukce neurčitosti a nejistoty*. „*Při volbě různých možností chování tedy racionální aktér musí za prvé nejdříve zhodnotit všechny potenciální konsekvence každé varianty chování, za druhé musí vyhodnotit, do jaké míry jsou tyto možné následky pro něj přijatelné, a za třetí musí*

⁵Viz. Hoffman a Manis (1979)

⁶Jedná se o dílčí výzkumný úkol *Hodnota dítěte v rodině a mezigenerační vztahy*, součást projektu *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, realizovaného v letech 1999-2004 FSS MU. Odpovědným řešitelem byl I. Možný.

⁷Obava z toho, že narození dítěte může vést naopak k emocionální distanci partnerů, jak dokládají některé výzkumy (Willén, Montgomery 1993), nebyla ženami v rozhovorech zmiňována.

každému potenciálnímu výsledku připsat subjektivní pravděpodobnost.“ (Rabušic 2001: 165) *Rozhodování v riziku* potom znamená, že aktér volí takové jednání, které mu z jeho subjektivního hlediska přinese nejvyšší užitek. Při rozhodování v neurčitosti nedokáží lidé využít racionálního kalkulu, s jehož pomocí by řídili své chování, neboť nejsou schopni zhodnotit pravděpodobnost následku. Autoři jsou přesvědčeni o tom, že redukce nejistoty je motivem lidského jednání, že méně neurčité stavy jsou preferovány před stavy více neurčitými; k redukci nejistoty tak podle nich přispívá právě např. plození dětí. „*To, že má člověk dítě, mění jeho život z neurčitosti v relativní jistotu.*“ (Friedman et al. 1994: 383, citováno dle Rabušic 2002: 166) Přestože tato teorie hodnoty dítěte byla záhy podrobena ostré kritice (především z pozice mikroekonomického paradigmatu), vnáší do analýz lidského populačního chování zajímavý moment, který by podle Rabušice stál za empirické ověření v českém prostředí.

Tuto část práce nelze uzavřít bez připomenutí skutečnosti, že hodnota dítěte není hodnotou univerzální. Je podmíněna například pořadím, v němž se dítě narodí, jeho věkem, pohlavím i dalšími charakteristikami. Sociální psychologové upozorňují například na to, že muži mají tendenci preferovat syny, neboť ti pro ně od jistého věku mohou být „kamarády“ a „partáky“ při provozování jejich zálib a představují přímé pokračování nejenom jich samotných, ale také jejich rodu, zatímco ženy tendují ke zdůrazňování citových vztahů s dcerami. Motiv pohlaví narozeného dítěte je obzvláště silný v asijských společnostech, v nichž syn v rodině sehrával tradičně velmi důležitou úlohu. Též pořadí dítěte s sebou mnohdy nese rozdílné hodnoty: zatímco první dítě je obvykle zplozeno na počátku manželství a je vnímáno velmi emocionálně, druhé dítě často přichází na svět proto, aby dělalo společnost svému staršímu sourozenci.⁸

Hodnota dítěte, motivace k rodičovství nevyovídá mnoho o důvodech, bariérách, které založení rodiny naopak brání. Trend odkládání mateřství, otcovství resp. fenomén dobrovolné bezdětnosti se opakovaně objevuje v následujících kapitolách, které tematizují změny charakteru rodiny v moderní společnosti. Přesto si myslím, že právě na tomto místě - v obecném kontextu hodnoty dítěte - by měly být možné *oběti rodičovství* alespoň krátce představeny. Sobotková (2001) uvádí nejčastěji citované příčiny odkládání resp. odmítání rodičovství, které přináší zahraniční psychologické studie:⁹

- Zpomalení kariéry matky;
- finanční znevýhodnění;

⁸V evropské kultuře je silně zakořeněna negativní představa jedináčka vyplývající z přesvědčení, že samotnému dítěti v rodině hrozí charakter sobce a individualisty.

⁹Viz. např. výzkumy vedené M. Matlin (1993), R. Campbell (1982) a dalšími.

- omezení osobní svobody (péče o dítě zvláště v útlém věku znamená vysoké nároky limitující životní styl ženy);
- dopad na manželský vztah - zejména negativní vliv vyčerpanosti a případné emocionální labilitu ženy na sexuální život;
- nezvratnost rozhodnutí;
- strach, že nebudu dobrou matkou/dobrým otcem;
- obavy pramenící z globálních rizik, kterým současný svět musí čelit.

3.3 Rodičovství sociální normou

V současných společnostech existuje poměrně silný sociální tlak na to, aby dospělý člověk uzavřel manželství a zplodil dítě. Prostřednictvím ustanovených norem a vzorců chování jsou na jedince i páry vyvíjeny pronatalitní tlaky, jejichž působení si mnohdy ani neuvědomují. „*Socializace každého jedince už od útlého dětství v sobě obsahuje nepočítaně prvků, které mu permanentně vštěpují, že být maminkou a tatínkem je ta nejlepší a nejbáječnější věc na světě.*“ (Rabušic 2002: 169) S touto hodnotou se postupně většina z nás natolik identifikuje, že rozhodnutí stát se matkou/otcem vnímáme jako zcela svobodné a dobrovolné. J. Blake (1968) ve svých pracích zdůrazňuje, že akt prokreace je sociálně téměř predestinován. Sociální tlak na rodičovství tematizovali také R. R. Rindfuss, S. P. Morgan a G. Swicegood (1988), kteří hovoří o *normativním tlaku*, H. G. Daugherty a K. C. W. Kammerer (1995) jej označují *kulturním tlakem k rodičovství*.

V kontextu stereotypních představ o sociálních rolích ženy a muže upozorňuje gender sociologie na nevyrovnanost očekávání rodičovství směřovaného k ženám a k mužům. Realizované výzkumy potvrzují, že v průmyslově vyspělých zemích je role ženy stále spojována především se sférou rodiny, mateřství je hlavním formujícím principem jejího statusu.¹⁰ Role matky je spjata s identitou ženy silněji než role otce s identitou muže. Dle americké psychologičky M. S. Ireland (1993) veřejné mínění ovládá představa, že pouze a právě mateřství činí z dívky dospělého ženu. Uvádí, že bezdětným ženám je i dnes přisuzována řada stereotypních charakteristik; ženy, které volí život bez mateřství, jsou mnohdy vnímány jako *citově chladné* či *nestálé, sociálně izolované, nešťastné, sobecké, pohodlné* nebo jako ženy, jejichž jediným životním obsahem a cílem je *kariéra*.

Ženy jsou vystaveny tlaku ze strany svých nejbližších, ale i z širšího sociálního okolí, jenž může mít podobu přímou, verbální, ale i formu mnohdy velmi jemnou, symbolickou, používající specifických médií, ikon a vytvářející celistvý diskurs.

¹⁰Viz. Mareš (2002)

V této souvislosti je však třeba poznamenat, že (jak uvidíme v následujících kapitolách) vývoj evropských hodnot v posledních dvou desetiletích stále více naznačuje, že příslušníci mladších věkových kohort sociálnímu tlaku k rodičovství pomalu začínají úspěšně odolávat.

3.4 Rodičovství v individualizované společnosti

Instituce rodiny prodělala v průběhu modernizace společnosti natolik zásadní změny, že se již více než sto let mluví dokonce o její krizi, rozpadu. Tradiční model rodiny, jenž je v současné době mnohými tolik postrádán - tedy nukleární rodina složená z obou biologických rodičů a jejich dětí, v níž muž je v první řadě živitelem, zatímco žena se plně věnuje péči o domácnost - ve skutečnosti neexistuje tak dlouhou dobu, jak se často předpokládá. Tento typ rodinného uspořádání je charakteristický zejména pro devatenácté století a podle E. Durkheima je jedním z důsledků procesu individualizace společnosti.

K zásadním změnám v organizaci rodinného života dochází především v první polovině dvacátého století, kdy se silně prosazuje požadavek lásky mezi partnery jako podmínka pro založení rodiny. Šťastná rodina garantuje štěstí všem svým členům. V šedesátých letech je princip vzájemné lásky a osobního štěstí dále posílen; působení ženského hnutí významně ovlivňuje postupné zrovnoprávnění žen a mužů, cílem již není rodina taková, ale jednotlivá individua, která ji tvoří.¹¹ Nový typ rodinného uspořádání je soukromým prostorem založeným na sdílení emocí, umožňuje individualizaci všech, kteří jej tvoří. „*A právě fakt, že manželství záleží pouze na nemocích a na dohodě mezi partnery, ho činí tolik zranitelným, nestabilním a zrušitelným.*“ (Beck 1995: 64, citováno dle Dudová, Vohlídalová 2005) Dle F. de Singlyho (1999) představuje láska v současné společnosti základ sociální vazby - musí být založena na svobodné volbě partnerů a právě tím je dána její křehkost. Také A. Giddens (1992) hovoří v této souvislosti o společnostech, v nichž se změnily principy, na nichž se zakládají vztahy. Jeho *confluent* (plynoucí) nebo *pure* (čistý) vztah nesplňuje nalezení toho pravého a jediného partnera na celý život, jeho podstatou, cílem je samotná emocionální vazba, která trvá jen (právě) po dobu, kdy v ní oba partneři nacházejí uspokojení.

Postupující individualizace společnosti není v žádném případě novým tématem - s tímto procesem se setkáváme již v klasických sociologických teoriích.¹² V pojetí

¹¹Tento způsob chápání rodiny se projevuje také v přijetí řady legislativních změn - např. usnadnění rozvodu manželství apod.

¹²Rozpad sociální soudržnosti a obrát k individualizaci společnosti je svým způsobem obsažen v *duchu kapitalismu*, jak ho identifikoval Weber (1905); Durkheim (1893) asocioval individualismus s moderní dělbou práce, Tönnies jej považoval za charakteristický rys *Gesellschaft* (1887). Georg Simmel (1900) spatřuje motor individualismu ve finanční ekonomice, která současně láme

U. Becka (1995) je vzestup osobní svobody v rozhodování neoddelitelně svázán se ztrátou pevného zakotvení v sociální realitě a vnitřní stability, život se stává podstatně složitějším. Člověk pocituje tíhu zodpovědnosti a tím, že může resp. musí se neustále rozhodovat mezi mnoha řešeními, na sebe bere řadu rizik.¹³

Jak již bylo zmíněno, s měnícím se charakterem rodiny v individualizované společnosti mění se i vztah k dítěti, jeho postavení, význam. Francouzský historik P. Ariès (1973) upozorňuje na ideologii *dítěte - krále*, jež se konstituovala v období renesance, kdy bylo poprvé sociálně objeveno dětství.¹⁴ Dříve rodina existovala jako sociální skutečnost, ale nebyla chápána jako morální či sentimentální hodnota; cit směřovaný dětem se vyvíjel postupně. Pokles plodnosti započatý v Evropě na konci osmnáctého století¹⁵ byl podle jeho názoru veden především mohutnými emocionálními a finančními investicemi do dítěte. V současných moderních společnostech však dle Arièse dochází k redefinici rodičovství, soužití partnerů získává zcela nové významy. Mít děti přestává být imperativem, stává se pouhou možností. Podle C. M. Renzetti (2003) však svoboda reprodukce není pouhým vyjádřením svobody rozhodnutí kdy resp. jestli vůbec se stát matkou/otcem, ale integruje též možnost s využitím moderních reprodukčních technologií překonávat bariéry, které početí dítěte naopak brání.¹⁶

---

bariéry oddělující elity.

¹³Beck užívá pojmu riziková společnost jak v souvislosti s riziky osobního života vyjadřující především jeho nejistotu, tak také ve spojení s riziky "vnějšími", globálními (jako je nukleární nebezpečí, ohrožení životního prostředí apod).

¹⁴Dříve dětství jakožto koncept a fáze životního cyklu vůbec neexistovalo, smrt kojence či malého dítěte byla v rodině akceptována jako běžná zkušenost bez větších emocí, na dítě se hledělo jako na malého dospělého a jeho dospělost začínala mnohem dříve, než je tomu nyní. Teprve v rodinách šestnáctého století se poprvé objevila a šířila myšlenka, že budoucnost dětí by měla být lepší než přítomnost jejich rodičů, že děti by měly být milovány a chráněny před světem dospělých.

¹⁵Tranzice porodnosti je jednou ze dvou hlavních komponent tzv. *demografické revoluce* resp. *demografického přechodu*, který probíhal v západní Evropě přibližně v období 1750-1930. Teorie demografické revoluce je obsažena především v pracích A. Landryho (1934), později však byla převzata a rozpracována řadou dalších autorů. Dle Velkého sociologického slovníku „jde o ojedinělou přeměnu charakteru demografického chování v historii lidstva, která je nejlépe vystihnuteľná pomocí ukazatelů porodnosti a úmrtnosti: v jejím průběhu klesá hrubá míra porodnosti z úrovně 45-50 promile na úroveň pod 20 promile a hrubá míra úmrtnosti z úrovně 25-30 promile na úroveň méně než 15 promile.“ (Velký sociologický slovník 1996: 930) Jedná se o období celkového procesu modernizace, jehož hlavními prvky byla první průmyslová revoluce, která odstartovala proces industrializace, urbanizace a růst vzdělanosti. Během demografického přechodu se populační chování přesouvá z počátečního režimu charakterizovaného mírami, které jsou mimo rámec kontroly člověka, k mírám, které již kontrolovány jsou.

¹⁶Podle Lipovetského (1999) právě nové reprodukční technologie rozvrátily tradiční pojetí mateřství, otcovství i dítěte. Žena dnes může být oplodněna bezejmenným dárcem i zesnulým, žena-ploditelka a žena-roditelka mohou být dvě různé osoby... Typickým znakem pozdně moderní doby není povinnost zplodit potomstvo a vstoupit do manželství, nýbrž individualistické právo na

Dlouhodobé změny charakteru partnerského a rodinného chování přináší viditelné a sociálními vědami jednoduše zachytitelné důsledky: dochází mimo jiné ke značnému poklesu úrovně porodnosti, odkládání rodičovství, nárůstu počtu dobrovolně bezdětných párů,¹⁷ zřetelné jsou sílící preference alternativních způsobů partnerského a rodinného soužití - význam instituce manželství ustupuje, *kohabitate, singles, neúplné rodiny* se stávají důležitými kategoriemi populačních studií. Zatímco v sociologii se v souvislosti s těmito změnami často hovoří o *postmoderní rodině*, demografie zmíněné problémy tematizuje především v kontextu tzv. *druhého demografického přechodu*.

3.5 Druhý demografický přechod

V termínu demografické tranzice poprvé artikulovali změněnou roli dítěte belgický demograf R. Lestheaghe (1995) a nizozemský demograf D. van de Kaa (1994). Hlavní příčinu diferenciací postojů k plození dětí vysvětlují tito autoři v konceptu ideové a kulturní změny, jejíž osou je vznik nových názorů a postojů k různým oblastem života. Jejich difuze do širších sociálních okruhů a postupné přejímání vede k vytvoření nových vzorců chování.¹⁸ Tento explanační rámec byl do diskursu populačních studií vnesen v reakci na zásadní proměnu demografického chování sledovanou v západní Evropě od šedesátých let dvacátého století,¹⁹ vyznačující

dítě, třeba i mimo manželský svazek. Rodina již přestává být cílem, stává se pouhým prostředkem osobní realizace.

¹⁷Bezdětnost jako taková není samozřejmě spojena pouze s moderní dobou: historičtí demografové uvádí, že se v období mezi šestnáctým až devatenáctým stoletím podíl celoživotně bezdětných žen blížil dvaceti procentům, mužů bez dětí bylo něco přes pět procent. V současnosti se odhaduje, že v západní Evropě bude podíl žen narozených v šedesátých letech, které zůstanou celoživotně bezdětné, asi dvacet až pětadvacet procent. Důvody „historické“ a současné bezdětnosti jsou však diametrálně odlišné: dobrovolná bezdětnost dříve téměř neexistovala a vzhledem k přísným náboženským a sociálním normám ani existovat nemohla; relativně vysoký podíl celoživotně bezdětných žen odpovídal zastoupení těch, které zůstávaly trvale nesezdány.

¹⁸Základní myšlenku a význam konceptu druhého demografického přechodu vystihl jedinou větou současný anglický demograf D. Coleman, jenž v reakci na dominující mikroekonomický interpretační rámec konstatoval, „že demografickou proměnu řídí myšlenky ve stejné míře jako peníze.“ (Coleman 1995: 5, citováno dle Rabušic 2002: 76) Prostřednictvím teorie racionální volby resp. poukazem na ekonomické a institucionální faktory vysvětlují novodobé demografické změny např. G. S. Becker (1991), V. K. Oppenheimer (1995) či H. P. Blossfeld a M. Mills (2001). Tito autoři zdůrazňují především vliv vzdělání a nároků současného trhu práce na odkládání dlouhodobých závazků resp. na nevýhodnost vstupu do manželství nebo založení rodiny. Důraz žen na zlepšení jejich sociálního postavení a jejich profesní aspirace vytvářejí efekt, který ekonomie pod vlivem Beckera pojmenovává jako *náklady ztracených příležitostí (opportunity costs)*. Mateřství a doba strávená mimo trh práce a systém vzdělání tak představuje velkou ztrátu, kterou je třeba důkladně zvažovat.

¹⁹Dle van de Kaa lze počátek druhého demografického přechodu arbitrárně vymezit rokem 1965, kdy dle demografických analýz klesá úroveň úhrnné plodnosti hluboce pod hodnotu 2,1, tj. pod

se logickou sekvencí následných fází, jejichž rysem je posun od jedné kvality ke kvalitě nové:

1. Posun od manželství k nesezdanému soužití,
2. posun od antikoncepce jako prostředku ochrany před nechtěným těhotenstvím k antikoncepci, která umožňuje sebenaplňující volbu, zda dítě vůbec mít a kdy ho mít,
3. posun od éry, v níž dítě bylo středobodem života rodičů k éře, kdy středobodem života je pár a jeho dítě,
4. posun od uniformních rodin a domácností k pluralitním formám rodin a domácností.

Změna sociálních hodnot a norem v oblasti reprodukčního chování a sexuálních vztahů je zásadním způsobem ovlivněna již zmíněným akcentem na úlohu individua, jeho seberealizaci, na rozvoj osobnosti a osobního štěstí. Šedesátá léta byla obdobím velkých sociálních změn: dle mnohých sociologů začaly západní společnosti v této době vstupovat do nové fáze svého ekonomického vývoje - postindustrialismu; současně zde dospívá první generace, která ve své drtivé většině netrpěla nedostatkem, generace navštěvující v nebývalé míře střední a vysoké školy, generace velkých měst a příměstských oblastí, ovlivňovaná působením masových médií. Ta si klade otázky po základních sociálních hodnotách, jelikož normy, jež jí byly starší generací vštěpovány, odmítá. Hnutí hippies směřuje od rolí připisovaných mládeži jako nezkušeným a závislým lidem k rolím nově artikulovaným, v nichž mladí lidé vnímají sami sebe jako sociální a politickou sílu prosazující svou vlastní pravdu. Inglehart (1977) označuje právě tuto generaci za nositelku *tiché revoluce*.

Katalyzátory populačních změn, které utváří druhou demografickou tranzici, byly podle van de Kaa inovace v oblasti antikoncepčních technologií, legalizace sterilizace a umělých přerušení těhotenství.²⁰ Tyto faktory nejen definitivně

úroveň prosté reprodukce.

²⁰Do druhé poloviny dvacátého století bylo umělé přerušení těhotenství (i některé formy antikoncepce) nezákonné téměř ve všech částech světa. Mezi roky 1950 a 1985, převážně z důvodu zvyšujícího se zájmu o ohrožení zdraví a života žen, zapříčiněného nebezpečnými utajovanými interrupcemi, ale také v rámci uznání práva jednotlivce na soukromí, proběhl ve většině zemí rozvinutého a v množství zemí rozvojového světa rychlý proces liberalizace. Důležitým mezníkem ve vývoji interrupční legislativy v Československu byl rok 1957, kdy vešel v platnost zákon umožňující UPT i z jiných než zdravotních důvodů. V USA byly interrupce a některé formy antikoncepce byly nezákonné až do sedmdesátých let dvacátého století - tehdy Nejvyšší soud USA přijal soubor rozhodnutí, na jejichž základě se volba, zda porodit dítě, stala součástí ústavně zaručeného práva jednotlivce na soukromí.

oddělily sex od početí, ale především zásadně ovlivnily vědomí mužů a žen v reprodukčním věku - pomohly odstranit jejich strach z nežádoucího těhotenství a „přispěly k tomu, že se naplno mohla uplatnit spontaneita a radost ze sexu.“ (Rabušic 2002: 184) Nedílnou součástí celého procesu hlubokých proměn byl i důraz na autonomii žen; výrazné změny sexuálních standardů byly provázeny druhou vlnou feminismu a požadavkem na zrušení dvojí sexuální morálky. Vztah mezi feminismem a sexuální svobodou pramení především z požadavku na právo individuální volby a myšlenky egalitarismu; idea genderové rovnosti nabývá na významu v okamžiku, kdy ženy zaplňují střední resp. vysoké školy a vstupují do světa práce. Vyšší vzdělanostní úroveň a participace na pracovním trhu otevřela ženám zcela nové obzory a přinesla uspokojení z života mimo rodinu a z celkové nezávislosti. Nová životní orientace mladých lidí spolu se zvyšující se efektivitou antikoncepce umožnila ženám a mužům zcela nově nakládat se svým intimním životem, manželstvím i rodičovstvím.²¹

---

²¹Dle van de Kaa se druhá demografická tranzice vyznačovala následujícími, na sebe navazujícími demografickými rysy: prodloužil se interval mezi sňatkem a prvním porodem, začal se snižovat počet dětí, které ženy rodily - snížily se počty porodů v nižších i vyšších pořadích, následkem čehož významně klesla úhrnná plodnost, zvýšil se průměrný věk v době prvního sňatku, v době prvního porodu. Efektivita antikoncepce a legalizace potratů redukuje počty nechtěných těhotenství a těhotných nevěst. Zvyšuje se úroveň rozvodovosti. U svobodných, rozvedených i ovdovělých partnerů se zvyšuje popularita nesezdaných soužití, jež je stále více a více považována za alternativu k manželství - tak se zvyšují i počty dětí narozených svobodným rodičům. Dobrovolná bezdětnost se stává stále významnějším demografickým rysem - v této souvislosti upozorňuje Giddens (1999) na skutečnost, že dle britského Úřadu pro populační statistiku zůstane 20% žen narozených v letech 1960-1990 bezdětných z vlastní volby.

Kapitola 4

Mateřství a bezdětnost v České republice

Politická reprezentace, odborná veřejnost a média v průběhu uplynulých let i v současnosti vyjadřují obavy nad populačními trendy, jichž jsme v české společnosti svědky od počátku devadesátých let. V centru pozornosti je především vývoj úrovně porodnosti a předjímané důsledky tohoto trendu, ale i celkové populační klima. Sledované změny se mnohdy stávají jádrem diskusí o *krizi české rodiny*, neboť mladí lidé přestávají rodiny zakládat a rodina se stává více a více nestabilní.

4.1 České demografické trendy devadesátých let

Hledáním příčin současného populačního vývoje České republiky¹ se v posledních letech zabývala řada autorů - za všechny jmenujme např. I. Možného (2000), L. Rabušice (1996, 1997, 2002) nebo J. Rychtaříkovou (1996, 1998, 2002), S. Pikálkovou (2003), D. Hamplovou (2003), M. Kučeru (2000), S. Vymětalovou (2003) a L. Fialovou (2002). Názory těchto autorů se v různé míře liší, ale v podstatě lze říci, že je nacházíme na pomyslné ose, na jejíž pólech stojí vysvětlení založená na tezi akcelerované druhé demografické tranzice, resp. vysvětlení zdůrazňující ekonomickou a sociální krizi doprovázející transformaci české společnosti. Složitost analýzy nastíněných populačních trendů spočívá především v tom, že jde o žitou, časově neohraničenou skutečnost.

Rabušic hledá příčiny současného populačního vývoje v kontextu hluboké proměny hodnot a hodnotových preferencí odehrávajících se v mladých věkových skupinách populace narozených v polovině sedmdesátých let a na počátku let osmdesátých, která byla umožněna politickou změnou v roce 1989. Politické, sociální a ekonomické změny byly doprovázeny novými definicemi role jedince

---

¹...ale také dalších států střední a východní Evropy.

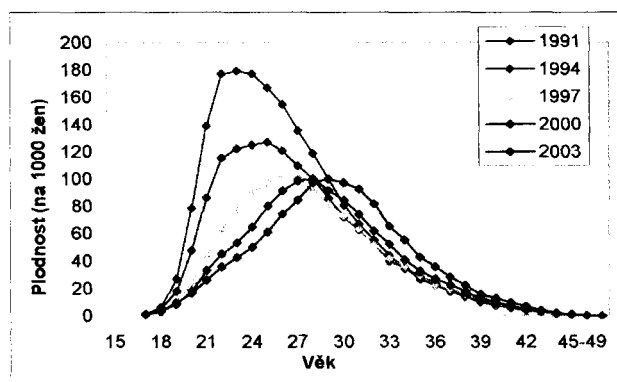

ve společnosti resp. novými osobními cíli a aspiracemi, což mělo na demografické chování mladé populace zásadní vliv. Demokratický politický režim, tržní ekonomické prostředí a nově vybudovaný systém sociálního zabezpečení vedly dle Rabušice k zásadní změně postojů a hodnotových preferencí a nemohlo tomu být ani jinak. „Česká populace - a především ta mladá - je dnes součástí evropských mentálních kohort a řídí se podobnými vzory jako západní vrstevníci...Je-li druhá demografická tranzice nevyhnutelným důsledkem rozšiřující se individuální svobody, pak žádná moderní demokratická společnost jí nemůže být "ušetřena". Ani ta česká.“ (Rabušic 2002: 204 - 207)

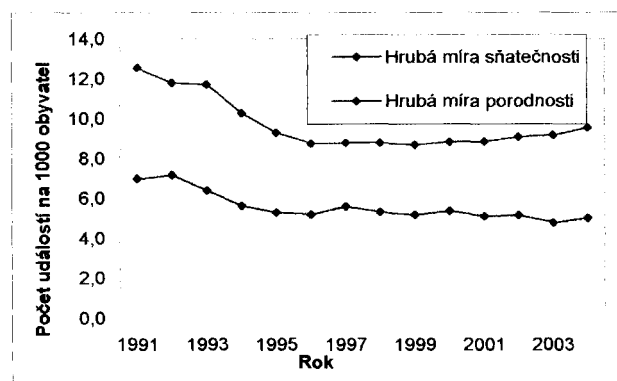
Teorii racionální volby aplikuje v českém prostředí např. J. Rychtaříková, která se domnívá, že změněné reprodukční chování je pravděpodobně především pragmatickou reakcí na vysoké náklady transformace naší společnosti (hrozící nezaměstnanost, sníženou životní úroveň, rostoucí náklady na bydlení, nedostatky sociální podpory rodin s dětmi, obecně rostoucí pocit sociální nejistoty u některých skupin populace).² Dle autorky byla na západě léta druhého demografického přechodu (přes dílčí nehluboké ekonomické recese) obdobím růstu životní úrovně obyvatelstva, vzestupu nezávislosti žen a zejména rostoucí touhy po individualismu; reprodukční chování zde bylo vedeno vnitřní svobodnou volbou. V České republice a v dalších postkomunistických zemích byla však situace v devadesátých letech diametrálně odlišná; změny v demografických vzorcích zde souvisejí ve velké míře s prudce se měnícími ekonomickými podmínkami, které byly pro většinu obyvatelstva nepříznivé. Vnější podmínky pro založení rodiny a zodpovědnou výchovu dětí se s politickou a ekonomickou transformací české společnosti zhoršily. Rychtaříková zastává názor, že o evropských mentálních kohortách v současnosti nelze s určitostí hovořit, a to především z toho důvodu, že „nové hodnoty a normy a postoje vznikaly na Západě v období ekonomického a sociálního klidu, zatímco v postkomunistických zemích jde o období hlubokých ekonomických a sociálních transformací.“ (Rychtaříková 2002: 125)

Zásadní změny demografického chování české populace se nejdříve a nejrazantněji projeví poklesem úrovně sňatečnosti (viz. graf 4.2): namísto obvyklých 70 tisíc sňatků ročně klesl jejich roční počet v roce 2003 na 49 tisíc. Věk nejvyšší sňatečnosti se přesunul u svobodných mužů z 23 do 28-29 let, u žen z 20 let věku do věku 25-27 let. U obou pohlaví téměř vymizely sňatky do 20 let a stále větší váhu získávají sňatky snoubenců starších třiceti let. Intenzita sňatečnosti se snížila nejenom u svobodných lidí, ale významně byl redukován také počet sňatků uzavíraných rozvedenými osobami. Z dosavadního vývoje sňatečnosti je patrný jednak obecný odklad sňatků do vyššího věku, u části populace je však zřetelná

²Viz. též *teorie krizového jednání*.

Graf 4.1: Vývoj rozložení plodnosti v ČR podle věku matky v letech 1991-2003 (Zdroj dat: Český statistický úřad (<http://www.czso.cz>))

Graf 4.2: Vývoj počtu živě narozených dětí a uzavřených sňatků v letech 1991-2003 (Zdroj dat: Český statistický úřad (<http://www.czso.cz>))

tendence k odmítání manželství vůbec. Úhrnná rozvodovost³ v letech 1990-2003 stoupla z 35 na 48%.

Vývoj plodnosti (viz. graf 4.1) je výše naznačeným poklesem měr sňatečnosti silně podmíněn, neboť přibližně 70% dětí se u nás stále rodí v manželském svazku. Počet narozených dětí se v průběhu deseti let (z přelomu 80. a 90. let do roku 1999) snížil z necelých 130 tisíc na 89 tisíc,⁴ čímž se úhrnná plodnost dostala hluboce pod úroveň prosté reprodukce;⁵ od roku 1996 je její hodnota nižší než 1,2 a Česká republika se tak dle demografické terminologie dostává do pásma tzv. *lowest low fertility* a „po určitou dobu dokonce na nejnižší úroveň plodnosti na světě.“ (Rychtaříková 2003: 41) Během devadesátých let se modální věk prvního porodu přesunul z 21 (v roce 1990) na 27 let (v roce 2003). Prodlužuje se průměrná doba mezi sňatkem a narozením prvního dítěte v manželství; stále silnější zastoupení mají novorozenci svobodných rodičů (zatímco v roce 1990 to bylo kolem 10% prvňáčků, o deset let později dosahoval jejich podíl téměř jedné třetiny). „Vzhledem k nízké úrovni sňatečnosti i realizované plodnosti a zároveň výraznému poklesu intenzity umělé potratovosti (v období 1988-2004 poklesl počet registrovaných umělých přerušení těhotenství o 74% - pozn. autorky) lze důvodně předpokládat, že se zásadně změnil vztah populace k používání moderní antikoncepce.“ (Fialová 2005: nečíslované elektronické vydání)

Dobrovolná bezdětnost je v českém prostředí relativně novým sociologickým fenoménem, o němž toho stále příliš nevíme. Dosavadní resp. současné výzkumné práce se soustřeďují především na nalézání vztahů mezi celoživotní bezdětností ženy a jejím vzděláním, které se jeví jako jeden z nejvýznamnějších faktorů ovlivňující úroveň tohoto procesu. Ve věku padesáti let zůstávají bez dětí nejčastěji absolventky vysokých škol.⁶ V důsledku nastíněných změn je nárůst bezdětnosti v populaci České republiky nanejvýš pravděpodobný, avšak úroveň konečné bezdětnosti kohort narozených na přelomu šedesátých a sedmdesátých let, které proměnily své reprodukční chování, je prozatím předmětem dohadů: prognostické odhady, kolik českých žen zůstane na konci svého reprodukčního období bezdětných, se citelně liší: T. Kučera (2002) se domnívá, že u věkové kohorty, u níž došlo k souběhu doby nejvhodnější pro založení rodiny s obdobím kapitalistické trans-

³tj. podíl manželství, která by zanikla rozvodem, kdyby intenzita rozvodovosti zůstala stejná jako v roce pozorování.

⁴Na přelomu století byl tento rapidní pokles zastaven a roční počty narozených se začaly opět mírně zvyšovat.

⁵tj. v průměru dvě děti jednu ženu

⁶Vztahem mezi celoživotní bezdětností žen a jejich vysokoškolským oborem studia se již na počátku osmdesátých let zabýval např. Možný (1983). Podle něj mají ženy častější tendenci nezakládat rodinu resp. odkládat rodičovství do vyššího věku, pokud se věnují oborům, které nejsou feminizované. Dle P. Šalamounové a O. Nývltové (2004) však poslední data ze sčítání (2001) tuto tendenci nepotvrzují.

formace, může bezdětnost dosáhnout až třiceti procent;⁷ zatímco dle Hamplové se „budoucí úroveň bezdětnosti na základě současné úrovně reprodukce mladých žen odhaduje na 15%.“ (Hamplová 2000: 88)

V důsledku společného působení zmíněných faktorů⁸ dochází ke změnám ve skladbě rodin a domácností, a to především ve smyslu zvyšování jejich počtu za souběžného poklesu jejich průměrné velikosti. Zatímco dříve bylo zvykem, že mladí lidé odcházeli z původních rodin, tj. rodin svých rodičů, před sňatkem pouze výjimečně, nyní se dle posledního sčítání lidu (2001) zvyšuje jak podíl domácností jednotlivců, tak zastoupení domácností lidí žijících v neformálních svazcích.

Přes naznačené rozdíly v názorech se odborníci shodují na tom, že populační vývoj našeho státu v závěru dvacátého století resp. na počátku století jednadva-
cátého naznačuje v podstatě dvě tendence. „*Za prvé je pro něj příznačné, že demografický model, který se vytvořil v padesátých letech,⁹ po pádu socialismu, během několika let zcela odezněl, a v demografickém chování je patrná tendence k návratu k situaci předchozí. Za druhé je v tomto vývoji zřejmé opětovné postupné "příčleňování se" ke způsobu reprodukce ve vyspělých evropských zemích, k nimž se ČR v době předválečné blížila nejvíce, a to včetně nových aspektů reprodukčního chování (odklad sňatků souběžně s růstem nesezdaných soužití, vzestup rozvodovosti, posun rození dětí do vyššího věku souběžně s růstem rození dětí mimo manželství, nízká úroveň potratovosti a prodlužující se délka života).*“ (Fialová 2005: nečíslované elektronické vydání)

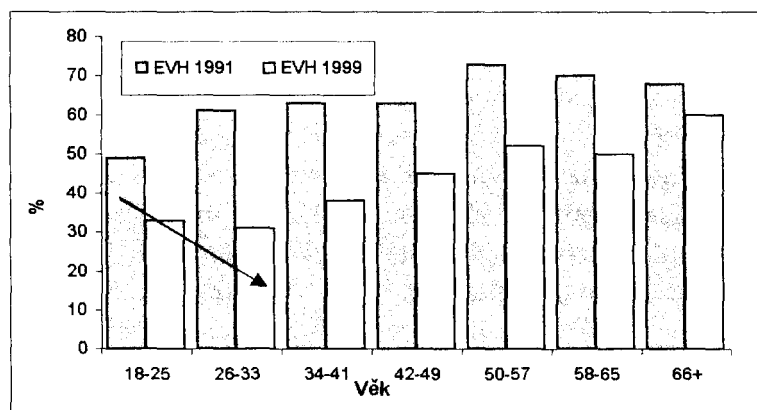
4.2 Rodičovství očima českých mužů a žen

Nastíněný demografický vývoj ani snad nemohl nevést odborníky ke snaze o potvrzení resp. vyvrácení formulovaných hypotéz o příčinách, faktorech těchto změn prostřednictvím nově realizovaných výzkumných projektů, popř. sekundární analýzy již existujících dat. V současné době je k dispozici relativně značné množství

⁷Parafrázováno dle Rabušic (2002)

⁸V kontextu populačního vývoje jsou samozřejmě tematizovány také úmrtnostní poměry, které však vzhledem ke zvolenému tématu práce nechávám stranou své pozornosti.

⁹V průběhu padesátých let se zde vytvořil relativně stabilní model demografického chování: úroveň sňatečnosti se udržovala trvale na vysoké úrovni, sňatky se uzavíraly brzy, stejně jako se mladí lidé stávali relativně brzy rodiči. První dítě bylo obvykle počato již před svatbou. Lze říci, že úroveň sňatečnosti již od útlého věku vedla k intenzivnímu vytváření rodin, zatímco v průběhu celého poválečného období vysoká intenzita rozvodovosti naopak k jejich častému a časnému zániku. Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi se zde reprodukční poměry vyznačovaly neúměrně vysokou intenzitou potratovosti, zapříčiněnou především využíváním možnosti umělého přerušování těhotenství vdanými ženami se dvěma dětmi. Bezdětnost byla velmi nízká. Úmrtnostní poměry se po příznivém vývoji v padesátých letech dále již nezlepšovaly, mnohdy dokonce spíše naopak.

Graf 4.3: Podíl respondentů, kteří souhlasí s výrokem, že žena musí mít děti, aby se naplnilo její poslání

výzkumného materiálu zaměřeného na představy a postoje české populace k reprodukčnímu a partnerskému chování, které umožňuje srovnání vývoje základních hodnot v čase resp. z hlediska jednotlivých generací. Mezi nejcitovanější z nich patří např. již v úvodní kapitole zmiňovaný *Evropský výzkum hodnot 1991 a 1999 (European Value Survey)*, *Rodina a mění se genderové role 2002 (ISSP 2002 - Family and Changing Gender Roles)*, *Výzkum rodičovství a bezdětnosti 2004*,¹⁰ *Populační klima 1996, Rodina 2001*.¹¹ V následujících řádcích bych ráda jen velmi stručně zmínila některé z hlavních zjištění relevantních šetření, které s tématem mé práce souvisí nejvíce.

Z uvedených výzkumů¹² jednoznačně vyplývá, že naprostá většina¹³ českých žen a mužů se domnívá, že „sledování růstu svých dětí, je největší radostí v životě,“ téměř dvě třetiny české populace zastávají názor, že rodičovství je podmínkou *naplnění života*,¹⁴ a nadpoloviční většina mužů a žen vidí dokonce život bez dětí jako *prázdný*.¹⁵ Rodičovství je tak zřejmě stále chápáno jako nezbytná součást šťastného a naplněného života a bezdětnost jako odchylka od sociální normy, přestože během devadesátých let došlo k podstatným změnám: míra nesouhlasu se zmíněnými výroky významně vzrostla v každé ze zkoumaných věkových kohort.¹⁶

¹⁰Jedná se o projekty realizované Sociologickým ústavem Akademie Věd České republiky, v případě ISSP ve spolupráci s výzkumnou agenturou SC&C.

¹¹Výzkumy *Populační klima 1996* a *Rodina 2001* realizoval Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ve spolupráci s agenturou Universitas resp. Stem.

¹²Nyní uvádím konkrétně výsledky *EVS 1999* resp. *ISSP 02*.

¹³konkrétně 90%

¹⁴Dle vyjádřené míry souhlasu s výrokem „Člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn.“

¹⁵Dle vyjádřené míry souhlasu s výrokem „Lidé, kteří nikdy neměli děti, vedou prázdný život.“

¹⁶Nastíněný názorový posun ilustruje graf 3.3. Ten, kdo patřil do věkové skupiny 18-25letých

Současně jsou zastávané postoje diferencovány z hlediska příslušnosti k jednotlivým generacím: s rostoucím věkem pravděpodobnost nesouhlasu s formulovanými tvrzeními akcentujícími sociální normu rodičovství významně roste.

Ačkoliv je rodičovství vysoce ceněno jak českými ženami, tak i muži, genderové odlišnosti v hodnocení významu rodičovství jsou zřetelné. Kromě toho, že ženy kladou na hodnotu dítěte větší důraz než muži, tak také celá společnost připisuje větší důležitost mateřství pro ženy než otcovství pro muže: srovnáme-li nezbytné charakteristiky „úspěšné ženy“ a „úspěšného muže“ tak, jak je definuje česká populace, zjišťujeme, že *zatímco muž musí mít harmonickou rodinu, aby mohl být považován za úspěšného podle poloviny české veřejnosti, žena nemůže být za úspěšnou považována bez zajištění harmonické rodiny podle celých dvou třetin Čechů a Češek.* (Hašková 2004: nestránkované elektronické vydání)

Uvedený názorový posun byl v průběhu devadesátých let doprovázen také změnou názorů na to, v jakém věku by se měl člověk stát rodičem. V současné době považují mladí lidé ve věku 20-29 let za *ideální* věk žen při porodu prvního dítěte v průměru 25 let, ideální věk mužů v průměru 28 let.¹⁷ S rostoucím věkem respondentů zvolený údaj pro muže i ženy statisticky významně klesá, zatímco se zvyšujícím se stupněm dosaženého vzdělání naopak roste (ve smyslu celých roků se však vliv vzdělání projevuje pouze zanedbatelně). Co se týče horní věkové hranice rodičovství, stanovila ji česká veřejnost na 32 let pro ženy, na 36 let pro muže. V této souvislosti upozorňuje H. Hašková (2004) na skutečnost, že dle posledního sčítání lidu byla mezi třicetiletými vysokoškolačkami téměř třetina bezdětných žen, mezi vysokoškolačkami ve věku 35 let ještě 12% žen bez dětí. Vzhledem k vysoké hodnotě mateřství v naší společnosti je zřejmé, že značná část těchto žen mateřství ve svém životě realizovat ještě chce. Na základě představených „ideálních věků“ resp. „nejvyšších vhodných věků“ pro narození prvního dítěte je nicméně také jasné, že podstatná část z nich do rodičovství v souladu se svými představami nevstoupí.

Celoživotní bezdětnost je českou veřejností stále vnímána jako životní strategie ne zcela uspokojivá, a jak uvidíme níže, také jako strategie ne zcela uspokojivá. Relativně nízká je totiž též míra tolerance vůči „cizímu“ rozhodnutí pro život bez dětí.¹⁸ Mezi akceptovatelné důvody rozhodnutí pro celoživotní bezdětnost patří pro nadpoloviční většinu české populace pouze *ohrožení zdraví dítěte* (např. vzhledem k vysoké pravděpodobnosti přenosu smrtelné nemoci), *ohrožení zdraví vlastního,*

---

v roce 1991, totiž spadal v roce 1999 do skupiny 26-33letých apod. u ostatních generací. Hranice věkových skupin zde neodpovídají klasické demografické kategorizaci; byly použity vzhledem k osmiletému rozpětí mezi oběma výzkumy.

¹⁷Dle výzkumu *Rodičovství a bezdětnost 2004*. Např. dle respondentů a respondentek starších 59 let je ideální stát se poprvé matkou ve 23 letech, otcem v cca 26 letech.

¹⁸Jedná-li se o potenciální rozhodnutí vlastních dětí, míra jeho akceptace je ještě méně pravděpodobná. Výjimkou by v takovém případě bylo pouze ohrožení zdraví dcery/syna.

případně stav *nedostatečného hmotného zabezpečení*.¹⁹ Zdůvodnění jako *nedůvěra v bezpečný vývoj společnosti, pochybnosti o vlastních rodičovských schopnostech, pracovní či volnočasové preference, důraz na vlastní nezávislost či vytíženost kvůli péči o jiné členy* se v naší společnosti přílišnému pochopení netěší. S klesajícím věkem však tolerance ke všem uvedeným vysvětlením významně narůstá. Naprostá většina dotázaných²⁰ si navíc se ženami/s muži, kteří dlouhodobě odkládají mateřství/otcovství popř. se svobodně rozhodují po celoživotní bezdětnost, dokázala spojit některou *pro ně typickou charakteristiku*: souhrnně lze celých 70% uvedených vlastností označit jako neochotu přijmout omezení životního stylu, které rodičovství přináší.

S nastíněnými postoji a existujícími předsudky pravděpodobně úzce souvisí skutečnost, že muži i ženy o důvodech své dlouholeté bezdětnosti (ať už dobrovolné či nedobrovolné) resp. o dlouhodobém odkládání rodičovství ne vždy hovoří: nadpoloviční většina respondentů, kteří znali bezdětného muže či bezdětnou ženu starší 35 let,²¹ se svými známými o důvodech jejich situace nemluvila, přestože se o ně zajímala. Komunikaci tohoto problému často zřejmě brání i jeho citlivost a emoce, které jsou s rodičovstvím resp. bezdětností spojeny.

Z výše uvedeného je zřejmé, že rodičovství zůstává pro naprostou většinu české populace centrální životní hodnotou, podmínkou naplněného, spokojeného života, zatímco bezdětnost je vnímána jako odchylka od sociální normy. Obecně lze z tohoto hlediska konstatovat silnou názorovou shodu veřejnosti, sledujeme-li však vývoj postojů resp. odchylky názorů z hlediska věku respondentů, je třeba upozornit na významné změny. V průběhu deseti let se názory vztahující se k reprodukčnímu a partnerskému chování u řady lidí mění, a to ve smyslu větší flexibility, větší šíře chápání životního štěstí a lidského poslání. V tomto smyslu se od obecně sdíleného přesvědčení výrazně odlišují mladí muži a ženy, kteří projevují výrazně více otevřenosti a tolerance.²² Postojovou blízkost jednotlivých generací zdůrazňuje v souvislosti s výsledky dotazníkového šetření ve třech generačních skupinách²³ též Mareš (2002): data získaná z tohoto výzkumu ukazují, že názory žen na to proč mít či nemít dítě mají podstatně více společného s názory jejich vrstevnic než s názory v původní rodině - tj. s názory vlastních matek, dcer, babiček, vnuček.

---

¹⁹Zmíněné důvody v uvedeném pořadí akceptuje 78% resp. 67% resp. 64% populace.

²⁰konkrétně 83%

²¹Věkovou hranici 35 let označila současná medicína jako rizikovou pro početí dítěte.

²²Především věková skupina 20-29 let.

²³Jedná se o dílčí výzkumný úkol *Dotazníkové šetření ve třech generačních skupinách* - součást projektu *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, realizovaného v letech 1999-2004 FSS MU. Odpovědným řešitelem byl I. Možný.

Mateřství a bezdětnost v časopisech pro ženy

Kapitola 5

Český mediální trh a časopisy pro ženy - základní charakteristiky

Použijeme-li k vymezení pojmu *časopisu* definici ze zákona o periodickém tisku,¹ zjišťujeme, že periodickým tiskem se rozumějí „...*noviny, časopisy a jiné tiskoviny vydávané pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a v jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce...*“ Časopisy jsou obvykle vymezeny jako ta periodika, která nevychází častěji než dvakrát týdně. Ženské časopisy potom B. Köpplová (2005) řadí mezi tituly masové, jejichž hlavním cílem je „*generovat zisk tím, že utvářejí nejrozličnější čtenářské skupiny definované vybranými sociodemografickými charakteristikami a životním stylem, a ty pak nabízejí inzerentům, jejichž produkce je na tyto skupiny zaměřena.*“ (Köpplová 2005: 82) Právě tato kategorie periodik prošla podle autorky v uplynulých patnácti letech dosti dramatickým vývojem: nabídka existující před rokem 1989 byla doplněna o nové tituly, došlo k reformě titulů stávajících - ve smyslu jejich adaptace na vzniklé tržní podmínky, na český mediální trh vstoupili zahraniční vlastníci a s nimi počestně lokalizované verze zahraničních periodik a v neposlední řadě se ustanovila v zásadě nová „*časopisecká kultura,*“ vyznačující se podle Köpplové vizualizací obsahu a nápadnou *trivializací obsahů i jazyka* a větším důrazem na grafickou úpravu. Zhruba v polovině devadesátých let byla již struktura české časopisecké nabídky z typologického hlediska v zásadě ustálená a přibližovala se v hlavních rysech struktuře vyspělých zemí. Přestože stále přicházela, popř. odcházela zahraniční vydavatelství, měnily se počty, názvy vydávaných titulů i jejich vlastníci, profil i charakter vydavatelské činnosti nezaznamenal od té doby významných změn. Časopisy pro ženy se staly samozřejmou součástí mediálního trhu.

¹Viz. § 3 zákona o periodickém tisku č. 46/2000 Sb. [online]. c2003-2005, poslední aktualizace 30.1. 2004 [datum návštěvy: 2005-01-12] Dostupné na <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=rz-1-&f=135773#4>.

Za ženské tituly se v současnosti považují týdeníky, čtrnáctideníky a měsíčníky s převážně ženskou čtenářkou obcí; zatímco u řady titulů je zacílení na první pohled zřejmé (*Vlasta*, *Praktická žena*, *Svět ženy* aj.), u některých časopisů vyvstává s kategorizací problém. Například *Xantipa*, *Rytmus života* či *Story* samy sebe definují jako společenské časopisy, *Zdraví*, *Fit pro život*, *Puls* jako časopisy pro zdravý životní styl, jejich čtenářská obec je však v nadpoloviční většině složena právě z recipientek, inzerce akcentuje především čtenářky, v redakcích převažují redaktorky a v obsahu se objevují hlavně témata, která mají silnou genderovou vazbu.² Zaměření úspěšného ženského titulu je do značné míry univerzální: většinou se jedná o pestré nabídky nejrůznějších tipů a rad z oblasti kosmetiky, módy, zdravého životního stylu, psychologie, bydlení a domácnosti, významné místo zde mají zajímavé životní osudy lidí kolem nás, ať už jde o příběhy čtenářek, žen, které se jim podobají, nebo o zachycení osudů známých osobností, jejich portréty a profily. Obvykle nesmí chybět ani stránky věnované cestování, zábavě a soutěžím o ceny.³ Uvedená témata jsou kombinována různým způsobem, objevují se s různou frekvencí a jsou modifikována především v závislosti na životním stylu resp. kupní síle zamýšlené cílové skupiny. Poněkud zjednodušeně lze říci, že v titulech zaměřených na mladší věkové kategorie dominuje móda, kosmetika, sex, relativně častěji jsou akcentovány novinky z filmu a populární hudby, zatímco periodika určená starším čtenářkám preferují spíše témata péče o zdraví, děti a domácnost, problematiku partnerských vztahů resp. vztahů v rodině. „*Ze žánrů se v periodikách pro ženy objevuje editorial, rozhovor, informativní a analytický článek, rozšířená zpráva, reportáž - hlavně cestopisná, epistolární formy, fejetony.*“ (Osvaldová 2004: 74) U všech titulů vymezené kategorie je podstatná obrazová a grafická složka a rozhodující reklama, která představuje hlavní finanční zdroj. Osvaldová (2004) rozlišuje *magazíny licenční*⁴ (*Elle*, *Cosmopolitan*, *Harper's Bazaar* aj.), které v souladu se sdíleným diskursem v Americe a západní Evropě reflektují ženskou emancipaci, rovné příležitosti, toleranci k menšinám a menšinovým životním stylům, a *časopisy konzervativního proudu* (*Katka*, *Tina*, *Vlasta* aj.) stavící na rodinném údělu ženy, její pracovitosti, obětavosti, a smyslu pro povinnost, tedy tituly výrazně zaměřené na soukromou sféru.

Typologie L. Hnízdilové (2000), jež se mi stala základem pro vytvoření výběrového vzorku, kromě exklusivních resp. tradičních titulů,⁵ rozlišuje dále *časopisy o zdravém životním stylu* (*Zdraví*, *Fit po život*, *Puls*,...), v nichž mezi výše uvedenými tématy dominují články o fyzické kondici, zdravé výživě apod., časopisy

²„Dostí obecným pravidlem je, že u většiny ženských titulů představují muži kolem dvaceti procent čtenářstva, zatímco u tzv. mužských titulů se ženy podílejí na čtenářské obci v průměru čtyřiceti procenty i více.“ (Coufalová 2003: 18)

³Převážně se jedná o křížovky a zábavné kvízy.

⁴Viz. též exklusivní

⁵... , jimž v pojetí Hnízdilové (2000) odpovídá kategorie *Rodina a domácnost*

typu *láska a příběhy* (*Překvapení, Rytmus života, Doteky štěstí,...*), zaměřené primárně na redakčně zpracované osudy čtenářek a tituly určené pro cílové skupiny recipientek se zájmem o specifické oblasti - *ruční práce, módu, účesy* apod. (*Burda, Praktická žena, Sandra,...*).

„Česká republika se řadí mezi země, kde na počet obyvatel vychází nejvíce časopisů pro ženy“ (Říhová 1996: 15); z hlediska zájmu čtenářek i inzerentů patří tento segment tisku mezi nejlukrativnější. „Výdaje do reklamy v segmentu ženských časopisů i celkový počet titulů, jenž se přese všechny skeptické předpovědi, že je přeplněno, stále roztváří, plně potvrzují fakt, že žena a časopis jsou nerozlučná dvojka.“ (Coufalová 2003: 17) Zadavatelé reklamy investovali v roce 2002 v této oblasti 1,07 miliardy korun, což je sice o pět procent méně než o rok dříve, přesto však si lépe stojí pouze tzv. společenské tituly s 1,09 miliardy.⁶ Největšími inzerenty jsou firmy kosmetické, potravinářské a farmaceutické.⁷

Dle řady výzkumů je zřejmé, že ženy čtou obecně více než muži, a navíc jsou to právě ženy, které pro rodinu zajišťují většinu nákupů včetně periodik, čímž rozhodují o tom, co je v domácnosti k dispozici.⁸ Z údajů týdeníku *Marketing a média* vyplývá, že zatímco muži čerpají informace nejvíce z novin a rozhlasu, ženy sahají po časopisech nebo zapínají televizi.⁹

V kontextu diskusí o síle médií a jejich vlivu na formování názorů a postojů se nabízí otázka, jaké obsahy předkládají svým čtenářkám právě tolik oblíbené ženské časopisy. Vzhledem ke skutečnosti, že problémy související s rodinnými resp. partnerskými vztahy patří do centra pozornosti redakcí titulů pro ženy, lze na tomto místě očekávat také tematizaci problematiky mateřství a bezdětnosti. Otázku, jakým způsobem jsou relevantní problémy otevírány a uzavírány, nechť pomůže zodpovědět následující text.

---

⁶Viz. Coufalová (2003)

⁷Vzhledem k tématu mé práce stojí jistě za pozornost skutečnost, že mezi tři největší inzerenty patří firma Nutricia - výrobce dětské a kojenecké výživy. Viz. Coufalová (2003).

⁸Viz. např. výzkumy Strategie 1998, 1999 či Marketing a média 2000.

⁹Viz. Novák (2000). Zastoupení žen mezi těmi, jejichž hlavním zdrojem informací jsou časopisy, je téměř 70%.

Kapitola 6

Metodické postupy

Základní charakteristiky výzkumných metod

Studium mediálních obsahů je jedinečným nástrojem analýzy a pochopení společenských změn. Pro účely své práce jsem využila možnosti vzájemného propojení kvantitativních a kvalitativních postupů - zvolila jsem kombinaci *obsahové analýzy* a *kvalitativní analýzy textu*.

Kvalitativní analýza textu je založena především na porozumění a interpretaci obsahu, s její pomocí lze pod povrchem textu odhalit hlubší struktury, poukázat na autorské intence a specifické argumentační strategie. Pro tento postup je charakteristická vysoká míra otevřenosti, analyzovat mediální obsahy tak lze z mnoha různých aspektů. *Obsahová analýza* je naproti kvalitativní analýze textu vysoce strukturovaným a selektivním procesem. Vychází z metod měření a kvantifikace a jejím prostřednictvím je výběrový soubor zkoumán s ohledem na několik vybraných znaků. *Obsahová analýza* je definována jako „jedna z technik analýzy dokumentů, směřující k uspořádání a odhalování latentní informace v písemných materiálech nejrůznějšího druhu.“ (Velký sociologický slovník 1996: 63) Dle M. Dismana (1993) je kvantitativní, objektivní analýzou sdělení jakéhokoli druhu-může se zabývat obsahem sdělení, stejně tak jako jeho formou, autorem i adresátem. Kvalitativní a kvantitativní výzkum mohou být vzájemně komplementární, výstup z jednoho typu výzkumu může být převzat druhou metodou a znalost tak může být kumulována, prohlubována.

Konkretizace výzkumného problému

Cílem mé práce je prozkoumat, jakým způsobem je *problematika bezdětnosti a mateřství* prezentována v *ženských časopisech* a jaké změny lze zachytit v průběhu vydávání těchto periodik.

- Na českém mediálním trhu se za *ženské časopisy* považují periodika - tedy

týdeníky, čtrnáctideníky a měsíčníky, v jejichž čtenářské obci výrazně převažují ženy. Ženy různého věku tvoří také primární cílovou skupinu těchto časopisů a obvykle mají většinové zastoupení i v jejich redakcích. „Časopisy určené ženám dávají důraz na témata, která jsou typicky ženská a mají tedy rodovou - genderovou vazbu.“ (Osvaldová 2004: 74)

- *Období vydávání časopisů* zahrnuje období od vydání prvního čísla do současnosti resp. do června roku 2005.
- *Problematika mateřství a bezdětnosti* je zde sledována v kontextu zásadních sociodemografických změn, na které odborníci upozorňují zhruba od poloviny devadesátých let: úroveň porodnosti významně klesá, roste průměrný věk matek při prvním porodu, zvyšuje se podíl celoživotně bezdětných žen. Mění se postoje mladých lidí k partnerství a rodičovství. A právě *hodnotové orientace* jsou rámcem, který vymezuje oblast tohoto výzkumu. Základní výzkumné otázky byly formulovány již v úvodu: zajímají mne obsahy, které tematizují hodnotu mateřství resp. jiné životní hodnoty ve vztahu k mateřství, dílčí témata, která se v tomto kontextu otevírají. Zajímá mne, jak ve vybraných časopisech ženy vnímají mateřství, bezdětnost, co pro ně znamenají v současném životě a jaké místo mají v jejich plánech. Zajímá mne, jakým způsobem tematizují relevantní problémy oslovení odborníci, jaké explanační rámce používají k jejich vysvětlení. Zajímají mne odpovědi na tyto otázky ve „světě ženských časopisů,” prostor, který je jim zde věnován, a role, kterou v otázce míry pozornosti věnované ženskými časopisy mateřství a bezdětnosti, hraje čas.¹

Pro potřeby kvantitativního pojetí analýzy obsahu byly formulovány tyto pracovní hypotézy: a) Problematika mateřství a bezdětnosti (ve výše uvedeném významu) je časopisy pro ženy tematizována stále častěji. b) Způsob prezentace této problematiky - z hlediska otevíraných témat, frekvence jejich výskytu, užitých úhlů pohledu - se v čase mění, a to ve smyslu narůstající heterogenity relevantního materiálu.

Konstrukce výběrového souboru

Výběr konkrétních titulů, které mají reprezentovat současný ženský tisk v ČR, vychází z typologie ženských časopisů uvedené v bakalářské práci L. Hnízdilové *Ženský tisk na konci 19. a na konci 20. století*. Autorka zde na základě tematického zaměření, definovaných cílových skupin i dalších odvislých znaků identifikovala

¹Odpovědi na výzkumné otázky zde zůstávají převážně mimo kontext mediálních studií - hodnocení informační kvality (přesnosti, transparentnosti, vyváženosti, věcnosti, různorodosti, aktuálnosti, srozumitelnosti apod.) nepatří mezi cíle mé práce, nechávám je stranou svého zájmu.

následující typy: *Domácnost a rodina*, *Exklusivní tituly*, *Zdravý životní styl*, *Láska a příběhy*, *Ruční práce*, *móda*, *účesy*. S ohledem na údaje o čtenosti² jednotlivých titulů byl vybrán vždy jeden časopis reprezentující jednu z výše identifikovaných kategorií.³

- Domácnost a rodina - Katka (vychází od roku 1994)
- Exklusivní tituly - Cosmopolitan (vychází od roku 1995)
- Zdravý životní styl - Zdraví (pod tímto názvem vychází od roku 1992)
- Láska a příběhy - Překvapení (vychází od roku 1996)

Sledována byla všechna dostupná čísla vybraných titulů vydaná v období od vzniku časopisu do června 2005.⁴

Po analýzu byly vybrány příspěvky integrující téma bezdětnosti a příspěvky tematizující mateřství v kontextu *hodnotových orientací*, tj. články akcentující to, co znamená pro ženy mateřství, jaké místo má v jejich životě resp. v představách o budoucím životě, jaké je jeho postavení vzhledem k jiným životním hodnotám. Nebyla předem stanovena podmínka, aby se vybrané články zaměřovaly přímo na sledované téma resp. aby se tématu věnoval celý příspěvek resp. aby se téma objevilo v jeho názvu. Výběrový soubor však nakonec obsahuje minimum příspěvků, které by se explicitně zaměřovaly na zdánlivě irelevantní problémy vzhledem k zadání výzkumu. Analyzováno bylo celkem 96 článků.

Na základě provedeného předvýběru jsem dospěla k závěru, že pro vytvoření výzkumného vzorku není třeba relevantní materiál redukovat, jinými slovy že analýze podrobím všechny získané redakční příspěvky, bez ohledu na jejich žánr a autora. Přestože jsem si vědoma zásadního významu, jenž má pro existenci i charakter ženských titulů inzertní a obrazový materiál, vzhledem k plánované hloubce analýzy resp. rozsahu závěrečné zprávy jej ponechávám stranou své pozornosti. Záměr akcentovat veškerý obsah vybraných titulů dle mého názoru překračuje možnosti diplomové práce. Vzhledem k realizovanému předvýzkumu též nepředpokládám, že by významy spojené s hodnotou mateřství prostřednictvím obrazových a reklamních obsahů byly v rozporu se závěry analýzy textové, mohly by je však zajímavě doplnit či dokreslit.

²Dle *Media Projekt 2005*. Údaje o čtenosti vybraných časopisů viz. příloha 1.

³Skupina *Ruční práce, móda a účesy* byla vynechána vzhledem k úzkému zaměření titulů, které sem byly zařazeny, a vzhledem k zřídka výskytu relevantních textů. Základní charakteristiky analyzovaných titulů lze najít v příloze 2.

⁴K dispozici nejsou ročníky 1994, 1995 měsíčníku *Zdraví* - časopis v tomto období pravděpodobně nevycházel.

Techniky zkoumání

Jak již bylo uvedeno, pro analýzu obsahu mediálních sdělení bylo použito kvalitativního a kvantitativního přístupu ve vzájemném propojení. Nebylo předem jasné stanoveno, jaké obsahy a aspekty problémů budou kvantifikovány, kvalitativní analýza ve většině případů přechází v kvantitativní obsahovou analýzu tam, kde se to jeví podstatné, zajímavé a smysluplné. Struktury, které se vynoří v datech, jejich předběžná interpretace - tedy odpovědi na položené otázky - ovlivní formulaci otázek dalších, metodika výzkumu je tak dotvářena v samotném procesu zkoumání. „*Postupy nejsou mechanické ani automatické a ani to nejsou algoritmy, které zaručují jisté výsledky. Je třeba jich používat přizpůsobivě podle okolností, může se měnit jejich pořadí a v každé fázi existují různé alternativy.*“ (Diesing 1971: 14, citováno dle Strauss - Corbin 1999: 41) Text je analyzován prostřednictvím *otevřeného a axiálního kódování*. Otevřené kódování představuje proces rozebírání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů, axiální kódování potom soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. Otevřené kódování je analytickým procesem, jímž jsou pojmy identifikovány a rozvíjeny ve smyslu jejich vlastností a dimenzí. Tímto postupem jsou údaje rozděleny a následně opět novým způsobem skládány dohromady pomocí axiálního kódování, které uvádí kategorie do vztahu s jejich subkategoriemi.⁵

Jako **záznamovou jednotku** definovanou rozsahem volím *redakční příspěvek* - jakožto graficky ucelenou žurnalistickou jednotku s nadpisem, *příběh* - osobní popisnou výpověď o vlastním životě nebo *autonomní tvrzení* - konzistentní (převážně hodnotící) výrok o určitém aspektu určitého jevu; v mnoha případech se životní příběhy, články nevěnují pouze jednomu tématu, tematizované problémy se prolínají, integrují více než jeden úhel pohledu a jednotlivým příspěvkům je věnován nesrovnatelně velký prostor - zde je potom vhodnější použít podrobnější jednotku - *délku normalizovaného sloupce v cm*. Tam, kde je mediovaný obsah kvantifikován, je vždy výběr kódovací jednotky upřesněn a odůvodněn.

Kromě frekvence výskytu, rozsahu tematizace dílčích problémů je pravidelně zjišťována také forma jejich zpracování prostřednictvím identifikace *sdělovatele*, potažmo publicistického *žánru*. Relevantní problémy mohou být v první řadě ilustrovány na konkrétních osudech konkrétních lidí - sdělovatel je v takových případech osoba, jež má s prezentovaným problémem *vlastní zkušenost*. S tímto úhlem pohledu se setkáváme v reálných životních *příbězích* nebo *příbězích*, které jsou jako reálné zpracovávány (konkrétně se jedná o *dopisy čtenářek*, příspěvky s uvedením jména popř. fotografie autorky nebo aktérky), dále v *rozhovorech* s populárními osobnostmi a také v tzv. *poradnách*.⁶ Prostřednictvím časopisových

⁵Ilustraci výzkumného postupu lze najít v příloze 3.

⁶Pro takto vymezený úhel pohledu užívám dále v textu výrazů *příběhy* či *osobní výpovědi*.

poraden poznáváme také stanoviska *odborná*, kompetentní specialisté též často komentují publikované příběhy popř. jsou citováni v *analytických* a *informativních* *článcích* populárně-vědeckého charakteru.⁷ V posledně uvedených publicistických žánrech dominují formulace *redaktorek* analyzovaných časopisů, které shrnují, interpretují, popř. hodnotí informace a stanoviska, které k prezentaci konkrétních témat nashromáždily.⁸

Subjektivita problému je zde pro mne podstatnější než konkrétní publicistický žánr.

⁷V převážné většině se jedná o odborníky z oblasti medicíny, psychologie a práva.

⁸Jako *příběhy* jsou tedy kódovány výpovědi líčící vlastní zkušenost, jako *pohled odborný* autorské příspěvky odborníků či jejich citace, parafráze s odvoláním na konkrétní jména, pozice. Zbývající materiál reprezentuje *pohled redakce bez upřesnění*.

Kapitola 7

Zpráva z analýzy

Díličí problémy, které se v průběhu analýzy mediovaných obsahů vynořovaly, byly postupně zařazovány do větších tematických skupin, a stejnou logiku sleduje i následující text: zpráva z analýzy je strukturována do pěti základních tematických celků. *Nedobrovolná bezdětnost* vyjadřuje jak potencialitu, tak reálný stav, tematizuje problémy spojené s bariérami na cestě k rodičovství; kapitoly *Plánované rodičovství* a *Neplánované těhotenství* zachycují problémy související s načasováním založení rodiny, tedy s rozhodováním o tom, kdy se stát rodiči - zdali „nyní“ či později, za jiných okolností; svobodná volba života bez dětí je potom osou oddílu *Dobrovolná bezdětnost*. Tematizace hodnoty mateřství je základním výběrovým kritériem, tato problematika tedy prostupuje a spojuje všechna identifikovaná témata, nejtěsněji je však svázána s kapitolou *Být matkou*, která přibližuje optiku žen, pro něž se mateřství stalo realitou - v tomto kontextu shrnuje pozitivní i negativní aspekty mateřství a poukazuje na pozici, kterou mateřství v životě těchto žen má.

Struktura kapitol není jednotná, odvíjí se od způsobu zpracování témat, díličích problémů redakcemi, ve všech případech je však akcentována pozice, z níž je problém nahlédnut, a rozlišena tak osobní zkušenost v *příbězích ze života, pohled odborný a pohled redakce*.

Relevantní problémy jsou sledovány napříč jednotlivými tituly - ty byly pro analýzu vybrány tak, aby do určité míry reprezentovaly obsah ženských časopisů obecně. Očekávané rozdíly ve zpracování sledovaných témat jednotlivými časopisy tak nejsou v centru mé pozornosti, na druhou stranu, podstatné a zajímavé odlišnosti *Cosmopolitanu*, *Katky*, *Překvapení* a *Zdraví z hlediska konkrétních aspektů* jsou vždy zmíněny, popř. zachyceny tabulkou.¹

---

¹ Tematické kapitoly jsou vždy uzavřeny tabulkou, která kvantifikuje pozornost věnovanou jednotlivým tématům, problémům. Jednou z jednotek definovaných rozsahem je na tomto místě článek - v řadě příspěvků se objevuje více identifikovaných témat, z kvantitativního hlediska je však jeden článek spojen vždy s jedním, dominantním tématem. Díličí témata v rámci jednoho článku potom

7.1 Nedobrovolná bezdětnost - bariéry naplnění mateřské touhy

Na tomto místě jsou tematizovány problémy spojené s překážkami, které se vyskytují na cestě k rodičovství a brání tak naplnění otcovské, ale především mateřské role. Jednotlivé bariéry naplnění touhy stát se matkou, které nacházím ve vybraných časopisech pro ženy, vytváří základní strukturu této kapitoly.

7.1.1 Neplodnost

Světová zdravotnická organizace definuje neplodnost jako „*naprostou absenci početí i přes pravidelný nechráněný pohlavní styk po dobu jednoho roku.*“² Vybrané časopisy pro ženy tematizují tento problém z několika úhlů pohledu: nabízí osobní popisné výpovědi žen majících s neplodností vlastní zkušenosti, komentáře redakcí a pojednání problematiky z pozice odborníků - lékařek/lékařů, psychologů/psychologů.

7.1.1.1 Neplodnost v životních příbězích

Životní příběhy žen potýkajících se s neplodností poznáváme prostřednictvím *dopisů* zaslaných redakci časopisu k publikování, dotazů v *poradnách* nebo prostřednictvím článků připravených redakcí na základě provedených *rozhovorů*. Odlišná, resp. podobná dynamika jednotlivých vyprávění, dějová linie, identifikace klíčových témat, problémů resp. časový sled jejich výskytu umožňují vytvoření typologie těchto příběhů.

Typ 1: Materství smyslem života

Jak ukazuje schéma 7.1, příběhy tohoto typu jsou obvykle uvedeny **plánováním společné budoucnosti** partnerů, v níž má založení rodiny ústřední postavení. Partneri, manželé nepochybují o tom, že na příchod potomka nastala *vhodná doba, nejvyšší čas*, založení rodiny je vnímáno jako přirozené pokračování, naplnění partnerského svazku. Konkrétní načasování vyplývá nejčastěji z pořízení vlastního bydlení, finančního zabezpečení, dokončení studií, získání pracovních zkušeností či jednoduše z pocíťované vnitřní potřeby stát se rodiči.

„Bylo mi osmadvacet, když jsem poprvé zatoužila po dítěti. Chtěla jsem svůj život žít také pro někoho jiného. Měla jsem pocit, že mi něco chybí. Vystudovala

---

zachycuje délka normosloupce v cm.

²Citováno dle: Bartas, B., Štefková, M. Typy a příčiny neplodnosti [online]. c2005, <http://www.neplodnost.cz/web/verejnost/informace/typy/>

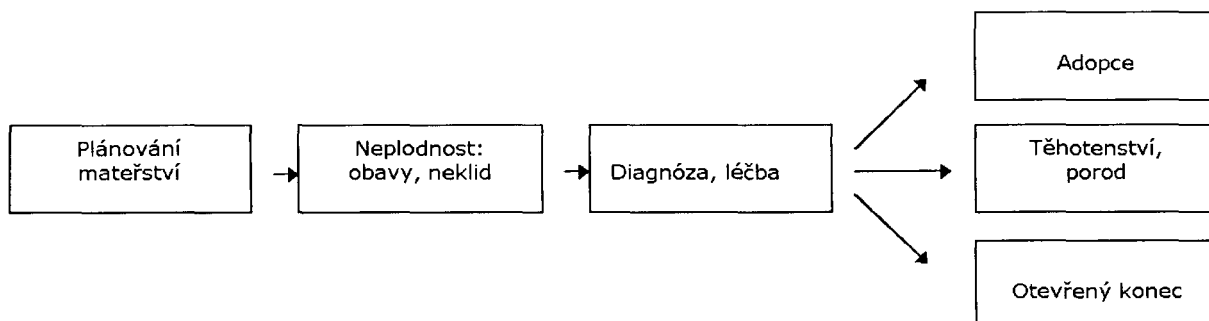

Schéma 7.1:

jsem, našla jsem si zajímavou práci, která mě bavila, a dospěla jsem do období, kdy jsem chtěla darovat nový život.“ (Marie, Katka 14.-20.9. 2004: 26)³

„S manželem jsme si naplánovali pět dětí, a proto jsme si jako nejcennější svatební dar pořídili mimořádně dlouhý stůl do jídelny. Ten kus nábytku v nás obou vyvolal téměř bezmezné nadšení. Radovali jsme se z něj jako malé děti, já jsem si sedla do jeho čela a můj muž naproti. Prstem jsme si odpočítávali místa na delších stranách stolu a vyslovovali různá jména, která nás právě napadla. Bylo nám dobře a těšili jsme se na budoucnost.“ (Eva, Katka 10.-16.4. 1999: 26)⁴

Bezstarostné představy o budoucnosti s dětmi se postupně rozplývají, když se po delší dobu (není obvykle specifikována) ženě **nedaří otěhotnět**. Neklid nabývá na síle, množí se obavy, že se sen o velké rodině nepodaří uskutečnit. Snaha o početí se dostává do centra života, ostatní cíle jsou odsunuty do pozadí. U mnoha žen se dříve či později bez objektivních zjištění začínají objevovat pocity viny. Schopnost přivést na svět dítě je v tomto kontextu vnímána jako naprosto samozřejmá, přirozená, pokud se tedy po delší dobu nedaří ženě otěhotnět (popř. plod donosit), může se brzy cítit *méněcenná, zbytečná, neschopná* nebo *defektní*. V tomto období obvykle velmi citlivě reaguje na jakékoli události související s dětmi, rodinou ve svém nejbližším i vzdáleném sociálním okolí. Má neustále tendenci srovnávat se s ostatními ženami, přes veškeré zábrany a pocity studu často pociťuje silnou *závist, žárlivost* vůči všem, které jsou těhotné, mají malé děti.

„Večer co večer jsem usínala s otázkou proč právě já?! Každý film o dětech jsem probřečela, nemohla jsem vidět kočárek.“ (Alice, Překvapení 3.- 9.1. 1997:6)⁵

„Po městě chodí spokojení rodiče se svými ratolestmi. Na každém rohu vidím kočárek nebo mladé maminky, které vedou své ratolesti za ruku, tatínky, kteří hrdě

³Název článku: Ze života...Odpovědný/á redaktor/ka: není uveden/a

⁴Název článku: Protože jsem neotěhotněla, cítila jsem se úplně neschopná. Odpovědný/á redaktor/ka: není uveden/a

⁵Název článku: *Konečně mám své sluníčko*. Odpovědný/á redaktor/ka: není uveden/a

nesou své potomky na ramenou. Při pohledu na ně mi krvácí srdce. Mám pocit, jako by se na mě dívali a v duchu si říkali: Ty jsi to nedokázala. Ty jsi nesplnila své poslání.“ (Marie, Katka 14.9.-20.9. 2004: 26)⁶

Zajímavým fenoménem jsou v této souvislosti *třídní srazy*, setkání se spolužáky a spolužačkami ze základní či střední školy, které pro aktérky těchto příběhů představují obvykle velmi nepříjemnou a mnohdy zásadní zkušenost. Tendence srovnávat se ženami, které se v určitém čase nacházely ve stejné či podobné životní etapě, pozici a které dosáhly „*toho nejdůležitějšího*“, po čem toužily, je velmi intenzivní a pocity nekompetentnosti a životní neúspěšnosti jenom posiluje.

„Z celé třídy jsem sice udělala největší kariéru, ale všechny ostatní měly děti. Došlo mi, že ne ony mně, ale já jim mám co závidět.“ (Marika, Katka 8.-14.4. 1997: 10)⁷

Zmíněné pocity, reakce a způsoby vnímání reality často nepříznivě ovlivňují kvalitu přátelských, příbuzenských vztahů, stres a fixace na cíl co možná nejdříve otěhotnět potom kvalitu vztahu partnerského. Žena se tak jednoduše dostává do sociální izolace a s myšlenkami točícími se kolem těhotenství, dětí a bezdětnosti zůstává zcela sama, což její schopnost situaci dobře zvládnout dále jen oslabuje.

„Když jsem to slyšela (že je kamarádka v těhotná - pozn. autorky), nedokázala jsem se s Hankou, která mi novinu vyzradila, ani rádně rozloučit. Ještě nikdy se ve mně krev nevařila jako tehdy. Cítila jsem to jako největší zradu ve svém životě. Neublížil mi ani fakt, že se mi Lenka s těhotenstvím nesvěřila, jako skutečnost, že se jí podařilo to, co je mně tak dlouho odpíráno.“ (Ivana, Katka, 9.-15.3. 2004: 18)⁸

Neúspěšné snahy o početí vedou po bližší nespecifikované době muže a ženu do poradny pro neplodné páry, k podstoupení specializovaných vyšetření. Konkrétní diagnóza shledávající příčiny neplodnosti na straně ženy, muže, popř. u obou dvou, resp. *nevysvětlená neplodnost* nevylučují v tomto příběhu rodičovství definitivně a pár je tak obvykle motivován k **využití možností reprodukční medicíny**. Znovunabytou naději periodicky střídá zklamání, každý neúspěšný pokus o oplodnění je doprovázen silnými pocity frustrace a bezmoci, zatímco každý další pokus představuje *novou jiskřičku naděje*, která nedovoluje akceptaci potenciálního života bez vlastních dětí. Cíle a sociální role za hranicemi mateřství pro ženy v tomto období neexistují, snaha o početí plně určuje náplň, rytmus i smysl jejich života.

„Bylo to jako zběsilá jízda na horské dráze. Nahoru a zase dolů. Kolikrát jsme už byli přesvědčeni, že se vše podaří...Naděje se pomalu měnila v jistotu,

⁶Název článku: „Ze života...“Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

⁷Název článku: „Představa, že navždy zůstanu bezdětná, mi dlouho nedávala spát.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

⁸Název článku: „Vinila jsem ji ze zrady, že čeká miminko.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

ale pak přišlo vystřízlivění, tvrdý pád na zem a děsivé zklamání. Jednou, dvakrát, pak hrozná deprese, když jsem se dozvěděla, že to zase nevyšlo.“ (Barbora, Katka, 5.-11.4. 2004: 48)⁹

„Člověk se cítí tak bezmocný, když mu nezbyvá nic jiného než čekat.“ (Andrea, Katka 26.3.-1.4. 2003: 18)¹⁰

„Od svých třicátých narozenin - tedy tři roky po naší svatbě - jsem začala propadat atakům paniky. Nedokázala jsem celý den myslet na nic jiného než na tvrzení, že u žen starších třiceti let plodnost pomalu klesá a riziko, že přivedou na svět postižené dítě, stále roste.“ (Eva, Katka, 10.-16.4. 1999: 26)¹¹

Zatímco ženy obvykle využívají všechny dostupné možnosti klasické i alternativní medicíny; podstoupení hormonální léčby, umělého oplodnění a zvláštní režim každého dne pro ně představují prostředky naplnění touhy po mateřství, pro muže mohou být na cestě k otcovství naopak (nepřekonatelnou) bariérou. Narozdíl od žen, které v tomto příběhu dokáží s jistou mírou nadsázky *udělat pro dosažení svého cíle cokoli*,¹² muži se mohou představy otce vzdát s tím, že *nechtějí děti za každou cenu*. Odmítání vyšetření příčin neplodnosti či pomoci reprodukční medicíny vysvětlují partnerky těchto mužů pocity ponížení, ztráty mužské hrdosti a nepřirozenosti. Je zajímavé, že muži z neplodných párů spojují adekvátní pocity již s asistovanou snahou o početí, zatímco ženy většinou až s opakovaně neúspěšnými pokusy, tedy s představou, že nedokáží otěhotnět, přinést na svět děti za žádných okolností. Reprodukční medicína a její metody přes významný pokrok, který učinila, a uznání, kterého se jí dostalo během posledních několika let, zřejmě i dnes vyvolává u řady lidí (v našich příbězích u některých mužů a starší generace) negativní konotace.

„Manžel se netajil obavami, že může jít o nebezpečný experiment. ”Nedovolím, aby si z nás někdo dělal pokusného králíka”, prohlašoval...Dítě ze zkumavky, co z toho vzejde!... Maminka tvrdila, že jde o něco, co jde proti Pánubohu a přírodě. Ten, komu děti osud nedopřeje, by prý neměl nic lámat násilím přes koleno.“ (Kateřina, Katka, 8-14.4. 1997: 10)¹³

⁹Název článku: „Každou noc jsem snila o tom, že budu držet v náručí své dítě.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

¹⁰Název článku: „Dala bych cokoli, jen být těhotná.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

¹¹Název článku: „Protože jsem neotěhotněla, cítila jsem se úplně neschopná.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

¹²V jednom z publikovaných příběhů riskuje žena své zdraví a dle názoru jednoho z doktorů dokonce svůj život, když plánovaně přijde do jiného stavu s vědomím toho, že těhotenství, resp. porod vážně zhorší její zdravotní stav; v jiném se nešťastná žena, jejíž zdravotní stav vylučuje těhotenství, přes inzerát snaží najít ženu, která by za vysokou finanční částku byla ochotna donosit, porodit a vzdát se dítěte jejího manžela...

¹³Název článku: Představa, že navždy zůstanu bezdětná, mi dlouho nedávala spát. Odpovědný/á redaktor/ka: není uveden/a

Příběh tohoto typu končí jedním ze tří odlišných způsobů, které se však v zásadním bodě shodují: spojuje je skutečnost, že aktérky, aktéři příběhu neakceptují možnost, že se nikdy nestanou rodiči, nepřijímají identitu bezdětných, jakkoli je pravděpodobnost založení rodiny nízká, naděje mizivá. Nejčastěji je příběh uzavřen čistým happyendem - dlouhodobá snaha, trpělivost a vytrvalé sledování cíle ústí v **naplnění touhy po dítěti**. Žena otěhotní, v pořádku donosí a porodí vytoženého potomka. Pocity *nepopsatelného štěstí, uspokojení* a síla mateřské lásky jsou adekvátní bezmeznému touze stát se matkou.

„A pak jsem držela svou malou Janu v náručí. Chvilu, na kterou nikdy nezapomenu...Je mi velice podobná, trávím s ní každou volnou minutu...Je prostě nádherné zažít, jak se každým dnem mění, je stále samostatnější. Život bez ní si už vůbec nedovedu představit.“ (Simona 34, Katka 14.-20.5. 1996: 12)¹⁴

Otevřený konec je dalším ze způsobů uzavření vyprávění. Přestože mnoho pokusů o oplodnění skončilo neúspěchem a manželé se mnohdy i domluvili na tom, že *nepodaří-li se to tentokrát, vzdají to*, žena se nedokáže s antcipovanou rolí matky definitivně rozloučit a smířit se s alternativou bezdětnosti.

„Ted' je mi čtyřicet. Ještě bychom to chtěli jednou zkusit (umělé oplodnění - pozn. autorky). Naposledy. Nevím však, zda mám dost sil, abych dokázala zvládnout zklamání, kdyby to zase nevyšlo. Zdá se to nesmyslné? Ale já si nedovedu život bez dítěte představit.“ (Marie, Katka 14.9. -20.9. 2004: 26)¹⁵

Třetí skupina žen, partnerů nakonec vzdává snahy o zplození vlastního potomka, nikoli však ideu stát se rodiči. **Rozhodnutí pro adopci** se stává doslova novým *smyslem života* a navzdory své závažnosti přináší do života *uvolnění a klid*.¹⁶ Vytváří novou, přijatelnou alternativu nedosažitelného cíle. Administrativní a časová náročnost procesu osvojení je v příbězích popisována shovívavě a s trpělivostí, pravděpodobně také vzhledem ke *šťastnému konci*. Vyprávění se na tomto místě uzavírá bez náznaku jakýchkoli pochybností, otázek či nejistoty. Osvojené děti plně uspokojují touhu po rodičovské péči.

„Dívala jsem se na to malé, krásné a nevinné stvoření a plakala jsem štěstím. Snad to byl pouhý okamžik, pokud vůbec existoval, než se cizí dítě proměnilo ve vlastní, tvrdí Barbora s Michalem. Vypadalo to, jakoby on čekal na nás a my na něho...“ (Barbora, Katka 5.4.-11.4. 2004: 48)¹⁷

¹⁴Název článku: Touha je tak silná, že by člověk udělal všechno, aby měl dítě. Odpovědný/á redaktor/ka: není uveden/a

¹⁵Název článku: „Ze života...“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

¹⁶Uvolnění napětí v důsledku radikálního rozhodnutí pro ukončení snah o početí vlastního potomka a volba adoptce jsou ve dvou z analyzovaných příběhů spojovány s následným otěhotněním ženy.

¹⁷Název článku: „Každou noc jsem snila o tom, že budu držet v náručí své dítě.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

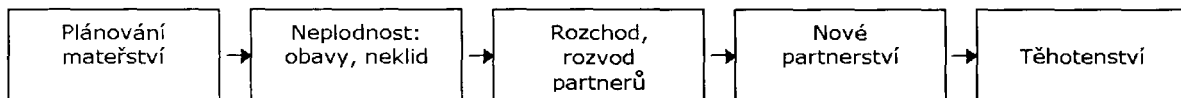
Typ 2: Materská touha silnější než partnerský vztah

Schéma 7.2:

Dějová linie první poloviny příběhu se shoduje se scénářem popsáním výše:¹⁸ naplnění společné rodinné budoucnosti brání neúspěšná snaha partnerů o početí. V tomto případě však neustálé napětí, stres, vyčerpání a frustrace negativně ovlivňuje pevnost vztahu natolik, že partneři nakonec vzdávají úsilí o společné řešení problému a **rozcházejí se**. Bezprostřední příčinou rozchodu, rozvodu partnerů bývá mnohdy již výše zmíněná skutečnost, že muži narozdíl od žen v těchto příbězích nejsou pro zplození vytouženého dítěte ochotni podstoupit, obětovat cokoli resp. ženy jejich postoj tak vnímají. Ve svém trápení se tak cítí osaměle, chybí jim adekvátní podpora a vzájemné ubezpečování, utvrzování se ve společném cíli. V takové situaci mohou nabýt dojmu, že se jejich představy o základních hodnotách s představami partnera rozcházejí, a rozhodnou se pro vlastní cestu.

„Měla jsem pocit, že mě muž nechal na holičkách, že mi nechce pomoci. Vyčetla jsem mu to, ale on mi řekl, že je mu to sice hrozně líto, ale že s dětmi zkrátka raději nebude již počítat.“ (Eva, Katka, 10.-16.4. 1999: 26)¹⁹

V analyzovaných příbězích je rozchod pro ženu prezentován jako jednoznačně nejlepší způsob řešení její situace. Po čase navazuje novou známost a toužebné přání stát se matkou se brzy stává skutečností.

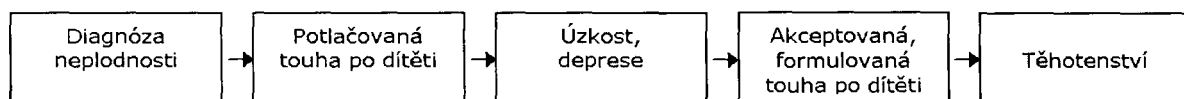
Typ 3: Potlačovaná touha po dítěti

Schéma 7.3:

V tomto typu příběhu předchází nekompromisní **diagnóza neplodnosti** konkrétním plánům založit rodinu.²⁰ V jednom okamžiku se mladá žena od svého

¹⁸ Porovnej schéma 7.1 a schéma 7.2

¹⁹ Název článku: „Protože jsem neotěhotněla, cítila jsem se úplně neschopná.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

²⁰ Viz. schéma 7.3

lékaře dozvídá, že v důsledku vleklých gynekologických potíží *nebude mít nikdy vlastní dítě*. Takto podaná informace zcela vylučuje jakoukoli alternativu bezdětnosti, přijetí reality života bez vlastních potomků je v takové situaci nevyhnutelné. Způsob, jakým se aktérka příběhu se svou situací vyrovnává, poukazuje na tenkou a mnohdy obtížně rozlišitelnou hranici mezi nechtěnou a dobrovolnou bezdětností. **Přání stát se jednou matkou je zde potlačeno** a přijata identita ženy bezdětné z vlastní vůle.

„Během studií na vysoké škole jsem si nelámala hlavu s budoucností. Plně jsem se ponořila do učení, chtěla jsem v životě něco dokázat. Občas mi chodila svatební oznámení a několik spolužaček z gymnázia jsem potkala s kočárkem. Říkala jsem si, jak jsou nemožné, protože se ve dvaadvaceti zahrabaly do kuchyně a už z ní do smrti nevylezou.“ (Milada, Cosmopolitan, listopad 1999: 118)²¹

Po letech, kdy žena nachází jistotu v partnerském vztahu, objevují se u ní **úzkosti a deprese**, které psycholog, jehož pomoc vyhledala, vysvětluje jako důsledek potlačované a nepřiznané touhy po mateřství.

„Jako bych v sobě měla vrískající majáček, který nejde vypnout, a tak houká a svítí, dokud z toho všechny kolem nerozbolí hlava.“ (Milada, Cosmopolitan, listopad 1999: 118)

I tento příběh **končí šťastně** - navzdory neotřesitelné jistotě lékaře přichází do jiného stavu, což by mohlo na čtenářky působit jako povzbuzení, ať při své cestě k vysněné roli matky nikdy neztrácejí naději. Tuto interpretaci potvrzují i slova odborné lékařky, upozorňující na neprofesionalitu svých kolegů, kteří vyjadřují svou jistotu unáhleně a bez provedení všech nezbytných vyšetření; situace, kdy je realita mateřství zcela vyloučena, jsou dle jejího názoru *opravdu vzácné*.

Typ 4: Bezdětnost jako šance

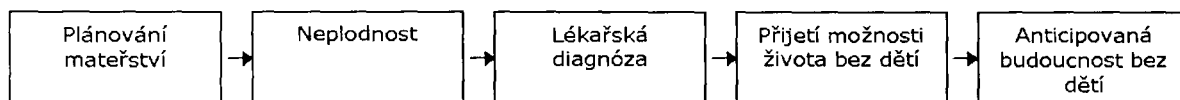

Schéma 7.4:

Význam tohoto vyprávění je zásadní, přestože je ve výběrovém vzorku skutečnou vzácností - otevírá nová témata, otázky, nabízí odlišný pohled na příběhy předešlé a jeho nízké zastoupení v analyzovaném materiálu o způsobu prezentace problematiky bezdětnosti v ženských časopisech mnohé vypovídá.²²

²¹Název článku: „Vy nikdy nebudete mít dítě!“Odpovědná redaktorka: E. Rýznerová

²²Obsahová analýza by neměla poukazovat pouze na to, co bylo v médiích zdůrazněno, ale zmínit i aspekty problému, které byly opomenuty, potlačeny.

	Mateřství smyslem života			Mateřská touha silnější než partnerský vztah	Potlačovaná touha...	Bezdětnost jako šance
	Mateřství	Adopce	?			
Katka	6	3	3	1	-	-
Překvapení	4	1	-	1	-	1
Cosmopolitan	-	-	-	-	1	-
Zdraví	-	-	1	-	-	-
Celkem	10	4	4	2	1	1

Tabulka 7.1: Četnost příběhů zařazených do identifikovaných typů

Tato osobní výpověď je uvedena obdobně jako v prvních dvou případech.²³ Mladí manželé se nacházejí v situaci, která je z jejich hlediska ideální pro založení rodiny. Vzhledem k opakovaným neúspěšným pokusům o početí se po čase svěřují se svým problémem odborníkům s cílem odhalit možné bariéry svého snažení. Podle lékařů jsou z reprodukčního hlediska oba partneři v pořádku. Jejich rodinná budoucnost zůstává otevřená, což však není v tomto případě chápáno jako handicap, stresující faktor, ale naopak jako šance. Vnímání minulosti, přítomnosti i budoucnosti se od výše uvedených příběhů zásadně odlišuje. Manželé zde nerezignují na cíl stát se rodiči, přesto však **zcela neodmítají a respektují možnost života bez dětí**. Rodičovství pro ně znamená „pouze“ jednu z vysoce ceněných hodnot, cílů, jeho absence však otevírá nové šance a dává prostor pro splnění jiných přání. Vnímání sebe sama, vytváření vlastní identity je možné mimo kategorie mateřství, otcovství resp. bezdětnosti, neexistuje zde potřeba dichotomizace. **Přijetí reality života bez dětí** je výsledkem dlouhodobého procesu, přichází přirozeně a nevědomě, nejedná se o zapamatovatelný a zásadní okamžik, období. V myslí obou partnerů jen postupně začínají převažovat představy integrující budoucnost bez vlastních dětí, aniž by však byly takto explicitně formulovány.

„Příští rok nás čeká rekonstrukce vilky...Po stísněném dvojpokojáku to bude jistě příjemná změna, těšíme se, že tam prožijeme klidné stáří...Naši přátelé konečně budou mít kde přespat a určitě si pořídíme hlídacího hafana...“(Klára, Překvapení 20.4.-26.4. 2004: 32)²⁴

Zastoupení identifikovaných typů životních příběhů²⁵ je ve sledovaném souboru velmi nerovnoměrné: většinu příspěvků lze zařadit do prvně vymezené skupiny (*Mateřství smyslem života*), scénáře *Bezdětnost jako šance* a *Potlačovaná touha po dítěti* reprezentují vždy jeden publikovaný životní příběh (viz. tab. 7.1).²⁶ Použijeme-li jinou, jednodušší optiku - zaměříme-li pozornost na úvod

²³Viz. schéma 7.4 a srovnej s 7.1 a 7.2

²⁴Název článku: „Manželství bez dětí nemusí bolet.“ Odpovědná redaktorka: D. Váchová

²⁵Kódovací jednotkou byl v tomto případě zvolen příběh, tedy výpověď jedné ženy o vlastním životě, resp. o jeho části, jelikož jednotlivé příspěvky obsahují mnohdy dvě i více výpovědi.

²⁶Některé články neobsahují celé životní příběhy, v tom smyslu, že neznáme jejich začátek,

a závěr osobních výpovědí, můžeme na prvním místě konstatovat, že touha po mateřství byla u naprosté většiny žen nakonec naplněna,²⁷ jen jedna jediná žena se vyrovnala s budoucností bez dětí a ostatní ženy neztrácejí naději a doufají, že se jednou jako matky svých dětí realizují. Zcela v souladu s duchem scénáře mateřství smyslem života představují redakce časopisů příběhy známých osobností čelících problémům s neplodností.²⁸ Fenomén populárních žen toužících po dítěti je zajímavý především z toho důvodu, že zdůrazňuje pocit nespokojenosti, nenaplnění při dosažení mnoha úspěchů a společností vysoce ceněných hodnot (pracovní realizace, popularita, bohatství, krása, velká láska). Životní cíle, úspěchy a role (sociální i herecké) ustupují do pozadí, ztrácí hodnotu, není-li naplněna *role pro ženu neprirozenější - role matky*.

7.1.1.2 Neplodnost pohledem zvenku

Příspěvky tematizující problém neplodnosti z odborného hlediska se věnují především jejím **příčinám a možnostem léčby** (viz. tab. 1.2.2.). V takových případech články připravují nejčastěji redaktorky časopisů ve spolupráci s odbornými lékaři/lékařkami.

Neplodnost je na stranách časopisů pro ženy konzistentně prezentována jako *civilizační nemoc*. Téměř v každém článku najdeme zmínku o tom, že se procento neplodných párů během několika let významně zvýšilo, a příčiny neplodnosti jsou zmiňovány v kontextu životního stylu spojeného se stresem, nadměrným psychickým i fyzickým vypětím či ve spojitosti se znečištěným životním prostředím. Pro zdůraznění závažnosti tohoto problému (a jistě také zvýšení atraktivity příspěvku) jsou v řadě případů (především v úvodu článku či přímo v nadpisu) užívány zobecňující, silné a expresivní výrazy a spojení jako např. *„jednoznačně jde o celospolečensky závažný problém, globální problém, v odborných kruzích se mluví o katastrofě, dramatický nárůst neplodnosti, krutý scénář, počet neplodných párů rok od roku výrazně stoupá, v životě civilizovaných národů není něco v pořádku, je třeba urychleně hledat cestu, vývoj v moderních světech se dostává do slepé uličky či hrozí, že se budeme rozmnožovat jen ve zkumavkách*. Běžné je též citování světových statistik neplodnosti v titulku konkrétního příspěvku.

---

resp. konec a nedokážeme je tedy zařadit do vymezených typů. Jsou většinou ilustrativním doplněním článků odborných, popř. se jedná o problémy prezentované v tzv. poradnách. Odborný text o možných postupech léčby neplodnosti tak doprovází citace, resp. parafráze ženy, která konkrétní proceduru podstoupila, resp. šťastné matky, která naplnila svou mateřskou touhu. Prostřednictvím rubriky *poradna* se mladá žena obrací na psycholožku s problémem, že neúspěšné snahy o početí nepříznivě ovlivňují vztah s jejím partnerem, v dopise redakci líčí žena pocity štěstí a naplnění z adoptivního mateřství apod.

²⁷ 17 z 22 příběhů

²⁸ Takto zaměřené články mají převážně formu krátkých zpráv.

Odborníci na tomto místě poukazují jednak na **bezprostřední příčiny sterility**,²⁹ popř. infertility,³⁰ tedy na konkrétní problémy diagnostikované při specializovaných vyšetřeních, jednak na tzv. **rizikové faktory**, u nichž byla souvislost s plodností statisticky prokázána, přestože přesný mechanismus jejich působení nemusí být dosud znám. U žen tak nejčastěji bývají zmiňovány *hormonální poruchy, poškození vejcovodů, imunologické reakce organismu, vrozené vývojové vady a další genetické problémy*, v případě mužů potom *nízká kvalita spermatu, poškození chámovodů* či *urogenitální infekce*. Nejčastěji diagnostikované poruchy jsou na několika místech podrobněji popsány a vysvětleny v souvislosti s konkrétními léčebnými postupy. Mezi rizikové faktory řadí lékaři, lékařky nejčastěji nadužívání alkoholu, nikotinu či jiných návykových látek a léků, zdůrazňován je negativní vliv stresu. Do této skupiny dále patří nevhodný způsob stravování, sedavý způsob života, ale také přílišná fyzická námaha či nevhodně zvolený sport. Naopak nejméně často je v časopisech neplodnost spojována s nadváhou, resp. nízkou tělesnou hmotností, užíváním steroidů či s opakovaným nastuzením, resp. přehříváním organismu. Věku, jako přirozenému faktoru ovlivňujícímu zejména plodnost žen se podrobněji věnuji v kapitole 7.2.6.

Reprodukční medicína nabízí svým pacientkám, pacientům především možnost *hormonální léčby, chirurgické zákroky* za účelem nápravy vad nebo potíží na reprodukčních orgánech či *asistované reprodukční techniky*. Alternativní metody léčby neplodnosti jako např. homeopatie, akupunktura, akupresura, užívání bylinných preparátů či speciálně zaměřené rehabilitační postupy mají v časopisech pro ženy naprosto marginální postavení - jsou stručně zmíněny pouze v reakci na konkrétní dotaz ve *zdravotní poradně*, jejich principy a techniky nejsou objasněny, vysvětleny.

Značný prostor věnují redakce tzv. *doporučením* pro zvýšení plodnosti, tedy metodám a technikám, které mohou volně využívat partneři bez pomoci specialistů. Lékařky, lékaři apelují na páry toužící po dítěti, aby se vyhýbali, resp. omezili výše zmíněné rizikové chování. Stres, úzkost, obavy z neplodnosti zde mají velmi důležité místo: Před jejich negativními vlivy na plodnost páru jsou v textu čtenářky, čtenáři varováni na mnoha místech, tedy jak v souvislosti s prevencí, tak v souvislosti s léčbou.³¹

Pokud se pár neúspěšně snaží o početí po dobu jednoho roku či déle (čímž je podle výše zmíněné definice WHO klasifikován jako neplodný), redakce jej jednoznačně motivuje k návštěvě odborníka a absolvování relevantních vyšetření. Specializované způsoby hledání příčin neplodnosti přibližuje řada článků podrob-

---

²⁹ tj. neschopnosti oplodnění

³⁰ tj. neschopnosti dítě donosit a porodit

³¹ Na tomto místě jsou doporučovány relaxační techniky - cvičení, aromaterapie, uvolnění, dovolená, dopřání si klidu, příjemných chvil s partnerem, při závažnějších problémech potom návštěva psychologa, resp. psychiatra.

něji.

Hormonální léčba bývá v časopisech pro ženy pojednána spíše stručněji, více prostoru jí redakce věnují pouze v souvislosti s prezentací, představením konkrétních, často zcela nových preparátů; tyto příspěvky se mnohdy vyznačují charakteristickými prvky reklamy, inzerce - viditelně vyzdvihují přednosti konkrétních výrobků, poukazují na jejich inovační charakter, výhody a *revolučnost* ve vztahu k dosavadně používaným lékům, citují dosažené úspěchy. Hormonální léčba je velmi často kombinována s metodami asistované reprodukce - do této skupiny se řadí všechny metody léčby neplodnosti, při kterých se bezprostředně manipuluje s pohlavními buňkami. Články představují konkrétní metody,³² často velmi podrobně vysvětlují jejich základní principy, běžné postupy, jednotlivé kroky celé procedury. Zmíněna jsou i rizika, náklady spojené s umělým oplodněním, časopisy však především poukazují na úspěšnost asistované reprodukce - na *dramatický rozvoj* reprodukční medicíny v posledních několika letech, *vysokou odbornost a spolehlivost* specialistů v ČR, resp. konkrétních center či minimální rizikovost jednotlivých postupů - umělé oplodnění je tak mnohdy prezentováno jako *poslední naděje, poslední šance pro neplodný pár*. Na druhé straně řada článků upozorňuje na psychickou, fyzickou, časovou i finanční náročnost zmíněné léčby.

Většinu informací o léčbě neplodnosti podávají ženské časopisy neutrálním způsobem, tj. prostřednictvím jednoduchých fakt, bez užití expresivních adjektiv, adverbíí, hodnocení a imperativů, na mnoha místech se však čtenářky setkávají s takovou prezentací, která ve vztahu k nedobrovolné bezdětnosti může evokovat optimismus, naději, resp. pesimismus, obavy, pochybnosti. V textech tak nacházíme vyjádření podporující úspěchy reprodukční medicíny poukazující na její dynamický rozvoj, pokrok, *obrovský krok kupředu*, existenci *celé řady moderních a špičkových postupů, světovou úroveň českých center pro asistovanou reprodukci, bezpečnost* používaných preparátů i technik, *absenci, resp. minimalizaci rizik*, dostupnost léčby a *šanci pro každého*, vzhledem k diskutovaným etickým aspektům asistované reprodukce potom např. konstatování, že *umělé oplodnění nejde ani proti přírodě, ani proti Bohu*, poukazováno je na *vysokou úspěšnost léčby*, a to i ve zdánlivě beznadějných situacích, vysokou odbornost a odhodlání specialistů, čtenářky jsou přímo povzbuzovány, aby *nikdy neztrácely naději*.

„Kdo má šanci? V podstatě každý, komu by ještě před pár lety lékaři nedávali naději. Asistovaná reprodukce patří totiž mezi nejprogresivnější oblasti medicíny... Otcem se tak má šanci stát i muž, jehož ejakulát neobsahuje žádnou spermii a třeba jen jednu lze získat operativní cestou!“ (J. Bednářová, Překvapení 10.-16.5. 2002: 34)³³

³²Konkrétně se jedná o intrauterinní inseminaci, intracytatoplastická injekci semene či nejčastější mimotělní oplodnění, tzv. fertilizace in-vitro.

³³Název článku: „Miminko mít můžete!“

	Zdůraznění pozitivních aspektů	Zdůraznění negativních aspektů
Cosmopolitan	9	5
Katka	10	5
Překvapení	11	9
Zdraví	21	7
Celkem	51	26

Tabulka 7.2: Frekvence výskytu negativních a pozitivních aspektů asistované reprodukce (počet výroků)

„Bylo by tedy chybou dívat se na děti ze zkumavky jako na jiné, nenormální. Jsou stejné jako ostatní a zdravé.“ (MUDr. M. Mrázek, Zdraví 11/2002: 35)³⁴

Jak již bylo výše uvedeno, vynechány nejsou ani aspekty psychické, fyzické, časové i finanční náročnosti léčby neplodnosti, zmíněna jsou některá rizika a objevují se konstatování typu *ani medicína není všemocná*, resp. uváděny jsou právě případy, kdy je *i medicína bezmocná*.

„Ani nejvyšší laboratorní technika, špičkový lékař a embryologové nejsou zárukou úspěchu a metody asistované reprodukce jsou pro ženu nesmírně fyzicky a psychicky náročné.“ (MUDr. L. Pinter, Zdraví 4/2005: 27)³⁵

„Výskyt těhotenských ztrát je (u asistované reprodukce - pozn. autorky) vyšší než u normálního těhotenství a dále hrozí vícečetná těhotenství.“ (redakce bez upřesnění, Katka 26.3.-1.4. 2003: 20)³⁶

Přestože téměř každý článek věnující se léčbě neplodnosti integruje jak pozitivní, šance, tak také nedostatky, rizika reprodukční medicíny, je poměr těchto aspektů velmi nevyrovnaný ve prospěch prvně zmíněných (viz. tab. 7.2) a články tak pravděpodobně na své čtenářky plánující rodinu působí spíše povzbuzujícím, motivačním způsobem.³⁷

Psychologický pohled na problematiku infertility má v porovnání s optikou medicíny v analyzovaném materiálu skutečně okrajové postavení. V tomto kontextu věnují odborníci pozornost vlivu neplodnosti, resp. její léčby na partnerský vztah a situaci, kdy manželství nakonec opravdu zůstává nedobrovolně bezdětné. Pohled odborníka na dopad neplodnosti na partnerské soužití pouze doplňuje

³⁴Název článku: „Splněné přání.“ Autorka: S. Merunková ve spolupráci s MUDr. M. Mrázkem

³⁵Název článku: „Přece budu mámou.“ Autorka: T. Pokorná ve spolupráci s MUDr. L. Pinterem

³⁶Název článku: „Zrození - zázrak života.“ Autor/ka není uveden/a.

³⁷Kódovací jednotkou bylo v tomto případě zvoleno konzistentní tvrzení - nejčastěji věta, souvětí či jejich skupina, které zdůrazňuje jednoznačně pozitivní nebo jednoznačně negativní aspekty léčby neplodnosti, asistované reprodukce. Pozitivní aspekty odkazují převážně k velkému pokroku reprodukční medicíny, k vysoké kvalitě českých center - k jejich vysoké úspěšnosti, k bezpečí, dostupnosti, miminu rizik jednotlivých postupů, zatímco aspekty negativní upozorňují především na psychickou, fyzickou, časovou, finanční náročnost léčby neplodnosti, zmiňuje možná rizika.

články věnované reprodukční medicíně a osobní výpovědi neplodných žen a z velké části se omezuje na konstatování negativního vlivu vzhledem k vážnosti, citlivosti problému a psychické i časové náročnosti jeho řešení. Opakovaně se objevuje doporučení rozptýlit svou pozornost a *soustředit svůj zájem jinam než na toužebně očekávané těhotenství*³⁸ - tato rada je však opět pevně zakotvena v kontextu snah o početí.

„...radí gynekoložka a pravdivost svých slov dokládá příběhy žen, které bez jakékoli speciální léčby otěhotněly těsně před zařazením do programu umělého oplodnění, nebo i po té, co si pořídily do rodiny kočku či štěně a svůj zájem soustředily na ně.“ (Marie Kurková, Překvapení, 18. 8.- 24. 8. 2001: 30)³⁹

Reorientace zájmu, energie pro znovuzískání pocitu důležitosti, zodpovědnosti a uspokojení svých pečovatelských potřeb je odborníky doporučována i v případech, kdy se bezdětnost po pár stává nejenom přítomností, ale také budoucností. V takové situaci je nutné hledat alternativy, přikládat jiný význam hodnotám, chápat sebe i svůj život mimo kategorie bezdětnosti a rodičovství, přijmout skutečnost, že *děti by neměly být hlavním a jediným smyslem soužití a že bezdětnost může být i určitou šancí*. Rozhodnutí pro adopci či pěstounskou péči je dle psychologů potřeba důkladně zvážit, a to především s ohledem na *charakter motivace*.

„Adoptované dítě totiž bude zpočátku spíš brát než dávat. Navíc nikdo nezaručí, že se bude vyvíjet v souladu s přáními a očekáváním nových rodičů.“ (PhDr. P. Šmolka, Překvapení 20.-26.4. 2004: 32)⁴⁰

	Léčba neplodnosti	Příčiny neplodnosti	Vliv neplodnosti na vztah	Vyrovnání se s neplodností
Cosmopolitan	229	137	-	-
Katka	138	55	2	13
Překvapení	102	18	1	32
Zdraví	399	205	-	-
Celkem	868	415	3	45

Tabulka 7.3: Prostor věnovaný jednotlivým aspektům neplodnosti - odborný pohled (délka normalizovaného sloupce v cm)

³⁸ Alespoň částečně lze saturovat potřebu něhy a péče ve vztahu k domácímu mazlíčkovi, svou energii věnovat práci, zálibám, širší rodině a přátelům...

³⁹ Název článku: „*Toužím po dítěti a ničím lásku.*“ Odpovědné redaktorky: M. Kurková, E. Vondrová

⁴⁰ Název článku: „*Manželství bez dětí nemusí bolet.*“ Odpovědná redaktorka: D. Váchová

7.1.1.3 Shrnutí

Porovnáme-li prostor věnovaný jednotlivým aspektům neplodnosti popsaným výše, zjišťujeme, že redakce časopisů vycházejí z tradičního způsobu vnímání ženství, v němž je identita dospělé ženy neodmyslitelně spjata s mateřstvím. V publikovaných příbězích nenaplnující se mateřská touha zabraňuje ženám

vnímat smysluplnost svého života v kategoriích mimo mateřství a realizovat se v jiných sociálních rolích. Skutečnost, že se jim nedaří otěhotnět, vyvolává pocity méněcennosti a zbytečnosti, vždyť *není pro ženu přirozenější role než role matky*. Příběh ženy, která dokázala přijmout svou neplodnost a vyrovnat se s realitou bezdětnosti, se od počátku devadesátých let do současnosti objevil pouze jednou. Přestože se odborníci na několika místech vyjádřili, že by se snaha o otěhotnění nikdy neměla stát centrem života ženy, měli v tu chvíli na mysli především nižší pravděpodobnost otěhotnění v důsledku prožívaného stresu a „upnutých myšlenek“; odkazy na to, že šťastný a plnohodnotný život lze prožít i bez vlastních dětí, se objevují pouze okrajově a většinou pravděpodobně s cílem zmírnit potenciálně pesimistické vyznění konstatování, že ani úspěšnost umělého oplodnění není stoprocentní. Jak jsem uvedla výše, akterkám příběhů se v naprosté většině daří mateřskou touhu naplnit; také odborné články věnující se léčbě neplodnosti svým spíše charakterem motivují k optimistickému vnímání problému⁴¹ a zároveň prostřednictvím zdůrazňování rostoucího počtu neplodných párů upozorňují potenciální čtenářky mající problémy s otěhotněním, že tento problém rozhodně neřeší samy. Počet a strukturu relevantních příspěvků shrnuje tab. 7.4.

	Počet článků	V tom (délka normosloupce v cm)		
		Příběhy (počet: 22)	Redakce	Odborníci
Cosmopolitan	6	300	328	134
Katka	12	522	259	5
Překvapení	10	217	169	39
Zdraví	12	23	263	559
Celkem	40	1062	1019	737

Tabulka 7.4: Výskyt, rozsah a struktura příspěvků tematizujících neplodnost

⁴¹Tato tendence jistě odpovídá také záměru redakcí poskytnout ženám čtení pro chvíle odpočinku, informace, které budou zejména povzbuzovat, uklidňovat a motivovat.

7.1.2 Chybějící otec

Naplnění touhy stát se matkou často brání jednoduše absence partnera se stejným postojem: v prvním případě partneri po dětech toužících žen jejich přání nesdílí, v druhém případě je žena v okamžiku, období, kdy je zcela připravena stát se matkou a intenzivně cítí, že jí vlastní dcera, syn chybí, sama - bez stálého partnera. Počet i strukturu relevantních příspěvků shrnuje tab. 7.5 na konci kapitoly.

7.1.2.1 Můj partner dítě nechce...

V **osobních výpovědích** čtenářek se často setkáváme s genderovými odlišnostmi postojů k rodičovství. Obvykle sledujeme harmonický, bezkonfliktní vztah až do okamžiku, kdy se představy partnerů o budoucím rodinném životě poprvé střetávají. Zatímco žena vnímá potenciální narození potomka jako naplnění lásky, přirozené a samozřejmě pokračování partnerského vztahu, jako *to jediné, co k absolutnímu štěstí ještě chybí*, muž chápe rodičovství naopak jako překážku partnerské harmonie, *konec spokojeného života*. Jistota, kvalita partnerského svazku a materiálního zajištění představuje pro ženy dosaženou podmínku pro založení rodiny, zatímco muži nevidí důvod, proč tuto *ideální* situaci nepojmout jako cíl. Konflikt v této situaci vychází z manifestované odlišnosti v uspořádání životních hodnot.

„Chci konečně žít a dovolit si to, o čem jsem mohl dřív jenom snít - nemít starosti, cestovat, koupit si pěkné auto a pořídit si luxusní byt. Na tohle všechno ale budeme muset zapomenout, když si pořídíme dítě...Děti v žádném případě!“ (Eva cituje svého manžela Stanislava, Katka 10.-16.9 1996:33)⁴²

„Vysvětlovala jsem mu, že je to moje niterné přání, že dítě je vrchol naší lásky a že s dětmi život nekončí - naopak - teprve začíná.“ (Eva, Katka 10.-16.9. 1996:33)⁴³

Muži v této situaci argumentují pro bezdětnost *finanční nezávislosti* a z toho vyplývajícími možnostmi zábavného, pohodlného a zajímavého života versus potřebou uskromnění, *svobodou* versus. tíživou, spoutávající zodpovědností a ničím nenarušovanou harmonií partnerského vztahu.⁴⁴ Ženy situaci tíživě vnímají jako ignoraci, přehlížení jejich *niterných tužeb, přání, potřeb*. Mužské *já nechci* je v této situaci vždy zcela nekompromisní a dynamika konfliktu je tak v jednotlivých příbězích odlišná vzhledem k charakteru reakce, následnému chování ženy. *Já chci* a *já bych chtěla* v situaci, kdy oba partneri v budoucnost vztahu věří, se v kontextu publikovaných příběhů jeví jako zásadně odlišné - míra nekompromisnosti ženy je zde faktorem ovlivňujícím následný vývoj vztahu.

⁴²Název článku: „Chtěla bych mít dítě, ale pro partnera jsou důležitější jen materiální věci.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

⁴³tamtéž

⁴⁴Četnostzmíněných argumentů je v analyzovaných textech vyrovnaná.

V prvním případě žena přijala nekompromisnost muže jako součást své strategie a podmínila zachování vztahu změnou postoje partnera. Ultimátum v jejím příběhu představuje účinné řešení - muž si uvědomuje, co pro něj partnerský vztah znamená, a po určité době přehodnotí svůj postoj k rodičovství.

„...měl jsem strach, že bys kvůli dítěti na mne neměla čas...ale raději budu to malé přebalovat a koupat, než abych tě navždy ztratil...“ (Karolína cituje svého přítele Filipa, Katka 12.-18.6. 2002: 20)⁴⁵

V jiném příběhu zůstává žena v konfliktu pasivní. V dané situaci se podřizuje rozhodnutí partnera a léta jen tajně doufá, že její muž svůj postoj změní a k rozhodnutí zplodit potomka sám přirozeně dospěje. Dlouhodobě potlačovaná touha po dítěti však způsobuje ženě deprese, ovlivňuje její chování a tak i kvalitu partnerského vztahu - partneři se postupně vzájemně odcizují. V situaci, kdy intenzivně cítí *tíkot biologických hodin*, přichází i ona s nekompromisně formulovaným přáním stát se matkou - narušený vztah již pro jejího manžela nemá takovou hodnotu, aby pro ni svůj postoj přehodnotil. Muž už v této situaci *„nemá zapotřebí“* nátlak snášet, manželství se rozpadá a žena zůstává sama - bez muže, bez dítěte.

„Mluvila jsem o dítěti stále, myslela jsem, že ho zlomím. Ale on si místo toho našel jinou a se mnou se rozvedl. Byl to pro mě šok, nevěřila jsem, že to udělá...“ (Klára, Katka 3.5.-9.5. 2004: 15)⁴⁶

7.1.2.2 Chci mít dítě, ale jsem sama...

Osobní výpovědi zde narozdíl od většiny výše uvedených mají otevřený konec - poznáváme tak motivaci žen toužících po mateřství bez stálého partnera, který by mohl být jejich dítěti otcem, a zvolenou strategii řešení takové situace. Důsledky konkrétního jednání mohou čtenářky pouze samy předjímat. Příběhy s tímto scénářem jsou v našem souboru pouze tři, mají však mnoho společného: jejich aktérkou je žena, která vzhledem ke svému věku vnímá každý uplynulý rok především ve vztahu ke snižující se pravděpodobnosti mít vlastní dítě; budoucnost bez dětí i bez manžela, jež se stává stále realističtější, je pro ni neakceptovatelná - nemůže tedy déle čekat a aktivně jednat. Zvolená strategie je jediným podstatným aspektem odlišujícím jednotlivé příspěvky. Zatímco v prvních dvou příbězích volí žena nevázaný milenecký vztah se svými nic netušícím ženatým kolegou, v druhém se obrací na centrum asistované reprodukce s žádostí o umělé oplodnění neznámým dárce. Ženy jsou ve všech případech dobře zajištěné, samostatné, odhodlané a přesvědčené o tom, že se o své dítě dokáží samy postarat, o tom, že jejich plán je jediným správným a zcela oprávněným řešením situace. Hodnota mateřství se na tomto místě poprvé objevuje mimo kontext partnerského vztahu.

⁴⁵Název článku: „Proč mi odpíral splnění mého nejtoužebnějšího přání?“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

⁴⁶Název článku: „Přála jsem si dítě, ale on řekl nikdy“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

Publikované příběhy doplňuje **pohled odborníků** - lékařů a psychologů; jejich stanoviska, hodnocení situace jsou na tomto místě zcela jednoznačná. Právo ženy žijící z jakýchkoli důvodů bez partnera na umělé oplodnění lékaři ze všech čtyř oslovených center asistované reprodukce shodně odmítají: způsobit příchod dítěte do neúplné rodiny považují v prvním případě za *neetické*, touha osamělé ženy po dítěti *není* dle jejich názoru *problém medicínský* a proto jej odmítají také řešit.⁴⁷ Kliniky asistované reprodukce jednoznačně chápou a řeší neplodnost jako problém páru, nikoli jednotlivce. Méně radikální, přesto však argumentačně jednostranné je publikované zamyšlení psychologa P. Šmolky: jeho komentář autentické výpovědi zdůrazňuje problémy, se sterými se ženy bez stálého partnera odhodlané k tomu stát se matkami mohou setkat.⁴⁸ Tato rizika jsou spojena jednak ze zvolenou strategií pro dosažení cíle, jednak obecně s životem osamělé matky, vyznačujícím se především *absencí sdílení radostí i starostí* rodičovství a z toho vyplývající *přílišná zátěž, stres, úzkost*.

Na tomto místě je velmi zajímavé zmínit, jakým způsobem se k problému vyjadřují **redakce** resp. autorky konkrétních článků. Jak již bylo uvedeno, slova lékařů klinik asistované reprodukce ženy bez partnera zvažující umělé oplodnění demotivují, přílehlé vyjádření redakce *Cosmopolitanu* (kde byl článek o dostupnosti asistované reprodukce publikován) působí naopak velmi povzbuzujícím dojmem: redaktorky zde připouští, že se tvrzení oslovených lékařů „*přivést dítě do neúplné rodiny je neetické*“ může zdát přinejmenším *alibistické* a proti jejich argumentaci omezující dostupnost umělého oplodnění ženám bez partnera otevřeně vystupují. Následuje řada motivačních doporučení právě pro ženy, které se rozhodly/rozhodnou stát se matkami, přestože právě nemají partnera, který by mohl být jejich dítěti otcem.

„*Rady věcí lze ovšem dosáhnout takzvanou tichou cestou. Jestli máte pocit, že vaši osobní situaci vyřeší pouze umělé oplodnění, neztrácejte odvahu, pokud vás v jednom centru asistované reprodukce odmítnou...můžete zatím argumentovat tím, že zákon nic takového nezakazuje a vy, přestože jste žena bez partnera, máte na umělé oplodnění právo...Samozřejmě se můžete za všech okolností obrátit na soud a pokusit se prosadit své zájmy. A možná právě vy budete tou první vlaštkou...*“ (H. Černá-Šípková, Z. Šťastná, R. Hopličková, *Cosmopolitan* 5/1998: 155)⁴⁹

⁴⁷ V současnosti platí právní úprava asistované reprodukce a dárcovství pohlavních buněk ministerská vyhláška z roku 1982, která říká, že umělé oplodnění lze provést jen na žádost obou manželů a pouze do 35 let ženina věku. Ta však v praxi není příliš dodržována a podle expertů je její právní závaznost sporná.

Žádný zákon dnes výslovně nazakazuje, že umělé oplodnění nemůže podstoupit nesezdaný pár, žena bez partnera nebo vdova.

⁴⁸ Viz. článek „Chodím s ním jen kvůli dítěti“ (Překvapení 21. - 27.1. 2004) Odpovědná redaktorka: D. Váchová

⁴⁹ Název článku: „Chcete mít dítě z banky?“ Autorky: H. Černá-Šípková, Z. Šťastná, R. Hopličková

Redakce časopisu *Překvapení*, které otisklo příběh ženy plánující otěhotnění se svým ženatým kolegou, varující hlas psychologa sice zjemňuje a uvádí také možné přínosy takového rozhodnutí (uspokojení potřeby být matkou, výhradní vliv formování osobnosti dítěte, hluboký vztah k dítěti..), přesto však i v této argumentaci rizika a možné problémy převažují.⁵⁰

Výše popsaná forma prezentace problému v *Cosmopolitanu* přivádí moji pozornost k odlišnosti tohoto titulu vzhledem k ostatním: na tomto místě sleduje forma článku prezentovaný duch, zaměření a zacílení časopisu na ženy emancipované, odhodlané dosahovat svých cílů navzdory překážkám, se kterými se ve svém životě setkávají. Zda je uvedený článek v kontextu problematiky mateřství a neplodnosti typickým příkladem či výjimkou snad napoví další analýza resp. následující text.

7.1.2.3 Shrnutí

Příběhy žen, které zůstávají ve své touze po dítěti osamělé, nemají v analyzovaném souboru zdaleka tak silné zastoupení jako zkušenosti párů potýkajících se neplodností. Stejně jako v případě, kdy se do cesty za mateřstvím staví poruchy plodnosti, také v situaci, kdy *chybí otec*, se žena se svou bezdětností nevyrovnává a snaží se bariéru překonat; liší se pouze zvolené strategie. Aktérky příběhů, jejichž partneři otcovství odmítají, se nekompromisnímu stanovisku nepodřizují a více či méně radikálně, resp. dříve či později se snaží své přání stát se matkou prosadit - zásadní podmínkou pro jejich úspěch je pevnost partnerského vztahu. Pro ženy publikovaných příběhů není ani skutečnost, že v jejich životě dlouhodobě chybí muž a *biologické hodiny bijí na poplach*, důvodem pro akceptaci života bez dítěte. Zatímco v kontextu neplodnosti oslovení odborníci ženy toužící po mateřství spíše povzbuzují k řešení jejich problému, zvolené strategie osamělých žen jsou naopak převážně odmítány. Touha po dítěti je zde prezentována jako problém jednotlivé ženy, nikoli páru. Z medicínského hlediska je podpora narození dítěte do neúplné rodiny především neetická, pohledem osloveného psychologa je život osamělé matky spíše problematický. Redakce *Cosmopolitanu* na tomto místě proti argumentaci oslovených lékařů odmítajících provést umělé oplodnění ženě bez partnera otevřeně vystupuje.

---

⁵⁰Na tomto místě však také nelze spolehlivě stanovisko psychologa od stanoviska redakce odlišit, jelikož článek byl zřejmě připravován ve vzájemné spolupráci. Možné přínosy versus rizika osamělého mateřství - redakce bez upřesnění- 6 vs. 11 tvrzení.

	Počet článků	V tom (délka normosloupece v cm)		
		Příběhy (počet: 6)	Redakce	Odborníci
Cosmopolitan	2	6	296	99
Katka	3	139	2	-
Překvapení	1	20	19	13
Zdraví	-	-	-	-
Celkem	6	165	317	112

Tabulka 7.5: Výskyt, rozsah a struktura příspěvků tematizujících nedobrovolnou bezdětnost z důvodu „chybějícího otce“

7.2 Plánování rodičovství

Problematika plánovaného rodičovství se v ženských titulech objevuje v porovnání s ostatními tématy relativně často. Kromě velkého množství článků věnujících se antikoncepčním metodám je plánování rodiny tematizováno také v kontextu hodnotových orientací, jako proces hodnocení podmínek a zvažování možných následků (zisků a ztrát) jednání - právě takto vystavěným textům patří má pozornost, stávají se objektem analýzy.

Časopisy pro ženy různým způsobem a v různé míře reagují na celospolečenskou diskusi o klesající úrovni porodnosti v České republice i dalších evropských zemích. V souvislosti s tímto trendem je plánování rodičovství resp. jeho oddalování do vyššího věku akcentováno nesrovnatelně častěji než rostoucí podíl celoživotně bezdětných párů. V publikovaných příspěvcích pátrají redaktorky zejména po příčinách proměn reprodukčních strategií, podrobnější pojednání očekávaných důsledků⁵¹ objevují pouze v jednom z vybraných článků. Aktuální problémy populačních studií jsou mnohdy předkládány dost důrazným až dramatickým způsobem, demografická (prognostická) data jsou komentována s využitím expresivních výrazů. V této souvislosti se nejčastěji objevuje slovo *vymíráme* resp. spojení *Češi vymírají*, dále se setkáváme např. s následujícími výroky: *počet narozených dětí nezadržitelně klesá, demografové (sociologové) bijí na poplach, nedozírné následky* apod.⁵²

Klesající úroveň porodnosti je zde zasazována do vysvětlujících rámců proměn hodnotových orientací resp. socioekonomických problémů resp. genderových ne-

⁵¹Konkrétně se jedná o stárnutí populace a ohroženou ekonomickou stabilitu ČR.

⁵²Viz. články Piernerová, D.2004., „Proč ženy nechťejí rodit?“ In: *Zdraví* 8/2004, „S mateřstvím matky nyní nespěchají“ (bez uvedení autora/ky). In: *Katka* 28.3.- 3.4.2001, „Dítě? Děkuji, ale nemám zájem!“ (bez uvedení autora/ky). In: *Katka* 11. - 17. 2004. „Vždyť každý z nás má přece děti rád“ (bez uvedení autora/ky). In: *Katka* 13.3 - 19.3. 1999, Wallerová, R. 2001. „Kdo zmrazil českým ženám mateřské instinkty.“ In: *Cosmopolitan* 6/2001.

bodného života s minimem zodpovědnosti, asi nejlépe vystižené spojením *ještě si užít*, důraz kladený na zvyšování vzdělání, kvalifikace, budování kariéry jako reakce na rozšiřující se možnosti a požadavky trhu práce a v případě žen potom s výše uvedeným související obavy ze ztráty zaměstnání, obtížnost relevantního profesního uplatnění. Mezi nejvlivnější faktory jsou řazeny také materiální, finanční důvody a s nimi spojená bytová otázka.

Uvedené příčiny odkládání mateřství/otcovství do vyššího věku jsou ve většině textů pojednány podrobněji a objevují se také mimo kontext klesající úrovně porodnosti, přesněji řečeno, tento celospolečenský proces není všude zmíněn a jednotlivé faktory jsou nahlédnuty spíše psychologizujícím způsobem, čemuž odpovídá i forma relevantních příspěvků. Pozornost věnovanou jednotlivým faktorům odkládání rodičovství kvantifikuje tabulka 7.6.

7.2.1 Ztráta svobody

Naprostá většina relevantních příspěvků spojuje příchod potomka se ztrátou osobní svobody. Doposud nepoznaná míra zodpovědnosti, nepřetržitě vyžadovaná pozornost znamená pro novopečené rodiče (a zejména matky) *konec* života bez zásadních starostí, *konec rozletu*. *Konec* je v této souvislosti nejpoužívanějším a nejvýstižnějším pojmem, nejčastější asociací, neboť *nic není jako dřív*. Prodloužit si životní období bez rodičovských starostí znamená v tomto kontextu *ještě spoustu věcí stihnout...*

„Kdybych věděl, že jedu stopem do Španělska naposledy v životě, vzal bych si místo deseti dnů volna rovnou měsíc.“ (výrok reprezentující postoj muže, jehož partnerka se mu právě svěřuje se svým přáním stát se matkou, *Cosmopolitan* 12/2003: 77)⁵³

Je zajímavé, že právě možnost cestování, možnost *podívat se do světa, poznat svět* je tou první, nejčastěji se vyskytující asociací, verbalizovaným obsahem osobní svobody. Rodičovství tak na tomto místě evokuje nejenom představu pouta k osobě, osobám, za než jsem zodpovědná/ý, ale také představu pouta k jednomu místu. Stát se matkou znamená *dát svůj čas někomu jinému*. Kromě cestování konkretizují vybrané tituly v souvislosti se ztrátou *volnosti* ještě omezení kulturního a především pak společenského života: *konec je dlouhým večerům s přáteli*. Mnozí potenciální rodiče se své osobní svobody vzdát nejenom nechtějí, ale mají strach, že to ani nedokáží; zdůrazňují obavy ze své *nedostatečné zralosti* resp. adekvátní pocity jsou těm, kteří s rodičovstvím váhají, přisuzovány.

⁵³Tento výrok byl jako "reprezentativní" a "reprezentující" použit v článku akcentující různé důvody odkládání rodičovství. Název článku: „Vy chcete dítě, on ne. Co s tím?“ Autorka: M. Klevisová.

7.2.2 Neslučitelnost mateřství a kariéry

Jak jsem již výše uvedla, problematika profesního uplatnění žen-matek je zde tematizována především v kontextu existujících genderových nerovností. Stát se matkou na tomto místě znamená přerušit nebo přesněji řečeno ukončit svou kariéru a naplno se věnovat svému dítěti; vztah práce a rodiny v životě českých žen je chápán jako vztah konfliktní. Na trhu práce je žena a priori znevýhodněna oproti mužům, ale žena s dítětem je znevýhodněna také oproti jiným ženám.

„Těhotné nemají zaměstnavatelé příliš rádi. A i když zákony takovou ženu chrání, praxe je často úplně jiná. Dalším problémem je, že narozením dítěte žena často neztrácí jenom dobrou práci, ale také kvalifikaci. Vždyť k tomu, aby zůstala skvělým odborníkem, by měla neustále sledovat vývoj ve své profesi a věnovat se jí aktivně. A to bývá dost těžko uskutečnitelné, pokud se doma staráte o jedno nebo více malých dětí. Proto se mezi ženami stále více uplatňuje trend, kdy nejprve dělají kariéru a až po dosažení jistého profesního cíle uvažují o založení rodiny.“ (D. Piernerová, Zdraví 8/2004: 39)⁵⁴

Tento, stejně jako následující výrok vychází z předpokládané obtížnosti sladit profesní život se životem rodinným. Jeden z příspěvků přímo diferencuje mezi různými povoláními a hodnotí možnou míru harmonizace: např. povolání odborné lékařky v nemocnici se dle redakce s přáním stát se matkou prakticky vylučuje.

„Nemusí ale vždycky jít jen o mimořádně prestižní místo. Jako matka dost možná znáte strach o práci, i když třeba prodáváte v řeznictví. Naopak trochu paradoxně si někdy může mimino dovolit spíš dobře postavená zaměstnankyně zahraniční firmy, protože si jí šéf cení a počká na ni...Také pro daňové účetní, překladatelky, novinářky či projektantky nemusí dítě nutně znamenat přerušování kariéry, protože práci zvládnete alespoň částečně i doma.“ (R. Wallerová, Cosmopolitan 6/2001: 114)⁵⁵

V posledně uvedené citaci nacházíme dva další klíčové pojmy rozvíjející diskusi o podmínkách harmonizace práce a rodiny. Zmíněná zahraniční firma odkazuje na srovnání postavení žen-matek na českém versus zahraničním trhu, přesněji řečeno na trhu západoevropských společností a USA, kde jsou zaměstnavatelé zvyklí poskytovat pro sladění profese a rodiny podmínky, upravovat rozsah i způsob práce (konkrétně především nabízet práci na částečný úvazek a v případě potřeby umožnit svým zaměstnancům a zaměstnankyním *pracovat z domova*). V této souvislosti nacházíme v magazínech na jedné straně postesknutí nad nesrovnatelností postavení českých a západoevropských resp. amerických žen, na straně druhé akcentují periodika posun ve smyslu zlepšujících se podmínek pro sladění práce a rodiny a prostřednictvím více či méně konkrétních doporučení, příkladů a informací ženy motivují, povzbuzují, aby se nastíněných těžkostí příliš nezalekly.

⁵⁴Název článku: „Proč ženy nechtějí rodit?“ Autor/ka není uveden/a.

⁵⁵Název článku: „Kdo zmrazil českým ženám mateřské instinkty?“ Autorka: R. Wallerová

Následující citace reprezentují oba přístupy.

„Šéfredaktorka amerického Cosmopolitanu nemířila v den svého uvedení do funkce do redakce, ale do porodnice. Důvod? Vždycky chtěla tři děti... Vedení Hearstu - jednoho z největších vydavatelství na světě - vyšlo své nové šéfredaktorce vstříc, aby mohla zvládnout jak mateřství, tak svůj náročný post. Naproti tomu když se v České televizi dozvěděli, že jejich populární moderátorka Michaela Jílková je těhotná, okamžitě vypukla panika...“ (bez uvedení autorky, Cosmopolitan 10/1998:122)⁵⁶

„Smí si podobný přístup dovolit jenom Američanka?... Nevěřte demagogii, že můžete mít buď dítě, nebo kariéru.“ (bez uvedení autorky, Cosmopolitan 10/1998: 122)

Konflikt mateřské a profesní role ženy se snaží časopisy zmírňovat také tím, že předkládají obraz mateřství jako součásti identity populárních žen, aniž by v něm mateřství bylo oddělováno od jejich postavení na trhu práce. Šíří tak představu pracujících, velmi úspěšných a přesto o své děti láskyplně pečujících matek. Ať se jedná o interview nebo o informativní články obsahující citace populárních osobností, téměř vždy je zdůrazněno, že práce je pro ně důležitá, ale syn/dcera je za všech okolností *na prvním místě*.

7.2.3 Finanční nejistota

Co se týká materiálních důvodů, objevují se v analyzovaných textech většinou pouze zběžné, obecné zmínky o finanční náročnosti rodičovství, přesněji řečeno finanční problémy jsou obvykle součástí stručných výčtů faktorů ovlivňujících plánování mateřství/otcovství. Jen jeden z analyzovaných příspěvků se materiálním aspektem oddalování rodičovství věnuje velmi podrobně a průměrné náklady spojené s péčí o dítě, popř. s jeho výchovou zde dokonce konkretizuje - klesající úroveň porodnosti a rostoucí věk prvorodiček jsou zde spojovány výhradně právě s materiálními problémy mladých rodin. Pokud vybrané tituly věnují finanční motivaci oddalování rodičovství více prostoru, pak se spíše než s obavou partnerů, že své dítě neuživí, setkáváme s neochotou vzdát se finanční nezávislosti, pohodlí a nastaveného životního standardu.⁵⁷

„Musím bohužel dát za pravdu těm, kdo se obávají toho, že jim kvůli dětem klesne životní úroveň. Nám se po narození syna skutečně zhoršila... S lítostí jsem

⁵⁶Název článku: „Nevěřte demagogii, že můžete mít buď dítě, nebo kariéru. Chcete všechno? Mějte to!“ Autor/ka není uveden/a.

⁵⁷Častější je také vyjádření spokojenosti s dosaženou úrovní materiálního zabezpečení, jež podmiňuje pocíťovanou touhu po mateřství, otcovství, nebo přímo rozhodnutí založit rodinu, jak jsme mohli vidět v některých z životních příběhů představených v kapitole Nedobrovolná bezdětnost.

pozorovala, jak si svobodné spolužačky kupují v parfumerii kosmetiku, zatímco já jsem ve vedlejším oddělení přepočítávala, které papírové plínky nás vyjdou levněji. O dovolené nebo slavnostní večeři jsme si mohli nechat jen zdát.“ (Lucie, Cosmopolitan 6/2001: 115)

7.2.4 Nepřipravenost partnerského vztahu

Problematika plánování rodičovství s ohledem na kvalitu partnerského vztahu se do textů časopisů promítá v několika rovinách: pocíťovaná nejistota, nedůvěra v pevnost, kvalitu vztahu mezi partnery samozřejmě představuje jednu z možných bariér založení rodiny. Žena, která předjíhá, že se jako matka stane více či méně závislou na podpoře okolí, velmi důkladně zvažuje svou volbu, není-li si jista, zda se může na svůj protějšek stoprocentně spolehnout; partneři, kteří jsou si vědomi své omezené schopnosti společně zvládat zátěžové situace, řešit zásadní problémy a dělat kompromisy, se jen stěží mohou s lehkým srdcem rozhodnout, že je ten správný čas stát se rodiči. Bránit založení rodiny mohou i více či méně vědomé obavy, že on či ona není jednoduše *ten pravý/ta pravá*, ten, ta se kterým/se kterou chci mít dítě.

„...většina mužů podvědomě touží po ženské péči a pozornosti. A z ničeho nic se musí starat nejen o svou ženu, která je nezvykle přecitlivělá a podrážděná, ale také o dítě. Mnoho žen nevěří, že by jejich partner se cíť obstál v této těžké zkoušce, a tak raději početí dítěte neriskuje.“ (D. Pirnerová, Zdraví 8/2004: 39)

Na jiném místě, tam, kde se setkáváme s fungujícím, harmonickým vztahem, jsou otvírány otázky, zdali právě příchod dítěte partnerskou spokojenost, vztah mezi mužem a ženou zásadně nenaruší. Tuto tendenci neintencionálně podporují i výroky žen, které se programově rozhodly zůstat bezdětné, resp. citace mužů, kteří odmítají přání své partnerky, aby se stali otcem jejího dítěte.⁵⁸

„Přemýšlím, jestli se náš vztah nezmění...Mám totiž špatnou zkušenost s jednou blízkou přítelkyní...sotva se vysněné miminko ocitlo na světě, už to začalo v jejich vztahu pořádně skřípat. Za čas se jim sice podařilo krizi překonat, ale obávám se, že dítětko nemusí přinést vždy jen štěstí.“ (Bára, Katka 9/2003: 48)⁵⁹

Spíše okrajové zastoupení mají dále úvahy čtenářek o tom, zdali rodičovství naopak nesblíží vzájemně se odcizující pár, zdali příchod dítěte neposílí postupně slábnoucí pouto mezi partnery, manželi. V takovém případě tedy neuspokojivá kvalita vztahu k založení rodiny naopak motivuje. Tento aspekt rodičovství i způsob motivace však odborníci zásadně odmítají.

„...už delší dobu pocítuji, že se do našeho vztahu vkrádá nuda a odcizujeme

⁵⁸Viz. kapitola 7.1. Nedobrovolná bezdětnost resp. 7.5 Dobrovolná bezdětnost

⁵⁹Název článku: „S narozením dítěte se nemusí vše změnit.“ Odpovědný/a redaktor/ka není uveden/a.

se...už skoro nic společně nepodnikáme, každý má své zájmy a přátele, s nimiž se stýká. Žijeme ani ne tak spolu, jako vedle sebe. Je mi to moc líto. Přemýšlela jsem, jestli by náš vztah nedokázalo oživit dítě...“ (Jana, Katka 2. - 8.1. 1996: 12)⁶⁰

S menší frekvencí, nikoli však ojediněle, je odkládání mateřství spojováno se *strachem z porodu* či s obavami žen, že jim těhotenství *zničí postavu*.

	Svoboda	Kariéra	Finanční situace	Partnerský vztah	Jiné
Cosmopolitan	39	163	21	113	32
Katka	5	21	23	133	8
Překvapení	0	23	0	0	0
Zdraví	5	22	12	23	11
Celkem	49	229	56	269	51

Tabulka 7.6: Zastoupení jednotlivých důvodů odkládání rodičovství (délka normovaného sloupce v cm)

7.2.5 Odlišné úhly pohledu

Výše uvedené citace reprezentují nejenom problémy, které jsou redakcemi akcentovány, ale také odlišnou formu, odlišné způsoby, jakými je relevantní problematika tematizována. Nejčastěji jsou témata spojená s problematikou plánování rodičovství zpracována v analytických, informativních článcích - ty se mohou omezit pouze na konstatování, uvedení základních informací, statistik, výčet možných důvodů apod., častěji jsou však ve všech formátech doplněny textem, který je více kontaktní, **redakce** zde většinou zjemňuje vážnost nastíněných problémů, zpochybňuje nepřekonatelnost představených bariér; často se obrací přímo ke svým čtenářkám, oslovuje je, povzbuzuje, motivuje (v tomto kontextu většinou k mateřství) prostřednictvím relevantních rad nebo oblíbených *tipů*. Míra naléhavosti, adresnosti, konkrétnosti takových povzbuzení variuje od „pouhého“ vyjádření optimismu, víry v lepší zítřky, přes doporučení, návrhy obecnějšího charakteru až k naprosto konkrétním radám, postupům, jejichž účinnost a nezbytnost je podtržena užitím vykřičníku a představením zářných příkladů reprezentujících jejich efekt resp. odstrašujících případů, které manifestují naopak to, co by se mohlo stát v případě jejich nevyužití. Různé stupně povzbuzení představují následující citace.

„Poslední léta ukazují, že se i u nás podobně jako ve skandinávských a západoevropských zemích se svou rolí v rodině dokáží porovnat také tatínkové. Otevírá se tak lákavá představa skutečné rovnoprávnosti...Zároveň přibývá pracovních příležitostí, které lze provádět z domova, včetně podnikání...A tak se snad vyjasní

⁶⁰Název článku: „Může dítě zachránit náš vztah?“ Příspěvek je součástí *poradny* časopisu.

onen zásadní problém, zda děti mít, či nemít...“(redakce bez upřesnění, Katka 13.3.-19.3. 1999: 3)⁶¹

„Neodmítejte nabízenou pomoc jiných matek, vždyť v prvním období vám budou bohatě stačit i starší, použité věci. Vaše miminko potřebuje více než dokonalou výbavičku z prvotřídního butiku péči, pozornost a lásku...Navíc nemůžete s otěhotněním čekat do nekonečna, třeba až se vaše finanční situace zlepší natolik, že budete konečně spokojená...Pamatujte si, že žádné bohatství vám nepřinese takové štěstí a radost jako první úsměv vašeho potomka.“ (D. Pirnerová, Zdraví 8/2004: 39)

„Opakujte si každé ráno stokrát: Mít všechno absolutně neznamená dělat všechno sama!...Nevěřte, že až váš milovaný uvidí, jak se hroučíte, polituje vás a dobrovolně se vzdá servisu, který jste mu až doteď poskytovala...Přítele, který je od maminky zvyklý na bezvýhradné poskytování všech provozních služeb, zacvičujte jako malé dítě...Pokud ho k ničemu nepustíte a nedokopete, odsoudíte se do role doživotní otrokyně.“ (redakce bez upřesnění, Cosmopolitan 10/1998: 123)

Cosmopolitan se i na tomto místě od ostatních vybraných titulů způsobem prezentace problémů, formou oslovení čtenářek velmi odlišuje. Text je obvykle velmi adresný, konkrétní, více či méně sarkastický a odlehčený. Problémy jsou zde nastíněny tak, že snad každá čtenářka musí nabýt dojmu, že vyrovnat se s nimi prostřednictvím předkládaných strategií je zcela snadné. Ženy jsou motivovány k aktivitě, k tomu, aby vzaly věci do svých rukou, protože potom *dokáží vše, co chtějí*. Následující citace reprezentuje nejenom výše naznačený způsob uchopení problémů, ale také krajní, mezi ostatními časopisy i mezi ostatními relevantními příspěvky výjimečný způsob interpretace mateřství.

„Při plánovaném těhotenství se z dřívějšího bezprostředního sexu stane práce na plný úvazek a hlavní četbou menstruační kalendář...Suché martiny a šampaňské nahradíte sklenicí mléka a po pár týdnech začnete snídat kyselou okurku se šlehačkou...S vystouplým těhotenským pupkem budete vypadat jako přežrálý meloun...A bude hůř...Po návratu z porodnice můžete své nezávislosti zabalit pár buchet a poslat ji na cestu kolem světa...Po roce mateřské dovolené zjistíte, že nedokážete dát dohromady smysluplnou větu o více než šesti slovech...“(M. Fenclová, Cosmopolitan 5/2003: 98)⁶²

Řada příspěvků je připravována redakcemi ve spolupráci s **odborníky**, kteří v rámci analytických a informativních článků dostávají prostor se k nastoleným otázkám vyjádřit, a kteří též konzultují problémy spadající do jejich odborné kompetence v *poradnách* časopisů.

V publikovaných výpovědích čtenářek se zrcadlí zejména nastíněná neslučitelnost profesní a mateřské role: na jedné straně zde poznáváme životní **příběhy**

⁶¹Název článku: „Vždyť každý z nás má přece děti rád.“ Autor/ka není uveden/a.

⁶²Název článku: „27 dobrých důvodů, proč ještě nemít děti.“

žen, jež se musely (na čas) vzdát své dobře se vyvíjející kariéry kvůli touze mít děti (a které nelitují), na straně druhé motivaci úspěšných žen, které ještě svou kariéru nechtějí přerušit, a proto své mateřství oddalují.

7.2.6 Věk

Věk jakožto biologická i sociální charakteristika může zřetelně vymezovat hranice mateřství. V analyzovaném materiálu souboru lze najít články, které se věnují téměř výhradně tomuto aspektu plánování mateřství resp. rodičovství, podstatný význam se však s věkem pojí také v mnohých z příspěvků tematizujících problémy dobrovolné i nedobrovolné bezdětnosti, prostupuje tedy celý výběrový soubor. I já jsem proto zvolila tento úhel pohledu a v následujících řádcích se snažím poukázat na souvislosti a významy, které jsou spojeny s opakujícími se věkovými údaji.

V první řadě je opět potřeba rozlišit subjektivní reflexi vlastního věku v reálných příbězích od pohledu zvenčí, tedy od relevantních komentářů **odborníků** či **redakcí**. Z psychologického hlediska je faktor věku ženy vztahován k její pravděpodobné *zralosti* pro mateřství - na tomto místě se oslovení psychologové, psycholožky shodují, že biologické stáří není rozhodující charakteristikou a ideální období pro to stát se matkou tak nelze jednoduše ohraničit věkovými údaji. Duševní vyspělost, jež podmiňuje ochotu a schopnost přizpůsobit se novým skutečnostem, které do života ženy s příchodem dítěte vstupují, není na biologickém věku přímo závislá, utváří ji spíše jedinečné životní zkušenosti, výchova a vzdělání. V kontextu demografických změn a odkládání mateřství do vyššího věku je opakovaně poukazováno na to, že *pozdní mateřství* (tj. dle analyzovaných časopisů mateřství *po třicítce*) *ženu oživí a prodlouží její mládí*. Ženy ve středním věku si tak často těhotenství a mateřství *krásně užijí*.⁶³

Z lékařského hlediska je však biologický věk pro mateřství, přesněji řečeno pro těhotenství zásadní, a to především vzhledem ke s věkem se snižující plodnosti a rostoucí pravděpodobnosti výskytu vrozených vad a lékařských komplikací. S využitím opakovaně se objevujících věkových údajů tak můžeme vymezit období pro mateřství ideální, vhodné, rizikové a velmi rizikové. Oslovení lékaři a lékařky vlastními slovy či prostřednictvím redakcí zdůrazňují, že z jejich pohledu je nejvyšší pravděpodobnost otěhotnění a nejnižší pravděpodobnost komplikací mezi *dvacátým a pětadvacátým* rokem života ženy. Od *třicátého* roku je terminologií lékařů prvorodička *stará* - plodnost již od toho věku klesá, porodní cesty již nejsou tak pružné, očekává se, že žena, která se v tomto období snaží o otěhotnění resp. je těhotná, bude potřebovat více lékařské intervence a péče. Po *čtyřicátém* roce věku přirozená plodnost začíná klesat ještě rychleji a významně vzrůstá riziko poškození plodu. Zdravotní pojišťovny se u žen starších čtyřiceti let již nepodílí

⁶³ ...,což však s věkem může souviset opět pouze nepřímo.

na úhradě nákladů na umělé oplodnění, centra asistované reprodukce podmiňují poskytnutí léčby věkem ženy do 45 let - ve věku vyšším je již ženská plodnost minimální.^{64 65}

„Po třicátém pátém roce se zmenšuje možnost otěhotnět o padesát procent! Většina čtyřicátnic nemá šanci otěhotnět jinak než umělou cestou...Při narození získáte hned několik milionů vajíček, se stoupajícím věkem se ale jejich kvalita i počet rychle snižují.“ (redakce bez upřesnění, Cosmopolitan 2/2005: 34)⁶⁶

Potenciální znepokojení čtenářek, které děti chtějí, ale ještě nemají, může být lehce zmírněno zmíněnými odkazy na úspěšnost reprodukční medicíny a zohlednění skutečnosti, že *pozdní mateřství* - mateřství po třicátém roce věku - je dnes už *poměrně obvyklé*. Stejně jako v příspěvcích medicínsky zaměřených, má dosažení *třiceti* let zásadní postavení také v biografích, v publikovaných **výpovědích** se objevuje nejčastěji. Třicáté narozeniny jsou vnímány jako životní mezník jak ženami mladšími, které mateřství v budoucnosti plánují ale v současnosti se o ně ještě nesnaží, tak ženami, které tohoto věku již dovršily. Aktérky životních příběhů, rozhovorů tak např. *do třiceti let chtějí dítě určitě*, vnímají tento okamžik jako *nejvyšší čas* nebo i čas, *kdy už je pozdě*. Nejvíce tento číselný údaj stresuje ženy, které se již delší dobu o početí dítěte snaží, ale také ženy, které si uvědomují, že ještě *není ta vhodná doba*, později by však mohlo být *už pozdě*. Mnohé aktérky publikovaných příběhů právě do třicátého roku věku situují metaforické ozvy *biologických hodin* - nutkavě pocíťovaný vnitřní tlak. Na tomto místě je samozřejmě obtížné říci, nakolik se jedná o skutečnou reflexi biologické motivace k mateřství a nakolik o sugestivně převzatý kulturní obraz. Hranice třiceti let se zde jeví jako sociální věková hranice pro mateřství.

Věk je v kontextu mateřství tematizován také v životních příbězích žen, které se prostřednictvím umělého oplodnění staly matkami dlouho po skončení přirozeně reprodukčního období.⁶⁷ Tyto osudy jsou zde prezentovány jako konflikt uspokojení mateřské touhy a zájmů dítěte.⁶⁸

⁶⁴Na tomto místě musím konstatovat, že při čtení takto koncipovaných textů ubíhá čas velmi rychle, číselné údaje zde působí nekompromisně.

⁶⁵Horní věková hranice, stejně jako jiné podmínky dostupnosti léčby neplodnosti, není legislativně přesně stanovena - objevují se věkové údaje 45, 48 let, reálná dostupnost však závisí spíše na vnitřních pravidlech jednotlivých center resp. na zdravotním stavu konkrétních žen.

⁶⁶Název článku: „Jak dlouho můžete čekat na dítě?“ Autor/ka není uveden/a.

⁶⁷Konkrétně se jedná o příběhy dvou postmenopausálních matek - žen, které prostřednictvím umělého oplodnění otěhotněly v šedesáti letech.

⁶⁸..., které může trpět srovnáváním s ostatními dětmi a jejich rodiči, nedostatečnou pozorností resp. nedostatkem sil stárnoucích rodičů a zejména jejich smrtí, jíž mohou být svědky v raném věku.

7.2.7 Shrnutí

Problematika plánování rodičovství je z hlediska míry pozornosti jednotlivých sdělovatelů pojednána relativně vyváženě - v porovnání s ostatními tematizovanými problémy se jí věnují ve srovnatelném rozsahu příběhy čtenářek, články zpracované výhradně členkami redakcí a nezanedbatelný prostor je věnován také vyjádření odborníků. Počet a strukturu souvisejících článků zobrazuje tab. 7.7. Vybrané tituly pro ženy reagují na celospolečenskou diskusi o aktuálních demografických trendech a klesající úroveň porodnosti resp. odkládání mateřství do vyššího věku je zasazováno do kontextu proměn hodnotových orientací, socioekonomických problémů a genderových nerovností ve společnosti - ve sféře soukromé i veřejné. Mezi příčinami tohoto trendu se nejčastěji vyskytuje obava ze ztráty svobody, nejvíce prostoru je však věnováno diskusi konfliktního vztahu mezi rodinnými a profesními požadavky resp. příčinám vycházejících přímo z charakteru partnerského vztahu mezi mužem a ženou. V kontextu plánování rodičovství hraje důležitou roli kategorie věku; v některých člancích je vztah věku a fyzické resp. psychické připravenosti na mateřství přímo v centru pozornosti, důraz kladený na konkrétní věkové údaje však prostupuje všechny problémy tematizované v předcházejících kapitolách. Především vzhledem k úzkému vztahu mezi věkem a fyziologickými dispozicemi k mateřství se uvedené věkové údaje týkají spíše žen-potenciálních matek než potenciálních otců.

	Počet článků	V tom (délka normosloupce v cm)		
		Příběhy (počet: 18)	Redakce	Odborníci
Cosmopolitan	8	29	437	217
Katka	13	412	192	61
Překvapení	2	73	0	23
Zdraví	7	100	154	144
Celkem	30	614	783	445

Tabulka 7.7: Výskyt, rozsah a struktura příspěvků tematizujících plánování rodičovství

7.3 Neplánované těhotenství

Předchozí kapitola se zabývala problémy spojenými s plánováním rodinné budoucnosti, s rozhodováním o tom, kdy, v jakém období a za jakých okolností se nejlépe stát matkou. Tato myšlenka je podstatou i následujícího textu, s jedním zásadním rozdílem: principy rozhodování jsou zcela odlišné v situaci, kdy žena neplánovaně otěhotní.

7.3.1 Stát se matkou?

S problémy neplánovaného těhotenství se v ženských časopisech setkáváme opět především prostřednictvím autentických výpovědí čtenářek. Z hlediska struktury a dynamiky jsou si analyzované **příběhy** velmi podobné: na počátku v hrubých rysech poznáváme životní situaci ženy,⁶⁹ jež o chvíli později zjišťuje, že je těhotná. Všechny ženy, které se se svými zkušenostmi čtenářkám svěřují, vnímají tuto situaci jako nesmírně náročnou, stresující, i ve zpětném pohledu pro ně představuje jedno z nejtěžších, ne-li nejtěžší životní období. V relativně krátkém čase se musí rozhodnout pro jednu z možných alternativ, musí zvolit, jakým směrem se jejich život bude ubírat dál, a to s plným vědomím toho, že se jedná o rozhodnutí nezvratné. Každé z vyprávění uzavírá bilance, reflexe realizované volby s delším, obvykle několikaletým, časovým odstupem.

Aktérky publikovaných příběhů jsou (v situaci, kdy neplánovaně otěhotní) z nadpoloviční většiny nezletilé - ve věku šestnácti resp. sedmnácti let,⁷⁰ poznáváme však také osudy žen starších dvaceti i třiceti let. Nechtěné těhotenství je ve většině situací následkem nechráněného pohlavního styku se stálým resp. náhodným sexuálním partnerem. Charakter vztahu mezi sexuálními partnery se pro následný vývoj událostí nejeví jako podstatný, obvykle mu není věnováno příliš prostoru a jeho význam mezi ostatními tématy příběhu téměř zaniká.

Publikované výpovědi ukazují **zvažování dvou možných variant řešení**: stát se matkou, nebo podstoupit umělé přerušování těhotenství. Alternativa ponechání narozeného dítěte adoptivním rodičům nebyla viditelně posuzována. Na počátku procesu rozhodování tak obě zmíněné varianty představují „rovnocenné“ způsoby řešení. Pouze v jednom případě⁷¹ žena ví, jak se zachová, hned v okamžiku zjištění, že je těhotná, podstoupení interrupce je pro ni zcela nepřípustné.⁷² Nejenom nezletilé dívky, které žijí u svých rodičů, pěstounů a jsou na nich finančně závislé, ale také dospělé, samostatné ženy jsou v této situaci často vystaveny tlaku nejbližšího sociálního okolí: narozdíl od žen samotných mají především jejich rodiče resp. partneři jasnou představu o tom, jaké řešení je v jejich situaci *správné* a která z variant je naopak *zcela nepřípustná*. Míra a způsob nátlaku v jednotlivých případech samozřejmě variuje, nicméně lze jednoznačně říci, že nejčastěji se objevují právě krajní možnosti - ženě je přislíbena podpora, *at'se rozhodne jakkoli*, nebo dostává od svých blízkých ultimátum.

„...moje dominantní matka vzala všechno do rukou. Prohlásila, že neexistuje žádná varianta B. Hystericky ječela, že pokud ji neposlechnu, vydědí mě...S mým přítelem se vůbec nehodlala bavit a rovnou mě objednala před interrupční komisí.“

⁶⁹tj. její věk, rodinné, partnerské vazby,...

⁷⁰Sedm z deseti žen je ve věku 16-17 let.

⁷¹V jednom případě z deseti.

⁷²Vysvětlení tohoto postoje v příběhu chybí.

(Věra, Cosmopolitan 11/1999: 268)⁷³

Samotné rozhodování je komplexním procesem zvažování racionálních i emocionálních pohnutek a jako takové je obtížně sdělitelné, formulovatelné, zřejmě nelze jednoduše zachytit a pojmenovat nejsilnější argument, pocit, motiv, a proto se v příběhu dozvídáme **rozhodnutí** obvykle bez konkretizovaného vysvětlení, a to zejména v případě, kdy žena volí mateřství. Ukončení těhotenství se jeví jako v dané situaci nejvhodnější převážně v kontextu aktuálních životních plánů s mateřstvím neslučitelných. Komplexitu celého problému a individualitu jednotlivých rozhodnutí podtrhuje skutečnost, že v našem souboru nelze jednoduše poukázat na vztah způsobu řešení a „vstupních charakteristik“ životní situace žen: jejich věk, sociální, finanční situace ani charakter vztahu mezi partnery nelze identifikovat jako klíčový faktor či jako jeden z klíčových faktorů finálního rozhodnutí, zdali se stát matkou, nebo podstoupit interrupci.

„*Chtěla jsem složit maturitu, pak jet do USA jako au-pair a po návratu studovat...Proboha ne, je to (stát se matkou - pozn. autorky) vyloučené...*“ (Milana, Katka 31.7.-6.7. 2002: 13)⁷⁴

„*V práci jsem si vzala několik dnů dovolené a odjela na chatu. Domů jsme se napořád vraceli dva...*“ (Eva, Překvapení 30.6.-6.7. 200: 12)⁷⁵

Zatímco posouzení vlivu známých faktorů na způsob řešení situace nechtěného těhotenství není na základě analýzy textů možné, lze říci, že pro **zpětnou reflexi** vlastního **rozhodnutí** je klíčová míra jeho samostatnosti resp. schopnost ubránit se nátlaku okolí. Ať už se žena stala matkou, nebo zvolila podstoupení interrupce, svého rozhodnutí nelituje, pokud bylo skutečně jejím vlastním. Naopak řešení situace pod nátlakem a učinění rozhodnutí, aniž by bylo zřejmé, ztotožňuje-li se s ním žena sama, vyvolává pochybnosti, výčitky, negativní emoce pocítované vůči ostatním a pocity viny.

„*Nenáviděla jsem je za to, k čemu mě donutili...Nenáviděla jsem sebe za to, jak jsem byla zbabělá...Na srdci a duši jsem měla velký šrám...*“ (Ilona, Překvapení 3.-8.8. 2004: 21)⁷⁶

„*Ne, nelituju. Navíc mi ohromně pomáhají naši - k mému údivu od chvíle, kdy jsem jim prostě oznámila, že dítě chci.*“ (Eva, Překvapení 30.6.-6.7. 200: 12)

Odděleně jsem se rozhodla představit ojedinělý příběh, který se liší jednak okolnostmi, za nichž se jeho aktérka dostává do jiného stavu, jednak principy rozhodování a způsobem náhledu celé situace, který ovlivňuje především její katolické vyznání. Třidvacetiletá žena se prostřednictvím publikované výpovědi svěčuje, že byla znásilněna. Jelikož interrupce je pro katolickou církev nepřípustná, přeru-

⁷³Název článku: „Vy nikdy nebudete mít dítě!“ Odpovědná redaktorka: E. Rýznerová

⁷⁴Název článku: „Aspekty života - Jsou ještě skoro děti, když se náhle a nečekaně ocitnou před nejtěžším rozhodnutím v životě..“ Autor/ka není uveden/a.

⁷⁵Název článku: „Miminko...Raději ne! Nebo ano?“Odpovědná redaktorka: Marcela Škardová

⁷⁶Název článku: „Jsem šťastná, že mohu být mámou!“ Autor/ka není uveden/a.

šení těhotenství, jež by v této situaci představovalo pro řadu žen jediné přijatelné řešení, pro ni nebylo alternativou. Přivést na svět dítě bez otce si však také nedokázala představit, bála se odsouzení a nepochopení ze strany svých blízkých. Zdá se, že náboženská komunita prostřednictvím jednoznačně formulovaných, absolutně platných hodnot a norem staví tuto ženu do situace, kdy není ani možné najít „správné“ řešení. Není zde prostor pro svobodnou volbu. Nepřípustnost umělého přerušování těhotenství a požadavek úplné rodiny se v této konkrétní situaci vylučují, vnitřní přesvědčení se střetává se strachem z odsouzení. Jak se v takové konfliktní situaci rozhodnout?

„V zoufalství jsem zavolala domů do Čech jednomu známému knězi, jemuž jsem důvěřovala a on mi pověděl: Nechod’na ten potrat a ničeho se neboj. Nedovedete si představit, jak moc mi tahle jediná věta pomohla.“ (Blanka, *Cosmopolitan* 10/1999: 169)⁷⁷

Deklarovaný postoj člověka, který *myslí a cítí stejně* resp. reprezentuje hodnoty vlastní instituce se zde pro ženu stává impulsem pro rozhodnutí stát se matkou. Tento příběh tak ilustruje jednu z rolí kněze, církevní autority, jenž je prostředníkem mezi Bohem a věřícími, strážcem plnění norem chování. Zejména v krajních, obtížných, krizových životních situacích se stává oporou, která vysvětluje a v tomto případě především řídí uskutečňování evangelních rad a stanovuje způsoby jejich „žití“. Ukazuje správnou cestu a posiluje vnitřní přesvědčení, které se tímto stává nezpochybnitelným. Zpětné ohlédnutí potom nemůže hodnotit volbu jinak než jako jediné správnou, jako řešení, které nemělo alternativ. Tento životní příběh ukazuje na specifický a od výše uvedených odlišný mechanismus rozhodování, v němž dominuje hodnocení obecných principů a absentuje posuzování možných variant řešení ve vztahu k vlastní, konkrétní situaci. V centru stojí otázka, co je správné a autoritou potvrzená jednoznačná odpověď, naopak chybí dotaz, co je správné a nejlepší právě pro mne a právě v tuto chvíli.

7.3.2 Shrnutí

Problematika neplánovaného těhotenství je v časopisech pro ženy tematizována především v publikovaných příbězích žen, které s ní mají vlastní zkušenost. Jednoznačně zde dominují příběhy nezletilých dívek; neplánované těhotenství je tak převážně zobrazeno jako výsledek jejich nezkušenosti a nedostatečné informovanosti. Tato životní zkušenost je ženami v časopisech vnímána jako jedna z nejobtížnějších a emocionálně nejbolestnějších, nutné rozhodnutí jako nezvratné. Možnosti stát se matkou a podstoupit interrupci jsou na počátku posuzovány jako rovnocenné alternativy, jen výjimečně si je žena od prvního okamžiku jista, jak se v takové situaci zachovat. Bez ohledu na to, pro jaké řešení se nakonec roz-

⁷⁷Název článku: „To dítě si nechám!“ Autor/ka není uveden/a.

hodne,⁷⁸ jedná-li pod nátlakem, aniž by si byla plně vědoma, co je pro ní samotnou nejlepší, nebo dokonce proti svému přesvědčení, bude se se svým rozhodnutím pravděpodobně obtížně vyrovnávat. Konečná volba v situaci nechtěného těhotenství je tak nepřímo prezentována jako výhradní záležitost ženy, jako její právo, ať se rozhodne jakkoli.

Výše uvedenému odpovídá i způsob uchopení problému **odborníky** resp. **redakcemi** časopisů - rady jsou směřovány převážně mladým dívkám, apelováno je na jejich zodpovědnost, sexuální zdrženlivost, užívání antikoncepce a zdůrazněny jsou všechny cesty, které je při potenciálním rozhodování dobré důkladně zvážit. Také podle odborníků by ženy neměly tuto obtížnou situaci řešit samy, konečná volba je však právě na nich. Příspěvky tematizující neplánované těhotenství z odborného hlediska se neobjevují v časopisech samostatně, pouze stručně doplňují zveřejněné příběhy.⁷⁹ Jak je zřejmé z tab. 7.8, která shrnuje počet a strukturu relevantních příspěvků, v časopise Zdraví se s otázkou neplánovaného rodičovství v kontextu hodnotových orientací nesetkáváme.

	Počet článků	V tom (délka normosloupce v cm)		
		Příběhy (počet: 11)	Redakce	Odborníci
Cosmopolitan	2	78	0	0
Katka	3	229	117	0
Překvapení	4	112	0	54
Zdraví	0	-	0	-
Celkem	9	419	117	54

Tabulka 7.8: Výskyt, rozsah a struktura příspěvků tematizujících neplánované těhotenství

7.4 Být matkou...

Hodnota mateřství je motivem pojícím všechny tematické oddíly této práce, nejtěsněji je však spojena právě s následujícím textem: mateřství se na tomto místě stává z potenciality realitou, vztah matky a dítěte je zde žitou skutečností.

⁷⁸5 z 10 publikovaných příběhů končí interrupcí, 5 narozením dítěte.

⁷⁹Kromě převažujících rad jak v situaci neplánovaného těhotenství postupovat, kam se obrátit s žádostí o pomoc, objevují se stručné, neutrální informace o statistikách zachycujících pokles úrovně potratovosti nebo přehled o současné potratové legislativě.

7.4.1 Stala jsem se matkou...

Tento text vychází především z autentických vyprávění, otištěných *dopisů*, **příběhů**, jejichž autorkami, spoluautorkami jsou ženy-matky, které pocítily potřebu podělit se se čtenářkami o své, převážně čerstvé, zkušenosti a pocity spojené s mateřstvím. Součástí analýzy byly na tomto místě také části publikovaných rozhovorů s populárními osobnostmi, herečkami a zpěvačkami, akcentující právě to, co pro tyto ženy znamená být matkou. Relevantní příspěvky odkazují ke dvěma zásadním aspektům této životní etapy - na jedné straně upozorňují na značnou fyzickou a psychickou zátěž, kterou přijetí role matky obnáší, na straně druhé zmiňují pocity resp. city, které jsou spojeny výlučně s mateřstvím a *nelze je ničím nahradit*. „Červenou nití“ pojící analyzované výpovědi je průběžné zdůrazňování skutečnosti, že v životě ženy se s příchodem dítěte *vše radikálně mění*.

Silně emotivním obdobím bylo pro stávající matky již těhotenství, k vyjádření pocitů s ním spojených užívají ženy výrazy citově zabarvené, poetické; ve zpětném pohledu je pro ně toto období plné *něhy*, *romantiky*, *pýchy*, již nyní si obvykle vytváří ke svému dítěti pevné pouto.

„Už když sis hověla v mém bříšku, věděla jsem, že slyšíš můj hlas, tlukot mého srdce, které bilo tak blízko Tvého srdíčka.“ (Monika, Překvapení 2.-8.11. 2001: 15)⁸⁰

Pouze v jednom z příběhů se žena svěruje se svými obavami, která prožívala v právě souvislosti s tím, že jí těhotenství žádné pozitivní emoce nepřináší. Měla strach, že svou mateřskou roli nezvládne, že *nebude mít miminko dost ráda*; absence mateřské lásky k nenarozenému dítěti u ní vyvolávala pocity viny. Její pochybnosti se však rozplývají právě v okamžiku, kdy dítě přichází na svět.

„Dali mi syna do náruče a v ten moment to přišlo - zažila jsem nejkrásnější pocit v životě. Poprvé jsem plakala štěstím.“ (Petra, Překvapení 20.-26.2. 2003: 27)⁸¹

„Porodila jsem krásného a zdravého chlapečka, a když mi ho poprvé dali do náruče, nikdy v životě jsem se necítila šťastnější. Lukášek je můj poklad, moje zlatíčko a to nejdražší, co v životě mám. Dala bych za něho svůj život.“ (Ilona, Překvapení 3.-8.8. 2004: 21)⁸²

Okamžik, kdy matka poprvé spatří svou dceru/syna, je popisován jako klíčový, neopakovatelný a nezapomenutelný zážitek. *Nejkrásnější pocit v životě* je v této souvislosti nejčastěji se vyskytujícím spojením. Mateřství vyvolává *něhu*, láskyplná *péče* přináší nenahraditelné pocity *uspokojení*. Mateřská láska je zde nejintenzivnějším, nezpochybnitelným citem, který dodává životu na smysluplnosti, vztah matky a dítěte nejpevnějším spojením. V mysli žen představuje mateřství

⁸⁰Název článku: „Spolu nejsme samy.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

⁸¹Název článku: „Mateřská láska.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uveden/a.

⁸²Název článku: „Jsem šťastná, že mohu být mámou.“ Odpovědný/a redaktor/ka není uveden/a.

těž stvořitelkou zkušenost - neboť to byla právě ona, která dítě *přivedla na svět*, to ona jej *nosila pod svým srdcem*. K vyjádření adekvátních pocitů je třeba použití superlativ, adverbii a adjektiv vyjadřujících výjimečnost, neopakovatelnost.

„*Musím Ti říct nejkrásnější slova, která existují, dceruško, miluji Tě. Zbožňuji každou chvíli, kterou s Tebou trávím, naše probouzení i usínání.*“ (Monika, Překvapení 2.-8.11. 2001: 15)

„*Vůbec jsem ho nechtěla dát pryč z náruče a pořád jsem ho něžně líbala.*“ (Petra, Překvapení 20.-26.2. 2003: 27)

Mateřství jako nejvyšší hodnota, největší životní výhra je zdůrazňována také mediálně známými ženami - v kontextu poskytnutých rozhovorů je prioritou rodičovství podtržena tím, že převyšuje význam, který tyto ženy připisují své *milované profesi*. Výpovědi zde poukazují na *přirozenost mateřské role, instinktivní charakter mateřské lásky, schopnosti pečovat o malé dítě*.

„*Kdybych si dříve uvědomila, že mateřství je vlastně můj koníček, měla bych dnes více dětí. Divadlo je krásné, ale být maminkou je nejnádhernejší věc na světě.*“ (S. Stašová, Zdraví 3/2001: 36)⁸³

„*Narození dítěte je pro každou ženu velká změna, a když jsou najednou dvě, je to o to náročnější. Současně si myslím, že není přirozenější role pro ženu, než je mateřství... To je moje naprosto přirozená tvář, kterou prostě přinesl život.*“ (B. Basiková, Zdraví 9/1997: 24)⁸⁴

Na stinné stránky mateřství - fyzickou a psychickou náročnost přijetí role matky odkazují pocity *bezradnosti, osamělosti, sociální izolace, vyčerpání* v důsledku stoprocentně věnované resp. *vyžadované pozornosti*, v důsledku prožívaného *strachu* dítě. Většina příspěvků zmiňuje tyto aspekty jen obecně, okrajově, pouze v jednom příběhu je problematika dítěte jako zdroje napětí a stresu tematizována podrobněji a autorka zde čtenářky nenechává na pochybách, že mateřství přináší také *řadu starostí*.⁸⁵ I v tomto případě však výpověď integruje především potřebu zdůraznit prioritní hodnotu mateřství, potřebu vyznání se z mateřské lásky, o čemž svědčí též její závěr:

„*Přesto bych neměnila. Život bez dětí si s manželem nedokážeme představit, jsou nám prostě vším.*“ (Marie, Katka 20.-26.11. 1999: 51)⁸⁶

⁸³Název článku: „Kariéra a mateřství - jde to dohromady?“ Autorka: M. Forstová

⁸⁴Název článku: Bára Basiková: „Mateřství je ta nejpřirozenější role.“ Autor/ka není uveden/a.

⁸⁵V tomto příběhu střídají komplikovaný porod pocity nepopsatelného štěstí, následují poporodní deprese, bezradnost v důsledku zjištěných zdravotních problémů novorozeného syna střídá úleva vyvolaná úspěšnou léčbou. Vše je provázáno stresem, vyčerpáním a z toho vyplývající podrážděností mnohdy vyvolávající hádky s partnerem. Řada článků, které nebyly pro analýzu vybrány, implikovaly tyto aspekty mateřství - strach, stres, vyčerpání jako integrální součást mateřství vyplývaly z popisovaných problémů s dětmi - jejich zdravím, výchovou, náročností apod. Tyto problémy však nebyly tematizovány v kontextu hodnoty mateřství, byly zaměřeny příliš úzce a konkrétně, proto s nimi analýza nepracuje, nejsou součástí výběrového souboru.

⁸⁶Název článku: „Maminka - nejhezčí povolání na světě.“ Odpovědný/á redaktor/ka není uve-

	Světlé stránky ⁸⁷	Stinné stránky
Cosmopolitan	-	-
Katka	9	10
Překvapení	8	4
Zdraví	9	0
Celkem	26	14

Tabulka 7.9: Frekvence výskytu výroků akcentujících světlé a stinné stránky rodičovství

Určité shrnutí výše uvedeného a zejména vnější pohled na hodnotu rodičovství na tomto místě reprezentuje jeden článek publikovaný v časopise *Katka*. **Redakce** zde stručně zmiňuje některé z negativních aspektů rodičovství (v duchu teorie racionální volby bychom mohli říci ztrát) - zmíněný *strach*, *ztrátu svobody*, *nutnost uskromnění*, dále cituje *světové celebrity*, které se shodují na tom, že *stát se rodičem je to největší možné štěstí* a prostřednictvím anketní otázky položené svým čtenářkám, čtenářům se snaží dále v textu zodpovědět nastolenou otázku, *jestli je tomu skutečně tak*.

„Většina dotázaných se shodla na jednoznačném ano. Více než 75% lidí je toho názoru, že teprve dítě dává životu smysl...Bezbrannému dětskému úsměvu prostě odolá málokdo. A to i za cenu ztráty navyklého soukromí a s vědomím, že strachu o své dítě se po celý život nezbavíte.“ (Redakce Katky bez upřesnění, *Katka* 26.3. - 1.4. 2003: 14)⁸⁸

Poměrně jednoznačnému závěru, že hodnota rodičovství převáží *cenu* (výše zmíněných) *ztrát*, předchází poznámka upozorňující na odlišný přístup mužů a žen k založení rodiny. Zatímco přání stát se matkou vychází dle redakce z vnitřní instinktivní potřeby - *touha po dítěti se spouští samovolně*, v případě mužů působí častěji sociální tlak a ti se *nechávají spíše přesvědčit*.

7.4.2 Shrnutí

Ženy v časopisech spojují své mateřství především s emocemi - představuje pro ně zdroj *radosti*, *štěstí* a *něhy*. Prostřednictvím superlativních vyjádření konzistentně přisuzují vztahu se svým dítětem nejvyšší hodnotu, mateřství je pro ně *nejkrásnější, nejnádhernější věcí na světě*. Jedna z žen dává navíc mateřství metafyzický

den/a.

⁸⁷Kódovací jednotkou je v tomto případě *výrok*, jakožto konzistentní tvrzení akcentující jednoznačná pozitivita resp. negativa mateřství - výrok odkazující k vždy k jednomu aspektu mateřství (např. k pocitu štěstí, k pocitu strachu,...), který lze jednoznačně pozitivně versus negativně hodnotit.

⁸⁸Název článku: „Je dítě tím opravdovým naplněním štěstí?“ Autor/ka není uveden/a.

rozměr, když jej interpretuje jako *udržení kontinuity vlastního života*. Mateřství je v tomto kontextu chápáno jako lidská přirozenost, mateřská láska, touha jako automatická, instinktivní. Většina relevantních příspěvků akcentuje konkrétně vztah a pouto mezi matkou a dítětem - z převážné části tak zde hodnota rodičovství není vázána na rodinu, partnerský vztah, její význam je vztahován primárně k životu matky.⁸⁹ Z negativních emocí, které mateřství může vyvolávat, je nejčastěji zmiňován strach, texty dále poukazují na stavy psychické i fyzické vyčerpanosti. Přestože se negativní aspekty mateřství ve výpovědích objevují, představují spíše odvrácenou stranu této role - jejich význam není zdaleka zdůrazňován tak jako pozitiva, které děti do života přináší. Tato interpretace je podložena jednak nevyrovnanou frekvencí výskytu světlých versus stinných stránek rodičovství (viz. tab. 7.9), jednak jejich rozmístění v textu resp. vystavění jednotlivých příspěvků (negativní aspekty mateřství jsou situovány téměř výhradně uprostřed a ohraničeny líčením krásy rodičovství) i jejich názvy⁹⁰ a posilují ji ilustrativní fotografie šťastných, klidných maminek s miminkem v náručí. Nastíněná tendence je zřejmá u všech analyzovaných titulů s výjimkou *Cosmopolitanu*, kde se v kontextu hodnotových orientací s pojetím mateřství jako zkušenosti nesetkáváme (viz. tab. 7.10)

	Počet článků	V tom (délka normosloupce v cm)		
		Příběhy (počet: 8)	Redakce	Odborníci
<i>Cosmopolitan</i>	0	-	-	-
<i>Katka</i>	2	100	33	0
<i>Překvapení</i>	2	40	0	0
<i>Zdraví</i>	5	52	0	0
Celkem	9	192	33	0

Tabulka 7.10: Výskyt, rozsah a struktura příspěvků tematizujících hodnotu mateřství

7.5 Dobrovolná bezdětnost

Poslední tematický oddíl zprávy z analýzy zakládají mediované texty akcentující volbu života bez mateřství. Tato kapitola integruje možné odpovědi na otázku,

⁸⁹Otec dítěte ve většině příběhů vůbec nefiguruje a pokud ano, jeho význam je spíše marginální. Centrem pozornosti je zde jednoznačně vztah matky s dítětem.

⁹⁰Viz. např. titulky „Spolu nejsme samy“, „Mateřská láska“, „Jsem šťastná, že mohu být mámou“, „Maminka - nejhezčí povolání na světě“, „Bára Basiková: Mateřství je ta nejpřirozenější role“, „Kateřina Brožová: Jsem šťastná máma“, „Petra Buzková a její jedinečné chvíle štěstí“,...

jakým způsobem je zvolená bezdětnost tematizována redakcemi vybraných časopisů, oslovenými odborníky a především jakým způsobem se promítá do otištěných životních příběhů.

7.5.1 Rozhodla jsem se pro život bez dětí...

Životní příběhy žen, které se programově rozhodly prožít svůj život bez dětí, jsou v našem souboru spíše vzácností. V takto zaměřených výpovědích je volba bezdětnosti přítomna již od počátku - nejsou zde zdůrazněny konkrétní momenty, události a prožitky, které přímo rozhodnutí pro život bez mateřství ovlivňují - tato životní strategie tak pravděpodobně není započata radikálním rozhodnutím, je spíše dlouhodobým procesem nacházení bariér pro založení rodiny, resp. životních preferencí s rodičovstvím si konkurujících. V kontextu každodenních životních situací jsou tematizovány především argumenty podporující vlastní volbu pro život bez mateřství a s tímto postojem související názory, reakce lidí z nejbližšího sociálního okolí (viz. tab. 7.11). Aktérky příběhů jsou ve věku 30-35 let, jejich profesi, rodinný stav ani jiné sociodemografické charakteristiky převážně nelze na základě publikovaných textů identifikovat.

Společným motivem všech analyzovaných příběhů je preference životního stylu, jenž je z pohledu akterek s rodičovstvím neslučitelný. Ať již se jedná o *oddanost své práci*, touhu po *kariéřním postupu* či *vášeň pro cestování*, pojátkem artikulovaných motivů je potřeba *svobody*, potřeba *nebýt zodpovědností připoután k někomu, kdo je na mě zcela závislý*.

„*Můžu si dělat, co chci, jet kam chci a s kým chci.*“ (Alice, Katka 19.8. - 25.8. 2001: 39)⁹¹

Rozhodnutí *nebýt matkou* v žádném případě neimplikuje rezignaci na partnerský vztah, preferenci zcela *svobodného, nevázaného života prostého silného citu k muži*, ba právě naopak: hodnota partnerského vztahu a jeho vlivu na *pocitovanou spokojenost a štěstí* je zde ženami zdůrazňována a možnost ohrožení jeho kvality, narušení harmonie je dokonce dalším ze (třeba nepřímou) zmiňovaných důvodů preference *rodinného života bez dětí*.

„*Oba jsme se oddali své práci, rádi cestujeme a jsme takoví, že potřebujeme klid. Mám ráda, když je doma ticho a když spolu sedíme na gauči a čteme si knížku...Ujasnili jsme si, že budeme věnovat svůj život jeden druhému a své práci.*“ (Kateřina, Katka 19.4. - 25.4. 2005: 26)⁹²

„*Nechtěla jsem náš vztah dát v sázku...Užívám si plně pocitu, že ho (svého partnera - pozn. autorky) mám jen a jen pro sebe... Velká láska může nahradit*

⁹¹Název článku: „Myslíte si, že je třicetiletá žena bez dítěte vyřízená?“ Odpovědný/a redaktor/ka není uveden/a.

⁹²Název článku: „Nemáš někdy pocit, že ti bez dítěte něco chybí?“ Odpovědný/a redaktor/ka není uveden/a.

všechno - i děti, bezpečí a rodinu. Vždyť rodina jsou už dva, ne?“ (Alice, Katka 19.8. - 25.8. 2001: 39)

V kontextu zastávaných postojů a reakcí lidí z nejbližšího sociálního okolí je představa ženství neoddělitelně spojena s mateřstvím; role matky je pro ně *nejpřirozenější*, či dokonce *jedinou přirozenou sociální rolí*. Především reakce kamarádek a matek dobrovolně bezdětných žen vychází z tohoto konceptu feminity. Být dospělou ženou bez dětí znamená v jejich očích být ženou, které v životě *něco chybí*,⁹³ která nemůže být šťastná ani spokojená. Skutečnost, že dospělá žena netouží po dítěti, je zde vnímána jako projev nevyrovnaného psychického stavu, popř. nevyzrálosti. Rozhodnutí prožít život bez dětí není pochopeno, akceptováno a na několika místech je dokonce odsuzováno. Výhradně na základě této životní strategie je dále usuzováno na *egoismus* a *sobectví* žen, které čtenářkám časopisů své zkušenosti svěřují. Porozumění, respekt projevovaný ženám, které dobrovolně zvolily budoucnost bez mateřství, se v příbězích neobjevuje.

„*Neustále musím poslouchat narážky své matky, že asi musela v mé výchově na něco zapomenout. Jednou mi dokonce řekla, že bezdětná žena není úplná žena.*“ (Kateřina, Katka 19.4. - 25.4. 2005: 26)

„*Nedokážou si mé chování vůbec vysvětlit. Asi jim připadám, jako kdybych pocházela z úplně jiné planety...Nedávno jsem potkala kamarádku ze školy...To, co mi řekla, mě dost překvapilo a mrzí mě to dodnes. Možná bys měla navštívit nějakého psychologa. To, že netoužíš po dítěti, může být projevem toho, že máš problém s rolí ženy.*“ (Kateřina, Katka 19.4. - 25.4. 2005: 26)

Rodiče, zejména matky, které si přejí změnu postoje své dcery, mnohdy volí strategii založenou na odkazování ke svým potřebám, zájmům a opakovaně artikulují své přání (často přání *jediné, poslední*) stát se babičkou.

„*Nejkrásnější dáreček by pro mne byl, kdybych dostala od své jediné dcery také takového krásného vnoučka. Kdy mi splníš můj sen?...No, kdy už se konečně dočkám?*“ (Kateřina cituje svou matku, Katka 19.4. - 25.4. 2005: 26)

Analýza výpovědí umožnila identifikovat jeden z faktorů, které ovlivňují schopnost se s všudypřítomným nepochopením a sociálním tlakem vyrovnat. Výpovědi žen, které svobodně zvolily bezdětnost, naznačují silnou potřebu sdílet své přesvědčení s jinými muži, ženami, mít ve svém životě někoho, kdo dospěl ke stejnému postoji, učinil stejné rozhodnutí. Ve sledovaných příbězích plní tuto roli životní partneri. Žena, jejíž manžel ji kvůli preferenci života bez dětí po letech opustil, zůstává ve svém rozhodnutí sama, nemá možnost se o jeho oprávněnosti s nikým utvrzovat a plně jej sdílet, přestože právě to tolik potřebuje. V takové situaci vidí zejména negativní důsledky svého postoje, nedokáže si udržet psychickou

⁹³Tuto skutečnost implikuje v anglickém jazyce samotný pojem *childless*, a právě z tohoto důvodu se v odborné literatuře v souvislosti s dobrovolnou bezdětností rozšiřuje použití termínu *childfree*.

integritu, nemá sílu své rozhodnutí obhájit ani sama před sebou, trpí pocity *viny, studu a méněcennosti*.

„*Selhala jsem jako žena? Jsem k ničemu, protože je mé povolání pro mě důležitější než dítě?*“ (Barbora, Katka 19.8. - 4.9. 2001: 39)

Ženy, které preferenci života bez dětí sdílí se svým partnerem, si dokáží svou identitu před sociálním tlakem uchránit. Nepochopení, projevovaná intolerance blízkých příbuzných, přátel i známých je trápí, ve svém přesvědčení jsou však pevné a vědomy si toho, že svůj postoj by měli změnit právě lidé, které jejich rozhodnutí *odsuzují, aniž na to mají právo*.⁹⁴

„*Proč mé rozhodnutí lidé odmítají uznat za smysluplné? Co jim dává právo rozhodovat o mně, o mém osudu, o mém životě?...Nejraději bych jim všem řekla: Mně se jako ženě daří báječně. Jenom prostě nechci děti!*“ (Kateřina, Katka 19.4. - 25.4. 2005: 26)

K tématu dobrovolné bezdětnosti se v analyzovaných médiích **odborníci** přímo a samostatně nevyjadřují. Publikované příběhy jsou pouze doplněny krátkým textem zmiňujícím některé ze stereotypních způsobů vnímání žen, které se rozhodly, že nebudou matkami,⁹⁵ a dílčími výsledky (pravděpodobně vlastní) ankety nazvané *Dítě*.⁹⁶ U obou publikovaných příspěvků je **redakcemi** jednou větou poukázáno na výsledky blíže nespecifikovaných výzkumů, které dokazují, že ti, kteří se pro život bez dětí sami rozhodnou, *nejsou nakonec o nic méně spokojení, šťastní než lidé, kteří jsou rodiči*.

7.5.2 Shrnutí

Od roku 1992 do současnosti najdeme na stránkách vybraných časopisů pro ženy pouze dva redakční příspěvky přímo věnované dobrovolné bezdětnosti; oba jsou

⁹⁴Potvrzení nastíněného vztahu a identifikaci dalších faktorů nízký výskyt relevantních příspěvků neumožňuje. Tohoto omezení jsem si vědoma a zdůrazňuji, že celý můj text pracuje s kvalitativní analýzou mediálních textů jako s metodou, která „pouze“ otevírá nová témata, problémy, otázky a nastiňuje možné vztahy. Identifikovaný faktor je tak chápán jako jeden z možných faktorů ovlivňující schopnost vyrovnat se se sociálním tlakem, jemuž jsou dobrovolně bezdětné ženy vystavovány.

⁹⁵V souvislosti s informací, že dobrovolná bezdětnost bývá spojována se *sobectvím, kariérismem, citovým chladem a pohodlností*, redakce upozorňuje na komplexnost problematiky a neadekvátnost jejího černobílého vnímání. Stručná poznámka je umístěna v dolním rohu stránky a napsána velmi drobným písmem - srovnatelným s textem této poznámky.

⁹⁶Jedinou informací, která tuto anketu charakterizuje, je poznámka odkazující na jedno z kritérií výběrového souboru - ženy starší šestnácti let. Jiné údaje nejsou k dispozici. Nevíme, jaká další výběrová kritéria byla stanovena, jaká technika sběru dat použita, jaké otázky byly položeny, kolik stupňů měla případná škála odpovědí apod. V dolním rohu stránky, na konci publikovaného příběhu je uvedeno pět výroků vztahujících se k hodnotě dítěte a u nich procentuelní hodnoty - pravděpodobně se zde jedná o zastoupení respondentek, které s daným výrokem souhlasí.

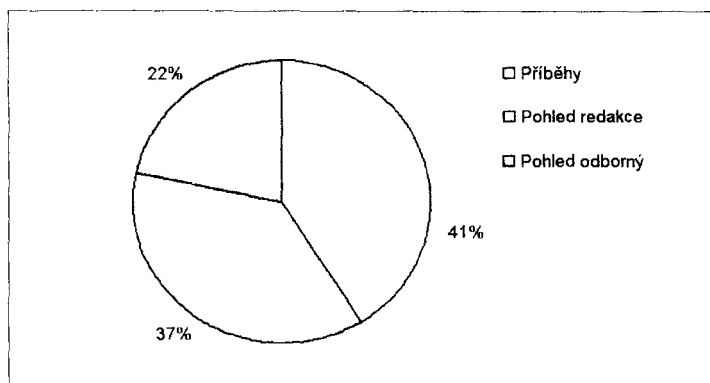
publikované v časopise Katka, Cosmopolitan, Zdraví ani Překvapení tuto problematiku samostatně netematizuje (viz. tab. 7.11).⁹⁷ Plánovaná bezdětnost je prezentována z pohledu žen, které si tuto životní strategii dobrovolně zvolily a o své zkušenosti se dělí prostřednictvím osobních výpovědí publikovaných v časopise. Odborníci nebyli v souvislosti s tímto tématem osloveni, redakce se vyjadřuje pouze prostřednictvím subtilních poznámek na konci zveřejněných příběhů. Ženy, které si naplánovaly život bez dětí, jsou zde vyobrazeny jako ženy, které se potýkají se silným nátlakem, jako ženy, které svou volbu musí neustále před okolím obhajovat a vysvětlovat; sociální tlak zde má převážně přímou, verbální formu. Tato tendence je zřetelná i ve vztahu ke čtenářkám, se kterými se ženy o své osudy dělí: velkou část textů zabírají argumenty, k objasnění své motivace se aktérky příběhů neustále vrací. Postoje a způsob argumentace okolí určují, že dobrovolná bezdětnost je zde prezentována jako problém ženy, nikoli jako problém páru. Lidé z nejbližšího sociálního okolí opakovaně poukazují na neoddělitelnost identity dospělé ženy a mateřství. Mateřství je v tomto kontextu předepsanou normou chování a bezdětnost je vnímána jako odchylka od ní.

	Počet článků	V tom (délka normosloupce v cm)			
		Příběhy (počet: 3)		Redakce	Odborníci
		Motivace	Okolí		
Cosmopolitan	0	-	-	-	-
Katka	2	22	48	22	0
Překvapení	0	-	-	-	-
Zdraví	0	-	-	-	-
Celkem ⁹⁸	2	96		22	0

Tabulka 7.11: Výskyt, rozsah a struktura příspěvků tematizujících dobrovolnou bezdětnost

⁹⁷Tato formulace neimplikuje skutečnost, že se idea dobrovolné bezdětnosti v těchto titulech vůbec neobjevuje. Zejména v Cosmopolitanu se plánované bezdětnosti lehce dotýkají články (analyzované v oddíle Plánované rodičovství) primárně zaměřené na příčiny oddalování mateřství do vyššího věku, zejména v tom směru, že tematizované faktory mohou ovlivnit „vyřazení mateřství“ i z dlouhodobých plánů. Bezdětnost jako životní strategie stojí však na těchto místech na okraji zájmu.

⁹⁸Druhý údaj v tomto řádku neodpovídá součtu v tabulce kvantifikovaných témat: obsah příspěvků tvoří také popis situací, dojmů dokreslujících celý příběh, který není zařaditelný do podstatných, relevantních kategorií.

Graf 7.5: Struktura analyzovaného materiálu z hlediska subjektu sdělení (100% tvoří plocha všech analyzovaných příspěvků, tj. 6187 cm normosloupce)

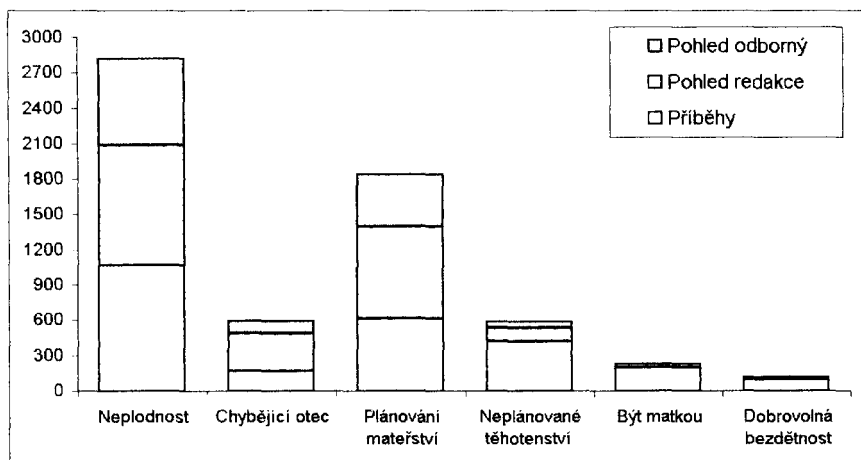
7.6 Mateřství a bezdětnost v časopisech pro ženy - kvantitativní shrnutí

7.6.1 Obecné tendence

Problematika mateřství a bezdětnosti je v analyzovaných časopisech tematizována nejčastěji z pozice žen, které se svěřují se svými osudy resp. z pozice redaktorek časopisů, jež zpracovávají relevantní problémy formou analytických a informativních článků. Přímá, nezprostředkovaná vyjádření lékařek/lékařů a psychologek/psychologů, mají v převážné většině doplňkový charakter - jejich citace tak reprezentují odborná stanoviska k dílčím aspektům akcentovaných problémů, jsou reakcí na publikované příběhy nebo radou čtenářkám, které se na ně se svými problémy obrací v *poradnách*.⁹⁹

Nahlédneme-li mateřství a bezdětnost optikou shrnujícího grafu 7.5, je zřejmé, že prostor věnovaný autentickým výpovědím a vnějšímu pohledu redakce je relativně vyrovnaný, pokud se však samostatně věnujeme struktuře jednotlivých témat (viz. graf 7.6), je již situace poněkud odlišná. S nejméně zastoupenými problémy

⁹⁹Kvantitativní analýza na tomto místě pracuje se dvěma kódovacími jednotkami - s *délkou normosloupce v cm* resp. s *článkem* (definován v kapitole 6 Metodické potupy). Z kontrolních propočtů vyplývá, že pro postižení základních tendencí je použití obou jednotek zaměnitelné, grafy a tabulky tedy pracují vždy s tou, která lépe vystihuje jejich smysl, záměr. Pro vyjádření míry zájmu jednotlivých titulů resp. časopisů pro ženy obecně o problematiku mateřství a bezdětnosti, pro postižení frekvence výskytu vychází výpočty z počtu článků, délka sloupce v cm zase lépe vystihuje strukturu, jelikož jsou tak kontrolovány odlišné rozsahy jednotlivých příspěvků. Srovnání míry pozornosti věnované v ženských titulech mateřství a bezdětnosti s jinými tématy by vyžadovalo novou, obecněji zaměřenou analýzu - existující práce, výzkumné zprávy akcentující frekvenci výskytu jednotlivých témat relevantního stupně obecnosti se mi nepodařilo získat.

Graf 7.6: Struktura jednotlivých témat z hlediska subjektu sdělení (délka normosloupe v cm)

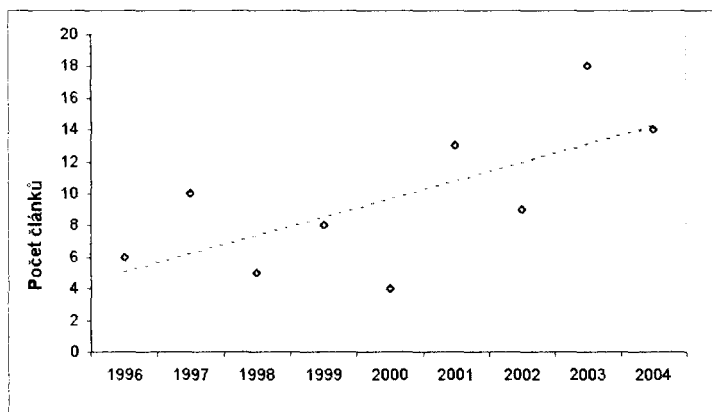
se setkáváme zejména v příbězích, redakce a odborníci jim věnují pozornost pouze výjimečně. Tato skutečnost se jeví jako logická: okrajové problémy se náhodně vynořují v konkrétních životních osudech, nejsou zpracovávány jako velká, samostatná témata, jimž je potřeba věnovat se podrobněji a eventuálně je konzultovat s odborníky. Výjimku tvoří problematika potenciálně osamělých matek, žen, kterým v naplnění touhy po dítěti brání absence partnera, jenž by jejich přání sdílel.¹⁰⁰

Časopisy pro ženy věnovaly ve sledovaném období zdaleka nejvíce prostoru *nedobrovolné bezdětnosti* resp. její nejčastější příčině - *neplodnosti*. Tato problematika má dominantní postavení - je zpracovávána relativně nejčastěji a nejpodrobněji - ve všech analyzovaných titulech. Významný prostor pro odlišné úhly pohledu byl vyhrazen také silně zastoupené tematice *plánovaného rodičovství* akcentující zejména motivy odkládání mateřství do vyššího věku. Naopak zcela marginální postavení má v ženských časopisech *dobrovolná bezdětnost*, tento problém blíže poznáváme pouze prostřednictvím dvou výpovědí žen, které se programově rozhodly pro život bez dětí, a stručného komentáře Katky, jež příběhy otiskla.

Pokud se zaměříme na vývoj počtu článků souvisejících se sledovanou problematikou a odhlédneme-li od meziročního kolísání hodnot, můžeme konstatovat rostoucí trend (viz. graf 7.7).¹⁰¹ Zatímco v roce 1996 vyšlo na stránkách čtyř titulů pouze 6 relevantních příspěvků, na konci sledovaného období to bylo již 14. Ča-

¹⁰⁰ Viz. kapitola 7.1.2 *Chybějící otec*. Na tomto místě je však třeba poznamenat, že vzhledem k malému výskytu relevantních příspěvků je celková struktura významně ovlivněna jedním rozsáhlým článkem.

¹⁰¹ Graf 7.7 zobrazuje vývoj počtu publikovaných článků v letech 1996 - 2004 - v tomto období vycházely již všechny analyzované tituly.

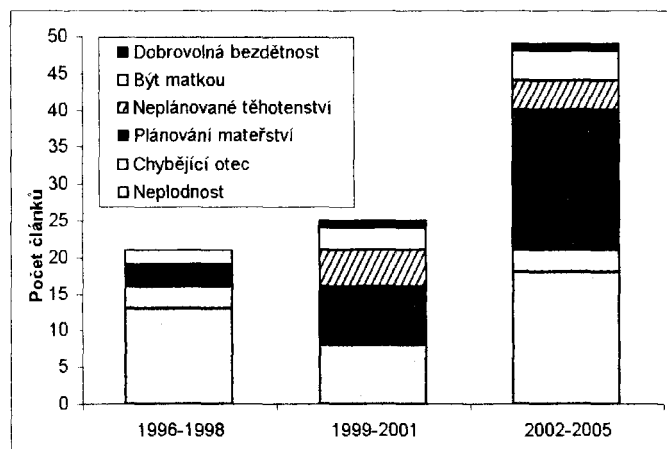
Graf 7.7: Vývoj počtu publikovaných článků v letech 1996 - 2004

sové řady umožňují zachytit tuto základní vývojovou tendenci u všech vybraných magazínů kromě *Cosmopolitanu* - zde není možné rostoucí trend jednoznačně prokázat.

Jak je zřejmé z grafu 7.8, mění se v čase také struktura relevantních textů z hlediska identifikovaných klíčových témat. Analyzovaný materiál se stává heterogennějším: spektrum typů problémů tematizovaných v kontextu mateřství a bezdětnosti se rozšiřuje a mění se jejich zastoupení. Na počátku sledovaného období tvoří příspěvky zaměřené na problematiku *nedobrovolné bezdětnosti* - způsobenou poruchami plodnosti či absencí potenciálního otce - tři čtvrtiny publikovaného materiálu, zatímco mezi články zpracovanými v průběhu let 2002-2005 nedosahuje jejich podíl ani poloviny. K ústupu zájmu o tuto problematiku však rozhodně nedochází, zmíněná tendence je ovlivněna především značným nárůstem prostoru, jenž sledovaná média věnují otázkám odkládání založení rodiny. V posledních letech sledujeme též náznak zájmu o fenomén dobrovolné bezdětnosti: ačkoli jsem si vědoma toho, že vydání dvou takto zaměřených článků může být pouze výkyvem ovlivněným např. osobním zájmem konkrétní redaktorky/redaktorek, také na základě „letmých doteků“ této problematiky v příspěvcích o odkládání mateřství do vyššího věku,¹⁰² bych se přikláběla spíše k hypotéze, že se jedná o pozvolný počátek vývoje v chápání vztahu mezi feminitou a mateřstvím, ve smyslu jeho postupného rozvolňování.¹⁰³

¹⁰²především v *Cosmopolitanu*

¹⁰³Tuto hypotézu podporují slova šéfredaktorky českého *Cosmopolitanu* S. Karasové, která v reakci na můj emailový dotaz (založený na získaných výsledcích o tematické struktuře analyzovaných článků) přiznává dobrovolné bezdětnosti jakožto životní strategii především do budoucna velký význam a zájem nezanedbatelné části čtenářek. Názor P. Fundové, šéfredaktorky *Katky*, která považuje plánovanou bezdětnost za problém menšinový a tudíž nezajímavý pro čtenářky časopisů s *masovými náklady*, ji však spíše vyvrací. Stanoviska redakcí *Zdraví a Překvapení* se mi

Graf 7.8: Struktura souboru příspěvků z hlediska jednotlivých témat v letech 1996-2005

Na základě výše uvedeného lze však v každém případě konstatovat, že formulované pracovní hypotézy o nárůstu velikosti souboru publikovaných článků i jeho různorodosti byly potvrzeny.¹⁰⁴

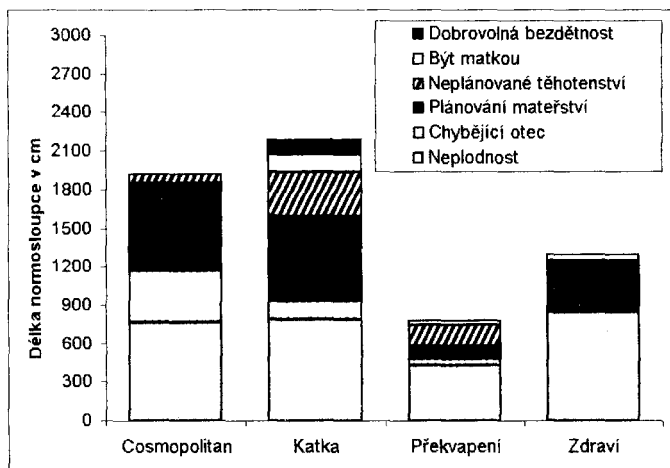
7.6.2 Odlišné pojetí problematiky jednotlivými tituly

Tematika nedobrovolné bezdětnosti, reprezentovaná především problémy s neplodností, má významné postavení ve všech sledovaných magazínech (viz. graf 7.9); relativně nejvíce prostoru (vymezeného pro mateřství a bezdětnost) je jí věnováno v časopise *Zdraví*, což logicky vyplývá ze zaměření tohoto titulu. V *Cosmopolitanu* nacházíme největší množství článků akcentujících situaci žen, které touží a jsou odhodlány stát se matkami, přestože nemají stálého partnera, který by s nimi jejich plány sdílel. Druhým obecně nejsilnějším tématem je plánované rodičovství, v tomto případě však výjimku tvoří *Překvapení*, kde se častěji objevují příspěvky zaměřené na nechtěné těhotenství. Všechny skupiny problémů, které byly identifikovány, najdeme v časopise *Katka* - zde je tedy problematika mateřství a bezdětnosti tematizována nejrozmanitějším způsobem, soubor příspěvků je z hlediska výskytu jednotlivých témat nejvíce heterogenní.

Strukturu výběrového souboru z hlediska užitých úhlů pohledu znázorňuje graf 7.10; v tomto ohledu se jednotlivé tituly citelně liší: zatímco v *Katce* a *Překvapení* se analyzované problémy objevují nejčastěji v publikovaných výpovědích

nepodařilo získat. Pro odhad budoucího vývoje by tak jistě bylo potřeba dalších výzkumů, analýz, a nejvíce by samozřejmě pomohl delší časový odstup.

¹⁰⁴Formulace pracovních hypotéz viz. kapitola 6 Metodické postupy.

Graf 7.9: Tematická struktura souboru příspěvků v jednotlivých časopisech

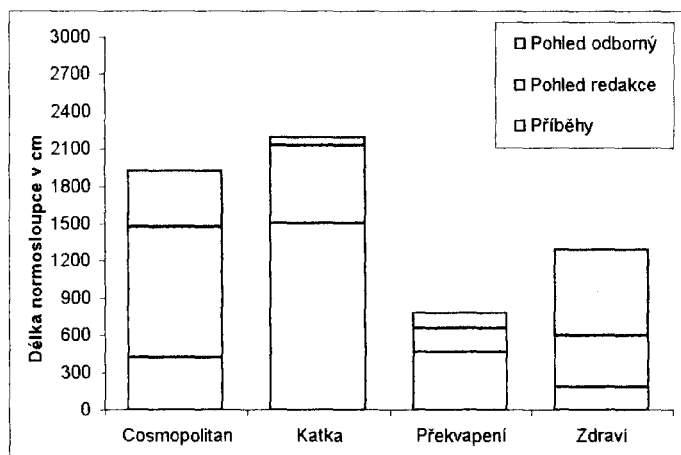
čtenářek, v *Cosmopolitanu* převažuje pohled jednotlivých redaktorek a časopis *Zdraví* tematizuje problémy nejčastěji z pozice odborné.¹⁰⁵ V *Katce* mají naopak odborná stanoviska zcela marginální postavení. Nastíněné tendence jistě nelze vztahovat pouze ke sledovaným problémům, jsou spíše vyjádřením způsobu práce a zaměření jednotlivých redakcí v obecném slova smyslu.

Grafy 7.9 a 7.10 jsou zajímavé vzhledem ke struktuře souboru článků, z hlediska velikosti prostoru, který jednotlivé tituly věnují mateřství a bezdětnosti, mohou však být bez bližšího vysvětlení matoucí. Je zde v absolutních hodnotách kvantifikován prostor přidělený relevantním problémům od okamžiku vzniku jednotlivých magazínů do současnosti. Je třeba si uvědomit, že délka analyzovaného období se v jednotlivých případech lehce liší, stejně jako objem titulů či jejich periodicita.¹⁰⁶ Pro postižení míry jejich skutečného zájmu o problematiku a možné srovnání je tedy vhodnější vycházet z relativních údajů.¹⁰⁷ Z tabulky 6.12. je zřejmé, že časopisy *Katka*, *Překvapení* a *Zdraví* věnují problematice mateřství

¹⁰⁵Oslovení odborníci - nejčastěji lékaři, lékařky - jsou zde často samotnými autory/autorkami článků, jejich role se tedy neomezuje na vyjádření se k jednotlivým, dílčím aspektům zpracovávané problematiky.

¹⁰⁶Období vydávání *Katky* a *Zdraví* je dlouhé 11,5 let, v případě *Cosmopolitanu* se jedná o 10 let a *Překvapení* vychází již 9 let.

¹⁰⁷Na základě tří náhodně vybraných čísel časopisů byl vypočten průměrný počet článků publikovaných v jednom vydání časopisu: *Cosmopolitan* - vychází zde v průměru 110 článků za měsíc, *Katka* - v průměru 33 článků za týden, *Překvapení* - v průměru 24 článků za týden, *Zdraví*: v průměru 81 článků za měsíc. S využitím těchto údajů byl pro každý titul vypočten hypotetický počet článků, které byly publikovány v průběhu celého období, kdy magazín vycházel, a tento počet představuje pro tab. 7.12 celek, k němuž je vztahován počet analyzovaných článků, tedy článků vztahujících se k problematice bezdětnosti.

Graf 7.10: Struktura článků jednotlivých titulů z hlediska subjektu sdělení

a bezdětnosti přibližně shodný podíl celkového prostoru, v Cosmopolitanu mají související problémy mezi ostatními tématy postavení nejslabší.

Cosmopolitan	Katka	Překvapení	Zdraví
0,13%	0,23%	0,20%	0,20%

Tabulka 7.12: Zastoupení článků tematizujících mateřství a bezdětnost v jednotlivých titulech (100% tvoří počet všech publikovaných článků)

Jak je zřejmé z této i předchozích kapitol, na základě kvantifikace vybraných aspektů lze na rozdíly mezi jednotlivými tituly podrobenými analýze poukázat. U mnohých z těchto odlišností však vzhledem k nízkému počtu relevantních příspěvků nelze vyloučit náhodnost, jiné vzhledem k izolovanosti, tj. absenci propojení s rozdíly dalšími, nelze vysvětlit v kontextu odlišné prezentace mateřství a bezdětnosti a zůstávají tak odlišnosti dílčími. V této souvislosti je např. možné upozornit na skutečnost, že pouze v časopise Překvapení přechází v životních příbězích nedobrovolná bezdětnost z pouhé možnosti ve skutečnost, jen v časopise Katka se setkáváme s dobrovolnou bezdětností, Zdraví vůbec netematizuje neplánované těhotenství, v Cosmopolitanu nenajdeme v kontextu hodnotových orientací pojetí mateřství jako zkušenosti apod.¹⁰⁸ Tyto i jiné odlišnosti není možné bez dalších, hlubších a odlišně zacílených analýz vysvětlit a jakkoli ze zdají být výrazné, není jejich pochopení vzhledem k zadání mé práce nutné. Spíše než dílčí odlišnosti je tak pro mne podstatná podobnost sledovaných časopisů resp. sdílený koncept, v

¹⁰⁸Viz. tab. 7.1 resp. 7.11 resp. 7.8 resp. 7.10

němž je identita ženy pevně svázána s rolí matky a mateřství je přirozenou součástí života ženy.

V nastíněném kontextu hledání distinkcí je však potřeba zmínit, že nejvýrazněji se od ostatních titulů odlišuje *Cosmopolitan* - problematika mateřství a bezdětnosti se zde objevuje nejméně často a některé z textů jsou vystavěny na výrazně prosazované myšlence ženské emancipace resp. genderové rovnosti. Tato tendence se však i zde projevuje selektivně, nejedná se o obecně sdílený koncept, z něhož by vycházely všechny relevantní články.¹⁰⁹ Koncept svobody reprodukce se v *Cosmopolitanu* promítá nejvýrazněji do propagovaného práva svobodně se rozhodnout pro mateřství bez ohledu na vnější okolnosti.¹¹⁰

---

¹⁰⁹Dle profilu časopisu (viz. kapitola 5 *Český mediální trh a časopisy pro ženy* resp. příloha 2) lze předpokládat, že sféra rodiny zde nepatří mezi dominantní témata: myšlenky ženské emancipace se pravděpodobně výrazněji prosazují v textech zaměřených na oblast častěji se vyskytujících partnerských a pracovních vztahů. Také dílčí relevantní témata se mohou objevovat v jiných kontextech.

¹¹⁰Viz. kapitola 7.1.2 *Chybějící otec*.

Kapitola 8

Závěr

Ve světě ženských časopisů je identita ženy pevně svázána s rolí matky; mateřství je zde obecně očekávanou součástí životního plynutí, je spojováno s obdobím dospělosti ve smyslu životního poslání, životní náplně. Ženy-matky vnímají mateřskou lásku jako zcela přirozenou, touze po dítěti přisuzují instinktivní charakter, vztah s dítětem je pro ně zdrojem pozitivních emocí, které nelze prožít jiným způsobem, nelze je ničím nahradit. Negativní aspekty péče o dítě jsou zde sice zmiňovány, v kontextu poetického líčení krásy mateřství však jejich význam téměř zaniká. **Ženy-matky připisují mateřství nejvyšší hodnotu ve svém životě,** pro bezdětné ženy, které po mateřství touží, mnohdy hodnoty a cíle mimo kategorie rodičovství zcela ztrácí význam.

Zajímavá je **síla fenoménu konkrétní matky** prostupující všechny analyzované tituly - pocity, problémy, události jsou zde spojeny s reálnými životy; bez ohledu na to, jedná-li se o známé osobnosti či ženy, jejichž křestní jména, tváře poznáváme pouze prostřednictvím publikovaných příběhů nebo jejich komentářů, je zřejmé, že personifikovaná témata a události mají větší šanci na průnik z reálného světa do světa médií a pravděpodobně i zpět.

Bezdětnost je v časopisech pro ženy primárně vnímána jako nečekaná a nežádoucí životní zkušenost, zapříčiněná nejčastěji neplodností páru, kterou je třeba překonat. Vzhledem k charakteru životních příběhů i ostatních příspěvků převážně není spojena s definitivou, představuje pouze přechodný stav resp. jeden z možných scénářů budoucnosti, jehož naplnění je třeba zabránit. Účinnými prostředky v konkrétních situacích jsou možnosti současné reprodukční medicíny, jež pro mnoho žen a mužů majících problémy s početím znamená velkou naději. Neplodné aktérky příběhů žijí v dichotomizovaném světě šťastných matek a zoufalých bezdětných žen, ve světě těhotenství/menstruace, plodných/neploďných dnů... Vše mimo tyto kategorie pro ně pozbývá na významu. Neúspěšné snahy o těhotenství jsou zdrojem pocitů méněcennosti, viny, prázdnoty a bezmoci, jejichž výsledkem jsou negativní změny sebepojetí. Neplodné ženy ztrácí kontrolu nad

svými životními plány, mají problémy s identitou.

Ve vybraných časopisech mají životní příběhy v převážné většině šťastný konec - snahy párů a lékařů v centrech asistované reprodukce jsou korunovány úspěchem. Výpovědi s otevřeným koncem přibližují obvykle situace žen, které jsou na počátku své cesty potýkání se s neplodností a mají stále vůli a možnost účastnit se léčebných programů; způsob prezentace práce lékařů a lékařek reprodukční medicíny a úspěchy specializovaných center implicitně obsahují předpoklad, že se jejich touha nakonec naplní. Přijetí reality, budoucnosti života bez dětí a sebe-realizace v sociálních rolích mimo kategorie mateřství a bezdětnosti je v prostředí ženských časopisů skutečnou výjimkou. **Ženy v časopisech se anticipované role matky nevzdávají**, ať již jim v naplnění touhy po dítěti brání potíže s plodností či jiné bariéry (konkrétně postoj partnera či jeho absence), ať je možnost založení rodiny jakkoli pravděpodobná.¹ Reálný svět není ženskými časopisy idealizován v tom smyslu, že by byl v jejich pojetí světem štěstí, pohody a krásy bez zásadních problémů, jeho „zsvětlení“ však podle všeho spočívá v tom, že se většina nastíněných nesnází nakonec úspěšně vyřeší. Ať už je řešení problémů hladké a rychlé, nebo bolestné a vyžadující trpělivost, je pro ně charakteristické především to, že nevyžaduje zásadní přehodnocení plánů, představ, hodnot resp. redefinici a rekonstrukci osobního světa v souladu s novou, neočekávanou zkušeností. Konec obtížných životních situací se tak v převážné většině váže k dosažení cílů, jež byly před jejím počátkem stanoveny. Takto vystavěný svět pravděpodobně působí mnohem povzbudivějším dojmem než „nereálný“ svět bez seriózních problémů, nicméně, jak uvidíme níže v textu, pouze na omezený okruh čtenářek.

Přestože mateřství zde znamená přirozené naplnění dospělého života ženy, vzhledem k relativně velkému množství otištěných životních příběhů a statistik akcentujících rostoucí počet neplodných párů resp. existenci řady rizikových a omezujících faktorů, **není prezentováno jako samozřejmost**. V této souvislosti je odborníky zdůrazňován např. vliv věku vymezujícího přirozené hranice mateřství, jednoho z nejsilnějších faktorů ovlivňujících plodnost. Každé narozeninové oslavy blízkí resp. vzdalující se třicítky jsou tak symbolicky doprovázeny varovně vztyčeným prstem odborného lékaře/odborné lékařky a stresem bezdětné oslavenkyně.

V kontextu silných emocí, které doprovází dílčí neúspěšné snahy o početí nebo naopak úspěšné otěhotnění a narození vymodlených dětí, se může zdát pochopitelné, že ve většině sledovaných časopisů plánovaná bezdětnost téměř neexistuje. Na základě provedené analýzy je možné říci, že redakce podle všeho vycházejí z předpokladu, že (téměř) všechny ženy resp. čtenářky přirozeně chtějí děti, a v tomto přání, životním cíli je dobré je podporovat, povzbuzovat a poskytovat příklady, rady pro překonávání překážek na cestě k mateřství. **Ženské časopisy**

¹Jedinou přijatelnou alternativou biologického mateřství bývá adopce.

tak jednoznačně reprodukuje konvenční vzorce chování ženy, její tradiční společenskou roli a podporují tak představu médií jako síly, která upevňuje status quo, ve smyslu uspořádání souboru hodnot, o něž se opírá.² Alternativní osudy, v nichž současný resp. budoucí život ženy neintegruje roli matky se ve sledovaném kontextu vyskytují zcela okrajově; koncept samozřejmě mateřské touhy ctí všechny analyzované tituly.

Ve světě Katky, která se jako jediná fenoménu dobrovolné bezdětnosti přímo věnovala, je negativní stereotyp žen, které se svobodně rozhodly pro život bez mateřství, stále velmi silný: **dobrovolně bezdětné ženy, které se prostřednictvím publikovaných výpovědí svěřují se svým příběhem, pocítují stigmatizující efekt, musí svou motivaci opakovaně vysvětlovat, obhajovat a čelit neustálému sociálnímu tlaku ze strany svého okolí.**

Jako prostor, v němž mnohdy nelze jasně vytyčit hranice dobrovolné a nedobrovolné bezdětnosti, by mohlo být pojímáno odkládání rodičovství do vyššího věku. Tato problematika je v kontextu aktuálních demografických trendů časopisy pro ženy tematizována v posledních letech stále častěji a z různých úhlů pohledu. V tomto prostředí je však propojení oddalování rodičovství s celoživotní bezdětností vzácné (týká se téměř výhradně Cosmopolitanu), neboť příčiny rostoucího průměrného věku novopečených maminek jsou zde běžně chápány jako bariéry, jež je třeba překonávat. **Tedy nikoli vůle, vnitřní přesvědčení a motivace, ale především vnější okolnosti mohou naplnění mateřské role v životě ženy ohrožit.** V této souvislosti jsou strategie oddalování rodičovství zasazovány nejčastěji do explanačních rámců ekonomických problémů mladých rodin a existujících genderových nerovností. Většina uváděných a vysvětlovaných příčin tak spolu s výše zmíněnými poruchami plodnosti spoluvytváří prostředí, v němž mateřství již není zcela samozřejmé. Samozřejmě však zůstává touha po něm - **v kontextu naznačených proměn hodnotových orientací mladých lidí neslábne význam mateřství, to jen sílí význam jiných hodnot, s mateřstvím často obtížně slučitelných** (např. svobody, cestování, profesní seberealizace aj.). **Tento trend však v prostředí ženských časopisů jen ztěží dokáže ohrozit místo mateřství v životních plánech žen.**

K ustanovení hranic svobody reprodukce významně přispívají vyjádření odborných lékařů/lékařek a psychologů/psycholožek - právě ti spoluurčují, do jaké míry je ve světě ženských časopisů přiznáno ženám právo svobodně se rozhodnout, zdali se stát matkou, kdy a jakým způsobem. **V případě nechtěného těhotenství je názorové klima v ženských časopisech příznivé konceptu výhradního práva ženy svobodně si zvolit, jak se v takové situaci zachovat.** Názor partnera resp. potenciálního otce, není-li ženou sdílen, má zcela okrajové

²Tato teze vztahující se k charakteru masových médií vychází primárně z kritické teorie Frankfurtské školy.

postavení a jakýkoli nátlak je hodnocen negativně. Právo nenarozeného dítěte na život, jakožto hlavní součást argumentace odpůrkyn a odpůrců umělého přerušení těhotenství, není na tomto místě tematizováno. Právě ochrana nenarozeného dítěte se však vynořuje v situaci, kdy je diskutována dostupnost umělého oplodnění pro ženy bez stálého partnera, popř. ženy v postreprodukčním věku. **Neplodnost, se kterou centra asistované reprodukce bojují, je zde jednoznačně pojímána jako problém páru a odborní lékaři i lékařky zde odmítají přijmout odpovědnost za přivedení dítěte do neúplné rodiny.** Konflikt individuálního štěstí matky a zájmů dítěte prostupuje též úvahy nad příběhy postmenopauzálních matek. **Svoboda reprodukce tak není na tomto místě vnitřně konzistentním konceptem.**

Na základě výsledků své práce mohu říci, že problematika mateřství a bezdětnosti je v časopisech pro ženy tematizována v rámci relativně úzce vymezených hranic. Nehledě na to, má-li být cílem „pouhé“ uvedení do problematiky, přiblížení různých životních stylů, situací a řešených problémů, vyjádření pochopení, povzbuzení nebo poskytnutí inspirace či odborných rad, jak se s možnými životními situacemi vyrovnat, je zřejmé, že obraz reality je zkreslený a adresné příspěvky určené pouze omezenému okruhu čtenářek. Např. ženy, které se dobrovolně rozhodly pro život bez mateřství, v ženských titulech téměř neexistují, stejně jako páry, které se musely své touhy po dítěti definitivně vzdát a vyrovnat se s realitou celoživotní bezdětnosti. Na základě analýzy trendu snad lze určité změny v budoucím vývoji tematizace této problematiky předpokládat, v současnosti je však zřejmé, že hodnota mateřství a bezdětnost představují relativně nové a dosud málo prozkoumané fenomény na to, aby prolomily ledy dominance tradičního pojetí ženství.

V závěru práce bych ráda uvedla, že jsem ve svých analýzách a úvahách vědomě nepřekročila hranice světa ženských časopisů a minimálně se zabývala možným resp. pravděpodobným vlivem těchto médií a jejich vztahem k realitě, kterou reprezentují a zároveň konstruují. Konfrontaci sociální skutečnosti s jejím odrazem v médiích, porovnání intencí redakcí ženských časopisů a skutečného vlivu, jaký mají na své čtenářky, tedy propojení sociologie hodnot s hlubšími poznatky mediálních studií, může být záměrem velmi zajímavým, nicméně ve své komplexnosti přesahuje cíle a možnosti této práce. Necht' je však spolu s formulovanými hypotézami a otázkami inspirací pro výzkumy a práce budoucí.

Literatura

- Badinter, E. 1998. *Materská láska od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.
- Bartas, B., Štefková, M. 2005. „Typy a příčiny neplodnosti“ [online]. c2005, poslední aktualizace 17.5.2005 [cit. 2005-10-12]. Dostupné z <http://www.neplodnost.cz/web/verejnost/informace/typy/>
- Berger, A. A. 1998. *Media Analysis Techniques*. London: Sage Publications.
- Burton, G., Jiráček, J. *Úvod do studia médií*. Praha: Barrister & Principal.
- Coufalová M. 2003. „Něžná polovina lidstva čte jako o život.“ In: *Strategie* 29.9. 2003.
- Čermáková, M. 1997. *Rodina a mění se gender role: sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav AVČR.
- Dawkins, R. 1998. *Sobecký gen*. Mladá fronta: Praha.
- Disman, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Dudová, R., Vohlídalová, M. 2005. „Rodina a rodičovství v individualizované společnosti.“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 1/2005.
- Fialová, L. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Slon.
- Fialová, L. 2005. „K některým rysům demografického vývoje v České republice v závěru 20. století.“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 1/2005.
- Hamplová, D., Pikálková S. 2002. „Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah.“ In: *Současná česká společnost*. Praha: SÚAV ČR.
- Hamplová, D., Rychtaříková, J., Pikálková S. 2003. *České ženy*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd.
- Hašková, H. 2004a. „Rodičovství a bezdětnost očima českých mužů a žen.“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 2-3/2004.
- Hašková, H. 2004b. „Fenomén bezdětnosti v kontextu sociálních změn v ČR.“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 2-3/2004.
- Hašková, H. 2003. „Hranice mateřství.“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 1-2/2003.
- Hnízdilová, L. 2000. *Ženský tisk na konci 19. a na konci 20. století*. Bakalářská práce obhájená na FHS UK.
- Ireland, M., S. 1993. *Reconceiving Women*. London: The Guilford Press.
- Köpplová, B. 2005. „Kam směřují časopisy a lifestyleové magazíny.“ In: *10 let v českých médiích*. Praha: Portál.
- Leontiyeva, I. 2003. „Evropský a světový výzkum hodnot.“ c2005, poslední aktualizace 23.12. 2005 [cit. 2005-10-12]. Dostupné

- z <http://www.socioweb.cz/index.php3?disp=aktuality&shw=114&lst=104>.
- Lipovetsky, G. 1999. *Soumrak povinnosti*. Praha: Prostor.
- Mareš, P., Potočný T. 2003. *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal.
- Mareš, P. 2002. „Hodnota dítěte.“ In: Plaňava, I.; Pilát, M. (eds.) 2002. *Děti, mládež a rodina v období transformace*. Brno: nakladatelství Barrister & Principal.
- Maříková, H., Věšíňová-Kalivodová E. (ed.) 1999. *Společnost mužů a žen z aspektu genderu - sborník studií*. Praha: Open Society Found
- Maříková, H. 2000. *Proměny současné české rodiny*. Praha: Slon
- Matějček, Z. 1978. „Hodnota dítěte pro rodinu.“ *Demografie*, 20 (2).
- Možný, I. 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon.
- Možný, I. 1990. *Moderní rodina, mýty a skutečnost*. Brno: nakladatelství Blok.
- McQual, D. 20002. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- Nakonečný, M. 1997. *Motivace lidského chování*. Praha: Akademia.
- Osvaldová, B. et. al. (ed.) 1998. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- Osvaldová, B. 2004. *Česká média a feminismus*. Praha: Slon/Libri.
- Osvaldová, B. 2000. „Současný ženský tisk pro ženy.“ In: *Otázky žurnalistiky 2/2000*.
- Paličková, L. 2002. *Přístupy k fenoménu mateřství v časopisech ELLE, Tina, Vlasta*.
Disertační práce obhájená na FSV UK.
- Prudký, L. 2002. „Vývoj hodnotových orientací u nás - dispozice k soudržnosti?“
[online]. c2005, [cit. 2005-10-12]. Dostupné
z <http://www.veda.fsv.cuni.cz/doc/prudky.doc>.
- Rabušic, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Slon.
- Rabušic, L. 2001.a. *České hodnoty 1991-1999*. Brno: Masarykova univerzita.
- Rabušic, L. 1996. „O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice.“ In *Demografie 3/1996*.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Ridley, M. 1999. *Červená královna. Sexualita a vývoj lidské přirozenosti*. Praha: Mladá fronta.
- Rychtaříková, J. 1996. „Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situaci.“ In: *Demografie 2/96*.
- Rychtaříková, J. 2002. „Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě.“ In: *Současná česká společnost*. Praha: SÚAV ČR.
- Singly, F. 1999. *Sociologie moderní rodiny*. Praha: Portál
- Sobotková, I. 2002. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Strauss, A., Corbinová, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Říhová, H. 1996. *Publicistika v nových časopisech pro ženy*. Diplomová práce obhájená na FSV UK.
- Šalamounová, P., Nývlt, O. 2004. „Podíly bezdětných žen podle dosaženého vzdělání.“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum 2-3/2004*.
- Šlechtová, H. 2005. „Je rodič víc nebo míň?“ In: *Gender, rovné příležitosti a výzkum 1/2005*.

- Urbánek E. 1994. „Interakce člověka a společnosti (role, pozice, normy, hodnoty).“ In: *Sociologické texty I*. Praha: Katedra sociologie FFUK.
- Velký sociologický slovník* 1996. Praha: Karolinum.
- „Láska, sex a intriky (bez uvedení autora/ky).“ In: *Marketing a média* 22.5. 2000.
- Media Projekt 2005. [online]. c2001-2005, [cit. 2005-10-12]. Dostupné z <http://www.marketingovenoviny.cz/index.php3?Action=View&ARTICLE.ID=3425>

Zdroje dat

Datový soubor Evropského výzkumu hodnot 1991, 1999.

Seznam analyzovaných článků

- Bez uvedení autorky. „Jak dlouho můžete čekat na dítě?“ In: *Cosmopolitan* 2/2005.
- Bez uvedení autorky. „Máte si spolu pořídit dítě?“ In: *Cosmopolitan* 6/2005.
- Fenclová, M. 2003. „27 dobrých důvodů proč ještě nemít děti.“ In: *Cosmopolitan* 5/2003.
- Klevisová, M. 2003. „Vy chcete dítě, on ne...Co s tím?“ In: *Cosmopolitan* 12/2003.
- Nosková, E. 2003. „Jak mít kariéru i dítě?“ In: *Cosmopolitan* 6/2003.
- Kudrnová, A. 1997. „Teror mateřství.“ In: *Cosmopolitan* 10/2003.
- Bára 2003. „Sama si určím, kdy je pravý čas na dítě (dopis čtenářky)“ In: *Cosmopolitan* 6/2003.
- Škodáková, S. 2003. „Nové důvody, proč nemůžete otěhotnět“ In: *Cosmopolitan* 10/2003.
- Racková, S. 2002. „Otěhotněte ještě tento rok, nebo nikdy!“ In: *Cosmopolitan* 3/2002.
- Wallerová, R. 2001. „Kdo zmrazil českým ženám mateřské instinkty?“ In: *Cosmopolitan* 6/2001.
- Antošová, S. 1997. „Porodíte to dítě za mě!“ In: *Cosmopolitan* 4/2001.
- Rýznerová, E. 1999. „Vy nikdy nebudete mít dítě!“ In: *Cosmopolitan* 11/1999.
- Antošová, A. 1999. „To dítě si nechám!“ In: *Cosmopolitan* 10/1999.
- Černá-Šípková, H., Šťastná Z., Hopličková R. 1998. „Chcete mít dítě z banky?“ In: *Cosmopolitan* 5/1998.
- Jungová, T. 1998. „Být, nebo nebýt svobodná máma“ In: *Cosmopolitan* 2/1998.
- Bez uvedení autorky. „Chcete všechno? Mějte to!“ In: *Cosmopolitan* 10/1998.
- Bez uvedení autorky. „Co počít, když ne a ne počít“ In: *Cosmopolitan* 6/1996.
- Jolana 2005. „Nemáš někdy pocit, že ti bez dítěte něco chybí? (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 19.4. 2005.
- Bez uvedení autorky. „Tatínkem v 50?“ In: *Katka* 3.8. 2004.
- Bez uvedení autorky. „Dítě? Děkuji, ale nemám zájem!“ In: *Katka* 11.5. 2004.
- Marie 2004. „Ze života... (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 14.9. 2004
- Bez uvedení autorky. „Každou noc jsem snila o tom, že budu držet v náručí své dítě“ In: *Katka* 5.4. 2004.
- Andrea 2004. „Dala bych cokoli, jen být těhotná (příběh čtenářky)“ In: *Katka* 14.9. 2004.
- Bez uvedení autorky. „Matky, které jsou ještě dětmi“ In: *Katka* 24.5. 2004.
- Melenová, A. 2004. „Jsem šťastná, že mohu být mámou“ In: *Katka* 3.8. 2004.

- Pavesková, G. 2004. „Vinila jsem ji ze zrady, protože čekala mimino?“ In: *Katka* 9.3. 2004.
- Váchová, D. „Byla jsem s ním jen kvůli dítěti“ In: *Katka* 21.7. 2004.
- Bez uvedení autorky. „Přála jsem si dítě. Ale on řekl nikdy!“ In: *Katka* 3.5. 2004.
- Jana 2003. „Díky antikoncepci máme dítě (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 30.4. 2003.
- Andrea 2003. „Chtěli bychom založit rodinu, ale každý nám to rozmlouvá (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 9.7. 2003.
- Bez uvedení autorky. „Mám mít dítě jenom proto, že si to přeje můj manžel?“ In: *Katka* 15.9. 2003.
- Lukešová, A. 2003. „Je dítě opravdovým důkazem lásky?“ In: *Katka* 30.7. 2003.
- Bez uvedení autorky. „S narozením dítěte se nemusí vše změnit.“ In: *Katka* 9/2003.
- Jana 2003. „Není náš, ale milujeme ho (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 12.6. 2003.
- Bez uvedení autorky. „Konečně budeme mít děťátko“ In: *Katka* 30.12. 2003.
- Bez uvedení autorky. „Je dítě tím opravdovým naplněním štěstí?“ In: *Katka* 26.3. 2003.
- Bez uvedení autorky. „Své dítě jsem přivedla na svět v pravém okamžiku.“ In: *Katka* 2.10. 2002.
- Karolína 2002. „Proč mi odpíral splnění nejtoužebnějšího přání?... (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 12.6. 2002.
- Bez uvedení autorky. „Často přemýšlím o tom, co by bylo, kdybych opravdu měla své dítě“ In: *Katka* 31.7. 2002.
- Bez uvedení autorky. „Stala se prvorodičkou ve svých 62 letech.“ In: *Katka* 12.9. 2001.
- Bez uvedení autorky. „Kolik peněz stojí rodiče vlastní potomci?“ In: *Katka* 21.3. 2001.
- Bez uvedení autorky. „S mateřstvím matky nyní nespěchají“ In: *Katka* 28.3. 2001.
- Bez uvedení autorky. „Je narozením potomka nebezpečím pro lásku?“ In: *Katka* 30.5.01.
- Bez uvedení autorky. „Na dítě se teď necítím“ In: *Katka* 2.5. 2001.
- Bez uvedení autorky. „Myslíte, že je třicetiletá žena bez dítěte vyřízená?“ In: *Katka* 19.8. 2001.
- Kateřina 2000. „U moře splněných přání... (dopis čtenářky)“ In: *Katka* 25.8. 2000.
- Škardová, M. 2000. „Miminko...Raději ne. Nebo ano?“ In: *Katka* 30.6. 2000.
- Bez uvedení autorky. „Vždyť každý z nás má děti rád“ In: *Katka* 13.3. 1999.
- Bez uvedení autorky. „Protože jsem neotěhotněla, cítila jsem se úplně neschopná“ In: *Katka* 10.4. 1999.
- Bez uvedení autorky. „Když děťátko nepřichází“ In: *Katka* 17.4. 1999.
- Bez uvedení autorky. „Dnes už jsem šťastná!“ In: *Katka* 15.8. 1999.
- Bez uvedení autorky. „Maminka - nejhezčí povolání na světě“ In: *Katka* 20.11. 1999.
- Bez uvedení autorky. „Když vytoužené dítě nepřichází - stále více a více párů postiženo!“ In: *Katka* 25.2. 1997.
- Bez uvedení autorky. „Obava, že navždy zůstanu bezdětná mi dlouho nedala spát“ In: *Katka* 8.4. 1997.
- Jana 1996. „Může dítě zachránit náš vztah?“ In: *Katka* 2.1.1996.
- Bez uvedení autorky. „Touha je tak silná, že by člověk udělal všechno, aby měl děťátko“ In: *Katka* 14.5. 1996.

- Bez uvedení autorky. „Chtěla bych mít dítě, ale pro partnera jsou důležité jen materiální věci“ In: *Katka* 10.9. 1996.
- Irena 2005. „Ten risk za to stál“ (dopis čtenářky) In: *Překvapení* 26.3. 2005.
- Bez uvedení autorky. „Jaké jsou alternativní možnosti léčby neplodnosti“ In: *Překvapení* 21.9. 2004.
- Váchová, D. 2004. „Manželství bez dětí nemusí bolet!“ In: *Překvapení* 20.4. 2004.
- Kurková, M. 2004. „Kariéru mi překazily děti, ale nevadí.“ In: *Překvapení* 3.2. 2004.
- Kurková, M. 2004. „Tatínkem po čtyřicítce.“ In: *Překvapení* 29.1. 2004.
- Pečenková, D. 2003. „Mateřská láska“ In: *Překvapení* 20.2. 2003.
- Martečková J. 2003. „Konečně máme dceru (dopis čtenářky)“ In: *Překvapení* 11.3. 2003.
- Bednářová, J. 2002. „Miminko mít můžete!“ In: *Překvapení* 19.2. 2002.
- Kurková, M., Vondrová, I. 2001. „Toužím po dítěti, a ničím lásku“ (dopis čtenářky) In: *Překvapení* 10.9. 2001.
- Bez uvedení autorky. „Když dítě nepřichází“ In: *Překvapení* 6.4. 2001.
- Monika 2001. „Spolu nejsme samy (dopis čtenářky)“ : *Překvapení* 2.11. 2001.
- Bednářová A. 1996. „Konečně mám své sluníčko (dopis čtenářky)“ In: *Překvapení* 3.1. 1997.
- Jarmila 2005. „Pozdní mateřství“ (dopis čtenářky) In: *Překvapení* 8.4. 1997.
- Bez uvedení autorky. „V jednom roce jsem se stala dvojnásobnou matkou“ In: *Překvapení* 17.5. 1996.
- Černá B. 1996. „Nikdo nic netušil (dopis čtenářky)“ In: *Překvapení* 17.6. 1996.
- Skalická A. 2005. „Měla jsem být kluk!“ In: *Zdraví* 3/2005.
- Pokorná, T. 2005. „Přece budu mámou“ In: *Zdraví* 4/2005.
- Chlapíková, K. 2003. „Maminkou na stará kolena.“ In: *Zdraví* 3/2005.
- Stocklová, J. 2004. „Proč ženy nechtějí rodit (dopis čtenářky)“ In: *Zdraví* 10/2004.
- Skalická A. 2004. „Nejsem protekční.“ In: *Zdraví* 2/2004. Piernerová D. 2004. „Proč ženy nechtějí rodi?“ In: *Zdraví* 8/2004.
- Lešková, K. 2004. „I muži chtějí děti“ In: *Zdraví* 10/2004.
- Drahorádová, M. 2003. „Maminkou po třicítce.“ In: *Zdraví* 9/2003.
- Bez uvedení autorky. „Nemůžu otěhotnět.“ In: *Zdraví* 12/2003.
- Zemek, R. 2002. „Proč nemůžeme mít dítě“ In: *Zdraví* 5/2002.
- Merunková, S. 2002. „Splněné přání“ In: *Zdraví* 11/2002.
- Hajíčková, J. 2002. „Jsem šťastná máma“ In: *Zdraví* 9/2002.
- Kulijevičová, M. 2002. „Spletité cesty života ženy.“ In: *Zdraví* 9/2002.
- Bez uvedení autorky. „Proč muži nechtějí děti?“ In: *Zdraví* 9/2000.
- Kadlečíková M. 2000. „Celine čeká dítě“ In: *Zdraví* 10/2000.
- Šulc, J. 1998. „Sterilita“ In: *Zdraví* 5/1998.
- Bez uvedení autorky. „Rodičovství není samozřejmost.“ In: *Zdraví* 4/1998.
- Desenská I. 1997. „Sebastian je nejlepší vizitkou“ In: *Zdraví* 7/1997.
- Borovičková, R. 1997. „Čím to je, že nemůžu mít děti?“ In: *Zdraví* 10/1997.
- Kománková, J. 1997. „Petra Buzková a její jedinečné chvíle štěstí“ In: *Zdraví* 4/1997.
- Bez uvedení autorky. „Bára Basiková: Mateřství je ta nejpřirozenější role.“ In: *Zdraví* 9/1997.

Forstová, M1997. „Kariéra a mateřství - jde to dohromady?“ In: *Zdraví* 4/1997.
Bez uvedení autorky. „Svědectví o touze po novém životě.“ In: *Zdraví* 10/1993.

Přílohy

PŘÍLOHA 1: ČTENOST VYBRANÝCH ČASOPISŮ

Anna	51 000
Apetit	37 000
Báječná neděle	74 000
Betyнка	99 000
Blesk pro ženy	498 000
Burda	145 000
Claudia	209 000
Cosmopolitan	126 000
Čas na lásku	68 000
Dáma	30 000
Doteky štěstí	33 000
Elle	151 000
Fit pro život	59 000
Fitstyl	41 000
Hair a Beauty	30 000
Harper´s BAZAAR	22 000
Chvilka pro tebe	529 000
Jackie	74 000
Juicy	31 000
Katka	422 000
Linda	50 000
Maminka	65 000
Marianne	152 000
Moje zdraví	51 000
Napsáno životem	144 000
Naše rodina	24 000
Paní domu	52 000
Praktická žena	328 000
Překvapení	411 000
Puls	67 000
Style	44 000
Svět ženy	281 000
Tina	301 000
Vlasta	654 000
Xantypa	103 000
Zdraví	207 000
Žena a život	529 000

Zdroj: Media Projekt 2005 (realizovaly společnosti Gfk Praha a Median. V období od 01. 01. 2005 - 30. 06. 2005 bylo dotazováno celkem 14 585 náhodně vybraných respondentů z celé České republiky.)

PŘÍLOHA 2: ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY VYBRANÝCH TITULŮ

Katka (týdeník pro současné ženy)

Vydavatelství: Burda Praha

Periodicita: týdeník

Čtenost: 422 000

Cena za výtisk: 9,- Kč

Charakteristika: *Časopis pro mladé, odvážné a sebevědomé ženy, plný informací, nápadů a dobrých rad.*

Cílová skupina: Aktivní, mladá, moderní žena ve věku 18-35 let, která drží krok se současnými trendy.

Cosmopolitan

Vydavatelství: Stratosféra

Periodicita: měsíčník

Čtenost: 126 000

Cena za výtisk: 95,- Kč

Charakteristika: *Časopis pro mladou a suverénní ženu. Je diskrétní přítelkyní, která zná odpověď i na ty nejintimnější otázky!*

Cílová skupina: Ženy ve věku 18-40 let se středními a středně vyššími příjmy

Překvapení

Vydavatelství: Sanoma Magazines Praha

Periodicita: týdeník

Čtenost: 411 000

Cena za výtisk: 19,90 Kč

Charakteristika: *Překvapení je milý, vlnivý časopis plný čtenářských příběhů, čtení pro ženy, receptů a rad.*

Cílová skupina: Ženy a dívky ve věku 20-45, střední příjmové skupiny, z menších měst.

Zdraví (Fit, krása, pohoda)

Vydavatelství: B.D.S. s.r.o.

Periodicita: měsíčník

Čtenost: 207 000

Cena za výtisk: 28,- Kč

Charakteristika: *Časopis o zdravém životním stylu, časopis pro všechny, kdo chtějí být zdraví, štíhlí a ve formě....*

Cílová skupina: není k dispozici.

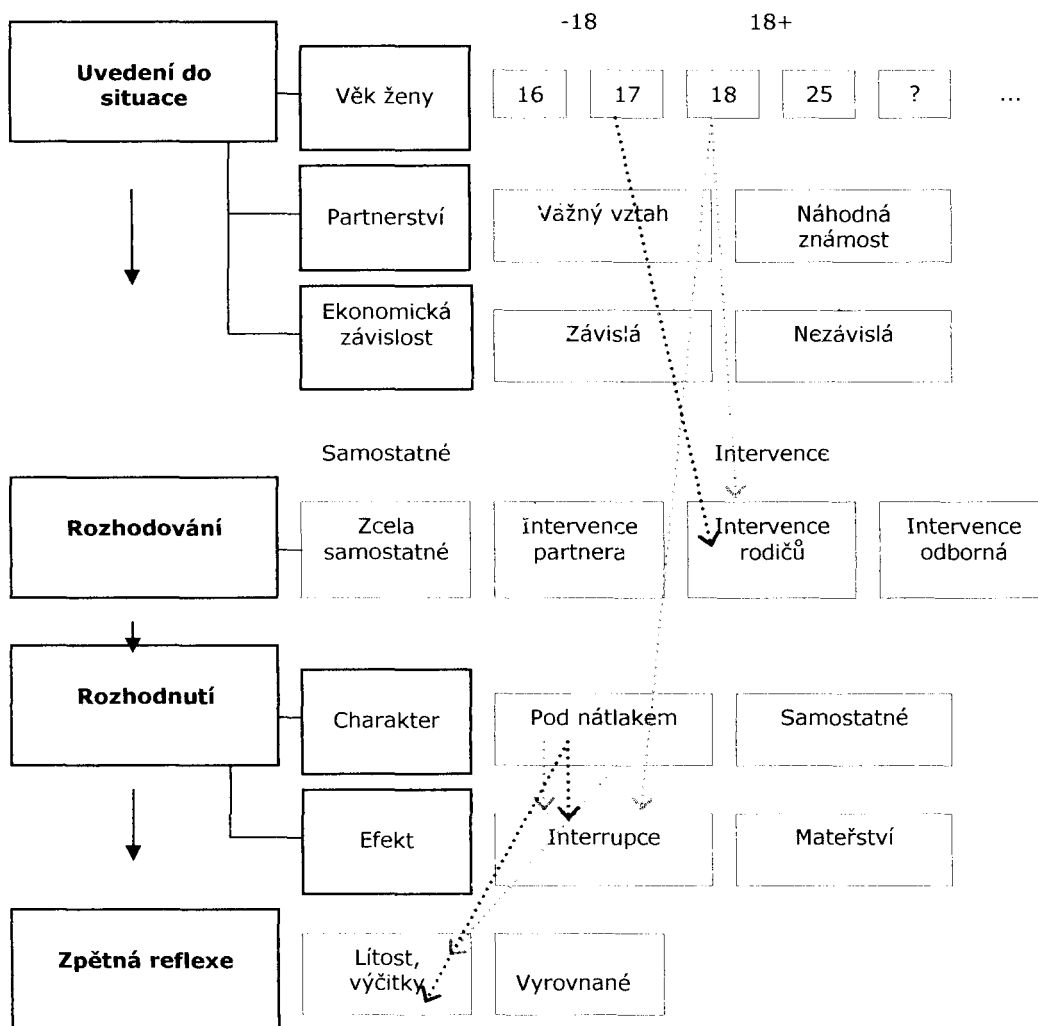

Příloha 3: Ilustrace analytického postupu (naznačení způsobu hledání kategorií, jejich vlastností, dimenzí a vztahů...)

Tematická skupina: Neplánované těhotenství

Subjekt sdělení: Osobní zkušenost - příběh

Dějová linie - klíčové kapitoly

- Příběh 1 →
- Příběh 2
- Příběh 3 →
- Příběh 4
- ...